

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRA

XXVII. ÉVFOLYAM VI.

2019/6. SZÁM

Trianon
100

Trianon 100

Trianon-kereszt
Kőszegnél

Igen, már száz éve annak, hogy az első világháború végén a győztes antant hatalmak a Párizs környéki kastélyokban tanácskozni kezdtek, majd a nagyhatalmi dekrétum eredményeként árajzolták a történelmi Magyarország határait. A trianoni döntés sokkolta a magyar társadalmat, s Trianon mint kifejezés azóta is helyel-közzel makacsul tabutémának számít. A máig tartó érzékenységet jól mutatja, hogy a román és a szlovák diplomácia ingerülten reagált a magyar országgyűlés azon határozatára, amellyel 2020-at a nemzeti összetartozás emlékévévé nyilvánította. Tudjuk, számtalan dimenzióból világították már meg történészek, kutatók és írók a trianoni gyökerű éveket, azokat is, amelyek még a jelentősebb kutatásokban is kevesebb figyelmet kaptak; sokféleképpen közelítettek az első nagy világégés után kialakult helyzethez, a területvesztések társadalmi és gazdasági következményeihez. A Lyukasóra folyóirat mostani, Trianon című különszámával nem vállalkozik – és nem is vállalkozhat – másra,

mint az emlékezésre. Emlékezésre, amely a Nagy-Trianon-kastély hatalmas előcsarnokaiban megfogalmazott – tárgyilagosan nézvést is igencsak egyoldalú – vádiratával készítette elő a békeparancsot. Amint azt a szerződés 161. cikkében olvashatjuk: „A Szövetséges és Társult Kormányok kijelentik és Magyarország elismeri, hogy Magyarország és szövetségesei, mint e veszteségek és károk okozói, felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket...” „Az egész világ elborzadt... és megértette, hogy a háborút nem egyedül az egykori Osztrák–Magyar Monarchia végzetes politikája robbantotta ki, hanem sokkal inkább Budapesten, mint Bécsben készítették elő.” Bizony, nincsen új a Nap alatt! Szakonyi Károly vezéreikkünkben megfogalmazott kérdését – Hol volt Justitia? – nem árt jelen időben is megfogalmaznunk... Emlékezésünket a Trianon körüli eseményekre rangos szerzőink jóvoltából olvashatják mostani különszámunkban. ♦ (Sághy Ildikó)

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM

XXVIII. évfolyam, VI. szám. 2019/6.

Kiadja a Magyar Írók Egyesülete

Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:

Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar,
Czigány György, Dobai Péter, Gülch Csaba,
Gyulai Líviusz, Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly

Főszerkesztő: Sághy Ildikó

Főmunkatárs: Szakonyi Károly

Művészeti vezető: Kő Pál

Művészeti szerkesztő: Réti Attila

Olvasószerkesztő: Bognár Antal

Rovatvezető: Réfi Zsuzsanna

Titkárságvezető: Őri-Kiss Gyöngyi

Korabeli Trianon-plakátok

Külszámunk anyagát Jankovics Marcell
Trianon című albumának rajzaival,
korabeli fotókkal és dokumentumanyagokkal illusztráltuk

UTUNK TRIANONIG

1920. június 4-én írták alá a versailles-i Nagy-Trianon-palotában azt a békeszerződést, pontosabban békediktátumot, mely területe kétharmadával megcsonkította a történelmi Magyarországot.

(Tarján M. Tamás történész tanulmánya alapján)

A trianoni békeszerződés a versailles-i békerendszer részeként született meg, melyet a világháború lezárását követően egy másfél éves konferencia készített elő. A győztes antant hatalmak 1919. január 18-án kezdték meg a tanácskozást a Párizs környéki kastélyokban, ahol a „négy nagy”, Clemenceau francia, Lloyd George brit, Orlando olasz miniszterelnökök és Wilson amerikai elnök szava dominált. A legyőzöttek képviselői is részt vettek a tárgyalásokon, de tényleges ráhatásuk nem volt az események menetére, csupán az 1919 júliusától születő szerződéseket írták alá. Az előzményekről röviden:

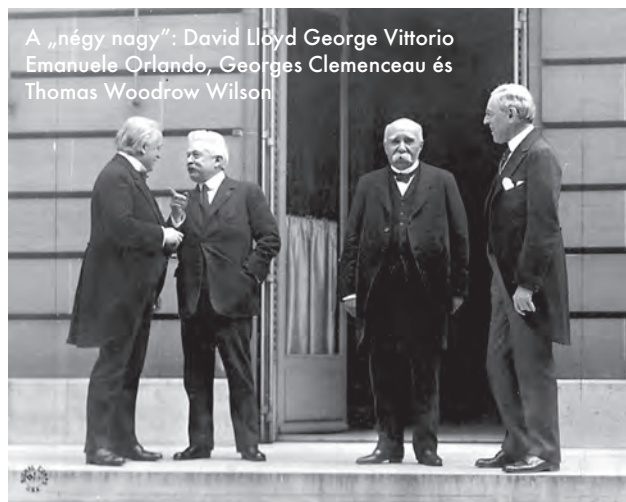
Az 1918. november 3-án Padovában – még a Monarchia részeként –, majd november 13-án Belgrádban fegyverszünetet kérő Magyarország elvesztette az első világháborút, így szembe kellett néznie a soknemzetiségű Monarchia korábbi kisebbségeinek követeléseivel, amelyeknek azok a háború előtt nem tudtak érvényt szerezni. Az ország területén sorra alakultak a nemzetiségi tanácsok, melyek programjában a háború előtti cseh, román, délszláv tervek párosultak az antant ígéreteivel. Ezek a tervek Magyarország területének felosztását helyezték kilátásba. A tervezett békekonferencia jóindulata érdekében az őszirózsás forradalom (1918. október 31.) után népköztársaságot létrehozó Károlyi Mihály és kormánya nem állta útját a Felvidéket, Erdélyt és a Délvidéket megszálló szerb, csehszlovák és román hadseregnek, s ez később súlyos hibának bizonyult. Mint utóbb kiderült, ezek a csapatok nem a békeszerződés aláírásáig – tehát pusztán rendfenntartási céllal – szállták meg az ország nagy részét, hanem már a később elcsatolt területeket vették birtokba. Magyarországnak 1918 őszén talán még elegendő ereje lett volna a megszállók megállítására, de miután 1919 februárjára az ország területe a maihoz hasonló méretűre zsugorodott, erre már esélye sem maradt. A trianoni határokat elsősorban az erő alapján szabták meg, és a pacifista politikát választó, hadseregét leszerelő Károlyi-kormányzat éppen ezzel rendelkezett a legkevésbé.

A magyar politikai vezetés – 1919 márciusáig a Károlyi-kormány – kezdetben optimizmus-

sal tekintett a tárgyalásokra, de miután onnan csak további területek kiürítését követelő jegyzékeket – például az 1919. márciusi Vix-jegyzéket – kapott, végül belebukott ebbe a reménybe. A Kun Béla vezetésével hatalomra kerülő kommunisták nem voltak szalonképes erő az antant számára, bár Clemenceau a Tanácsköztársaság csapatainak visszavonása érdekében megvillantotta előttük a részvétel lehetőségét. 1919 augusztusában, amikor az ország nagy része román megszállás alá került, ez a köztes állapot már terhessé vált a tárgyalófelek számára, de a Nemzeti Hadsereg segítségével új, konzervatív rendszert építő Horthy Miklós már megfelelő partnernek tűnt. Magyarországnak csak ekkor, 1919 végén küldték el a meghívót a békekonferenciára.

A gróf Apponyi Albert által vezetett magyar delegáció hosszas munka után, Teleki Pál „vörös térképével”, etnikai, néprajzi, történelmi munkák és érvek tucatjával érkezett meg 1920 januárjában Párizsba – mindhiába. A magyar küldöttséget a tárgyalások ideje alatt házi őrizetben tartották, szót pedig csak 1920. január 16-án, a *béketervezet véglegesítése után* adtak Apponyi Albert vezérszónoknak. A konferencián Magyarországnak nem volt lehetősége érveket hozni a csehszlovák, román és délszláv területi követelések, a hamisított etnikai adatok és kérdőívek ellenében, az antantnak lényegében semmi másra nem volt szüksége, mint két megbízottra, akik aláírják majd a kész szerződést. Erre az aktusra végül 1920. június 4-én, a Nagy-Trianon-palotában került sor, ahol két teljesen súlytalan politikus, Benárd Ágoston és Drasche-Lázár Alfréd írta alá a trianoni békediktátumot, ezzel szentesítették a történelmi Magyarország szétszakítását.

A trianoni béke pontjai ismertek: Magyarország elveszítette területének és lakosságának mintegy kétharmadát, ennek megfelelően 320 ezer négyzetkilométer területű, húszmilliós középhatalomból 90 ezer négyzetkilométeres, hétmillió lakost számláló kisállammá vált. Ro-

mánia megszerezte a Partiumot és Erdélyt, a délszláv állam a Délvidéket, Csehszlovákia pedig a Felvidéket és Kárpátalját. A béke minden más szempontból is gúzsba kötötte az országot, miután a háború egyik felelőseként tetemes jóvátételt szabott ki Magyarországra, hadseregét 35 000 főben határozta meg, és számos egyéb gazdasági és katonai kérdés kapcsán sértette a vesztes állam szuverenitását. A trianoni békéről tehát mindezek alapján elmondható, hogy erőszakos diktátum volt, melyet egyoldalúan kényszerítettek Magyarországra, és amely végül megtagadta mindazon elveket, melyek nevében megszületett. Annak ellenére, hogy a területüket gyarapító országok célja hivatalosan a nemzeti önrendelkezés megvalósítása, önálló nemzetállamok létrehozása volt, a békekonferencián valójában az a cél vezérelte őket, hogy Magyarország területéből minél nagyobb részt szerezhessenek meg.

Nemzetállamok helyett soknemzetiségű országok jöttek létre, ahol a kisebbségbe szorult magyarság ugyanolyan diszkriminatív bánásmódban részesült, mint amivel korábban a Monarchia alatt, éppen az akkori többségi magyarságot vádolták, csupán a szerepek fordultak meg. A béke a térség stabilitása szempontjából is károsnak bizonyult, hiszen a győztes-vesztes ellentét kiélezése megszabta azokat a kényszerpályákat – Magyarország a revízió útjára lépett, a megalakuló kisantant pedig a megszerzett területek görcsös védelmére rendezkedett be – melyek mentén Közép-Európa később egy újabb világháborúba sodródott. ♦♦

AZ APPONYI-BESZÉD HATÁSA A MAGYAR KÖZGONDOLKODÁSRA

A trianoni döntés a magyar béke delegáció által szóban és írásban előterjesztett érvek sem tudtak változtatni. Am gróf Apponyi Albert delegációvezető 1920. január 16-án elmondott beszéde, ha a békekonferenciára nem is, a magyar közvéleményre nagy hatást gyakorolt, és megvetette a két világháború közötti revizionizmus eszmei alapjait.

Apponyi a történelmi Magyarország egységének fenntartását tekintette volna ideális megoldásnak. Hangsúlyozta, hogy az ország területe természetes földrajzi egységet képez, mely szerencsés adottságainak köszönhetően harmonikus gazdasági együttműködést tesz lehetővé, s amely éppen ezért egységes kormányzást is kíván. Márpedig a magyar állam ezeréves fennállása alatt bizonyította életképességét és teljesítette hivatását: a nyugati civilizáció terjesztését a közép- és kelet-európai népek körében. Ezenfelül évszázadokon át fontos szerepet játszott a térség egyensúlyának és stabilitásának fenntartásában, „biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszedelmekkel szemben”. Az adott politikai helyzetben azonban Apponyi nem követelhetette az integritást, ezért azt indítványozta, hogy az elcsatolásra ítélt területek lakossága

a nemzetközi ellenőrzés mellett megrendezendő népszavazásokon maga dönthesse arról, mely államhoz kíván tartozni.

Tudjuk jól, Apponyi fellépése Párizsban eredménytelen maradt. Annál nagyobb és maradandóbb hatással volt a beszéd a magyar közgondolkodásra. A történelmi Magyarország földrajzi egységéről és ideális természetes határaitól, csaknem önálló nemzetgazdaságáról, az európai biztonságpolitika szempontjából kiemelkedő stratégiai jelentőségéről szóló fejtegetései szilárd építőkövei lettek a két világháború közötti magyar nemzeti identitásnak csakúgy, mint azok a megállapításai, amelyek a magyarság regionális kulturális értékeit, államalkotó erejét, civilizációteremtő és -követítő hivatását hangsúlyozták, vagy amelyek Magyarország háborús felelősségét kívánták redukálni. A Szent István-i Magyarország aranykori hagyományként jelent meg Apponyinál, az a mögöttes gondolat pedig, mely szerint a magyar, bár kis nép, de nagy nemzet, hosszú távú hatást gyakorolt. Mindez közrejátszott abban, hogy a kormánypolitika és a közgondolkodás fő áramlata negyed évszázadon át nem tudott s nem is akart elszakadni Nagy-Magyarország ideáljától. ♣ (Zeidler Miklós)

Gróf Apponyi Albert delegációvezető szóbeli válasza a magyar béke delegációnak átadott békefeltételekre

„...LEGYEN-E ÖNGYILKOS AZÉRT, HOGY NE HALJON MEG?”

(Részletek a Párizsban, 1920. január 16-án elmondott beszédből)

4
Igen tisztelt Elnök Úr, Uraim! Engedjék meg, hogy még egyszer megköszönjem, hogy alkalmat adtak nekünk álláspontunk kifejtésére. Tulajdonképpen a kérdés megvitatását szerettem volna elérni, mert nézetem szerint ez az egyedüli eszköz, amely bennünket a megértéshez és az előttünk fekvő szövevényes kérdések helyes megismeréséhez vezethet. Minthogy azonban a Legfelsőbb Tanács e tekintetben már kinyilvánította akaratát, meg kell ez előtt hajolnom.

Tegnap óta a helyzet számunkra megváltozott: hivatalosan tudomásunkra hozták a béke-

feltételeket. Érzem a felelőség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről elsőnek kell szólnom ezekről a feltételekről. De tétovázás nélkül nyíltan kimondom, hogy a békefeltételek, úgy, amint Önök szíveskedtek azokat nekünk átnyújtani, hazám számára lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanoknak látszanak. Tisztán látom azokat a veszélyeket és bajokat, amelyek a béke aláírásának megtagadásából származhatnak. Mégis, ha Magyarország abba a helyzetbe állíthatnák, hogy választania kellene ennek a békének az elfogadása vagy aláírásának visszautasítása között, úgy tulajdonképpen azt a kérdést kellene feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.

[...] Olyan közös álláspontot keresünk, amely a kölcsönös megértést lehetővé teszi. És, Uraim, ezt az álláspontot már megtaláltuk. Ez a nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a Szövetséges Hatalmak oly fennen hirdettek, továbbá a béke, a stabilitás és az európai újjáépítés nagy, közös érdekei. [...] Mindenekelőtt nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt.

A többi háborút viselő nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenesetre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott olyan, a nemzet létét érintő területi változtatásokat, mint azok, amelyeket nekünk akarnak megszabni.

Gróf Apponyi Albert ifjúkori festményen,
1867

Gróf
Apponyi
Albert
portréja

Magyarország számára ez azt jelentené, hogy elveszíti területének kétharmad és népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól megvonják a gazdasági fejlődés majdnem összes feltételeit. Mert az ország e szerencsétlen középső része, elszakítva periferéiáitól, meg lenne fosztva szén-, érc- és sóbányáinak legnagyobb részétől, épületfájától, olajától, földgázforrásaitól, munkaerejének jó részétől, alpesi legelőitől, amelyek marhaállományát táplálták; ez a szerencsétlen középső rész, mint mondtam, meg lenne fosztva a gazdasági fejlődés minden forrásától és eszközétől ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen. Ily nehéz és rendkívüli helyzetet látva, felmerül a kérdés, hogy a fent említett elvek és érdekek mely szempontja váltotta ki ezt a különleges szigorúságot Magyarországgal szemben? Talán ítéllethozatal lenne ez Magyarország ellen? [...]

Önök, Uraim, akiket a győzelem a bírói székhez juttatott, Önök kimondották egykori ellenségeiknek, a Központi Hatalmaknak a bűnösségét, és elhatározták, hogy a háború következményeit a felelősökre hárítják. Ám legyen! De ez esetben a megtorlásnak, úgy

vélem, arányban kellene állnia a bűnösség mértékével, és mivel Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel, azt lehetne hinni, hogy az összes nemzetek közül éppen Magyarországot tekintik a legbűnösebbnek...

Vagy talán a nemzetközi igazságosság elvének oly alkalmazásáról van szó, amelynek célja a poliglott államalakulatok helyett, amelyek közé Magyarország is tartozik, oly új alakulatokat létrehozni, amelyek igazságosabban oldják meg a területi kérdést a különböző nemzetiségek között, és amelyek hatásosabban biztosítják azok szabadságát? Ha a tényeket tekintem, úgy kénytelen vagyok kételkedni abban, hogy ezeknek a megoldásoknak ez lenne az indítéka. [...]

Menjünk azonban tovább és tekintsük a Magyarország romjain megnövekedett államokat. Megállapíthatjuk, hogy nemzetiségi szempontból ezek is éppen úgy vagy talán még inkább megosztottak lesznek, mint az egykori Magyarország. Nem célom Önöket, Uraim, kifárasztani azoknak az adatoknak felsorolásával, amelyeket az e kérdésben benyújtandó okmányaink különben is tartalmazni fognak.

„...örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak.”

[...] Szomszédjaink, akik igényt tartanak területünk egy részére, már legalább egy éve hatalmukba kerítették azokat; a fegyverszüneti szerződés értelmében joguk volt ezeknek a területeknek katonai megszállására, de ők kisajátították a kormányzás egész gépezetét. Ennek látjuk már a következményeit. Külön okmányban fogjuk bemutatni, hogy ez alatt az egy év alatt mily nagy kulturális értékek romboltattak le. Látni fogják, Uraim, ezekben az okmányokban, hogy két egyetemünk, amelyek a kultúra legmagasabb fokán állanak, a kolozsvári, a magyar kultúra egyik régi székhelye és az újabb keletű pozsonyi egyetem, tönkretétettek. A tanárok elűzettek, és szeretném, ha megtudnák Önök, hogy kiket ültettek a helyükbe. Felhívom Önöket, hogy küldjenek ki tudósokból állandó bizottságokat, hogy a való helyzetet megismerjék, és hogy az összehasonlítást megtehessek.

Hasonló a helyzet az egész közigazgatási gépezet és az oktatói testület mindegyik foka tekintetében...

[...] Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmorálnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávétjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az...

...nem akarok hivatkozni Önök előtt arra a perre, amelyet Magyarország ellen szándékoztak indítani a nem magyar fajok állítólagos elnyomása miatt. Csak annyit mondhatok Önöknek, hogy nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában

„A többi háborút viselő nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenesetre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott olyan, a nemzet létét érintő területi változtatásokat, mint azok, amelyeket nekünk akarnak megszabni... Talán ítéllethozatal lenne ez Magyarország ellen?”

lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak. Erre a kérdésre még lesz alkalmunk visszatérni. Ebben a pillanatban nem vagyok hivatva erről beszélni, már csak azért sem, mivel nem állnak rendelkezésemre a nélkülözhetetlen okmányok. De kész vagyok bármikor és bárkivel szemben e kérdést behatóan megvitatni. Állíthatom azonban, hogy ha az egykori Magyarország nemzetiségi politikája ezerszer rosszabb lett volna, mint ahogy azt legelkeseredettebb ellenségeink állították, még akkor is jobb annál a helyzetnél, amelyet szomszédjaink és csapataik a megszállt területen teremtettek. [...]

Sorra vettem, Uraim, az elveket, amelyek a békefeltételek megállapításánál számba jöhetnek, és megállapíthatom, hogy nem tudtam a nemzetközi igazságosság, a nemzetiségi és a népek szabadsága elvének oly alkalmazását megtalálni, amely a nekünk felajánlott béke indítókait kellőleg megvilágította volna...

Ez a terület, amely Magyarországot alkotja,

„Önök visszautasíthatják a történelem szavait, mint elvet, egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem tanúságát, amelyet az ezer éven át hangoztatott, figyelembe kell venniük.”

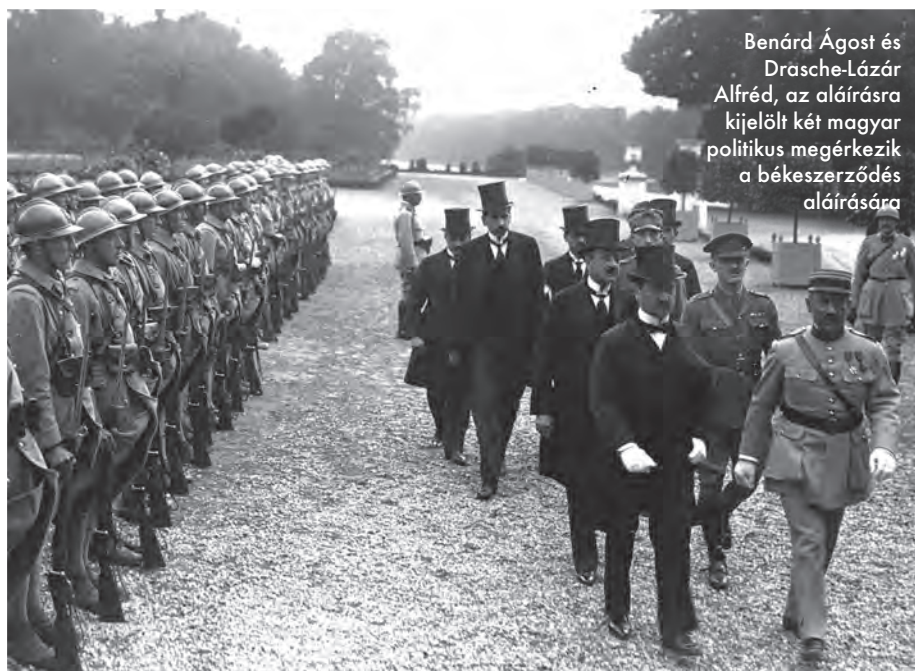
és amely jogilag ma is Magyarország, századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében. A magyar honfoglalást és a magyaroknak a keresztény hitre való áttérését megelőző évszázadokban hiányzott itt a nyugalom és a biztonság. Közép-Európa a legkülönbözőbb barbár népek támadásainak volt kitéve. A biztonság csak attól a pillanattól fogva állt fenn, amikor a magyar védővonal kialakult. Az állandóság és a béke általános érdekei szempontjából rendkívül fontos, hogy a zavarok kelet-európai fő fészke ne nyerjen tért és ne terjeszkedjék ki Európa szívéig. Miután a török megszállás a Balkán-félszigeten megakasztotta a történelmi fejlődést, az egyensúly ott még mindig nem állt helyre. Adja az Ég, hogy ez mielőbb bekövetkezzen! [...]

A történelmi Magyarország Európában egyedülálló természetes földrajzi és gazdasági egységgel rendelkezik. Területén sehol sem húzhatók természetes határok, és egyetlen részét sem lehet elszakítani anélkül, hogy a többiek ezt meg ne szenvedjék. Ez az oka annak, hogy a történelem tíz századon át megőrizte ezt az egységet. Önök visszautasíthatják a történelem szavait, mint elvet, egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem

Korabeli nagyvonalú munkatérkép Ausztria és Magyarország területének meghatározásához

értelmében Magyarország romjain építenének fel, szintén nem rendelkezének a faji egységgel – az egység egyetlen olyan elvével, amely Magyarországnak nincs meg –, s hozzáteszem, hogy az egység egyetlen alapelvével sem fognak birmi. Az alakítandó új államok átvágnák a földrajz természetes határait, megakadályoznák a hasznos belső vándorlást, amely a munkást a kedvezőbb munkaalkalmak felé irányítja; megszakítanák a tradíció fonalait, amelyek a századokon át együtt élőket közös mentalitás-ban egyesítették, akik ugyanazon eseményeket, ugyanazt a dicsőséget, fejlődést és ugyanazokat a szenvedéseket élték át. Nem jogosult-e tehát a félelmünk, hogy itt az állandóságnak kipróbált oszlopa helyett a nyugtalanságnak újabb fészkei fognak keletkezni? Nem szabad magunkat illúziókban ringatnunk. Ezeket az új alakulatokat az irredentizmus aknázná alá,

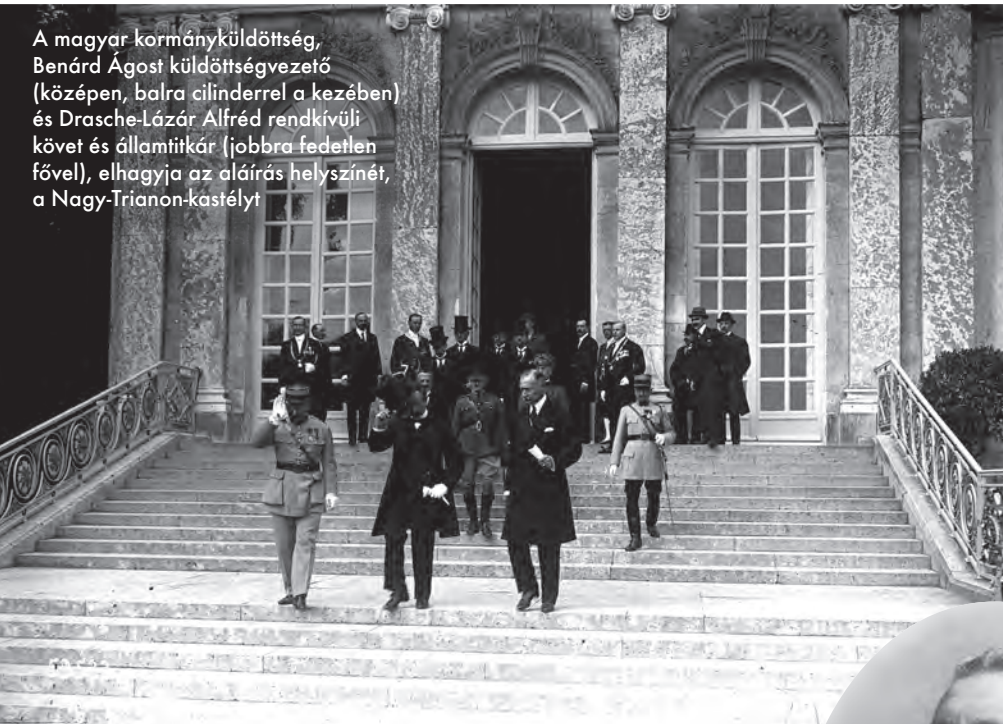

Benárd Ágost és Drásche-Lázár Alfréd, az aláírásra kijelölt két magyar politikus megérkezik a békeszerződés aláírására

sokkal veszedelmesebb formában, mint azt egyesek Magyarországon fölfedezni vélték. Ez a mozgalom, ha létezett is Magyarországon a műveltebb osztály egy részénél, a nép nagy tömegeit sohasem hatotta át. Az új alakulatokat azonban oly nemzetek irredentizmusa aknázná alá, amelyek nemcsak idegen hatalom uralmát éreznék, de az övékénel alacsonyabb kultúrájú nemzet hegemoniáját is. És itt organikus lehetlenséget kell megállapítanunk...

[...] Európának szüksége van szociális béké-

A magyar kormányküldöttség, Benárd Ágost küldöttségvezető (középen, balra cilinderral a kezében) és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és államtitkár (jobbra fedetlen fővel), elhagyja az aláírás helyszínét, a Nagy-Trianon-kastélyt

re. Önök jobban ismerik azokat a veszélyeket, amelyek ezt a békét fenyegetik. Önök jobban tudják, mint én, hogy a háború következményei megzavarták és egyensúlyából vetették ki a gazdasági élet szellemét és feltételeit. A múlt szomorú tapasztalatiból tudjuk, hogy a felforgató elemek sikerei mind annak a következményei, ami aláasta a társadalom morális erejét, tehát mindannak, ami meggyöngítette a nemzeti érzést, de mindenekelőtt a munkanélküliség okozta szenvedéseknek. Ha Európának ebben a részében, amely nagyon közel van a bolsevizmus még mindig égő tűzfészkehez, Önök megnehezítik a munka feltételeit, megnehezítik a termelőmunka újból való megkezdését, ezáltal súlyosbítják a társadalmi békét fenyegető veszélyeket. A járványok, különösen a morális járványok ellen minden torlasz hatástalan.

Míndezzel a teóriákkal szemben Önök felhozhatják, mint döntő tényezőt, a győzelmet és a győzők jogait. Elismerjük ezeket, Uraim. Elég reálisan gondolkozunk politikai kérdésekben, hogy ezzel a tényezővel kellőképpen számoljunk. Ismerjük tartozásunkat a győzelemmel szemben. Készek vagyunk vereségünk váltságdíját megfizetni. De ez lenne az újjáépítésnek egyedüli elve? Az erőszak volna az egyedüli alapja az építésnek? Az anyagi erő lenne az egyedüli fenntartó eleme annak

a konstrukciónak, amely összeomlóban van, mielőtt az építés befejeződött volna? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben. Nem hisszük, Uraim, hogy a győztes hatalomnak ez volna a mentalitása; ezeket az elveket nem találjuk meg azokban a nyilatkozatokban, amelyekben Önök megállapították azokat az eszméket, amelyeknek győzelméért harcoltak, és amelyekben megjelölték a háború céljait.

Ismétlem, nem hisszük, hogy ez volna a győzelmes nagy nemzetek mentalitása. Ne vegyék rossz néven, hogy a most győzelmes Franciaországon, Anglián és Olaszországon túl – hogy csak európai nemzeteket említsek – meglássam a körvonalait annak a másik Franciaországnak, amely mindig a nemes törekvések előőrse és a nagy eszmék szócsöve volt, annak a másik Angliának, a politikai szabadságok szülőanyjának, és annak az Olaszországnak, amely a reneszánsznak, a művészeteknek és a szellemi fejlődésnek a bölcsője volt. És

„Az erőszak volna az egyedüli alapja az építésnek? Az anyagi erő lenne az egyedüli fenntartó eleme...? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben.”

ha duzzogás nélkül ismerem el a győző jogát, úgy azzal a másik Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal szemben egész másképp érzek; hálával hajlok meg előttük és szívesen fogadom el őket mestereinkül és nevelőinkül. Engedjék meg, Uraim, hogy azt tanácsoljam: ne veszélyeztessék örökségüknek ezt a legjobb részét, ezt a nagy erkölcsi befolyást, amelyre Önöknek joguk van, az erőszak fegyverének alkalmazásával, amely ma az Önök kezében van, de amelyet holnap más ragadhat meg; őrizték meg sértetlenül örökségüknek ezt a legszebb részét.

[...] Fel szeretném hívni figyelmüket még egy-néhány pontra, amelyeknek megoldása nézetem szerint rendkívül sürgős. Mindenekelőtt itt van a humanitárius kérdés, a hadifoglyok kérdése. A békeszerződés rendelkezései szerint a hadifoglyok hazaszállítása csak a béke ratifikációja után történhet meg.

Kérem Önöket, tekintsenek el egy olyan formális rendelkezéstől, amely miatt annyi ártatlan családnak kell szenvednie...

A szerencsétlen szibériai hadifoglyok ügyében külön beadvánnyal fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz. Ennek a kérdésnek megoldásánál hivatkozom az Önök jószágára és emberiségére; oly érzések ezek, amelyeknek, még háborús időben is, fölötte kell állaniuk a politikának.

[...] Mielőtt szavaimat befejezném, hálásan köszönöm, Uraim, hogy alkalmat adtak nekem, álláspontomnak élőszóval való kifejtésére, és hogy beszédemet oly jóakarató és állandó figyelemmel kísérték.

Néhány szót szólnék még olaszul is, hogy kimutassam mélységes tiszteletünket az olasz nemzet iránt. A magyar vér és az olasz vér nem ömlött mindig szemben álló táborokban: sokszor ömlött olyan harcmezőkön is, ahol a két nemzet közösen küzdött régi jogtalanságok ellen a szabadságért. Én ezeknek az emlékeknek védelmére helyezem magamat avégett, hogy Olaszország olyan támogatásban részesítse jogos észrevételeinket – ha azok jogosaknak találtnak –, aminőt az igazságosság elvei és Európa érdekei kívánatosnak tesznek. ❧

A KÁRPÁTOK KOSZORÚJÁBAN...

Polihisztor – mostanság ritkábban használt minősítés ez, ám Jankovics Marcell Kossuth-díjas alkotóról méltán állíthatjuk, hogy a magyar művészeti élet polihisztorja: grafikus, író, rajzfilmrendező, könyvillusztrátor művelődéstörténész... Nagyszabású munkáinak legújabb stációjaként a 2019-es ünnepi könyvhétre jelentette meg – rajzaival gazdagon illusztrálva – Trianon című kötetét, a Méry Ratio Kiadó gondozásában. A könyv kiadását Székesfehérváron, a Csók István Képtárban, azonos címmel, kuriózumnak számító kiállítás előzte meg Tóth Norbert művészettörténész kurátorsága mellett, amelyet 2018 decemberétől 2019 márciusáig látogathatott a közönség. A gyönyörű album elkészítésére a csallóközi kiadó igazgatója, Méry Gábor kérte fel a szerzőt. Jankovics Marcell így ír az album születésének előzményeiről.

„A Kárpátok koszorúja a történelmi hazát rajzolja körül. Az átkosban egy tévés főnök arra kért, hogy a *Mondák a magyar történelemből* című rajzfilmjeimben a középkorias térképeken változtassam meg a hegykoszorú alakját, mert a csehszlovák és a román elvtársak meg fognak sértődni. Rajzoljam át a hegyeket? – kérdeztem. Makogta, hogy akkor legalább szűkebb plánokat használjak, hogy ne vegyek észre... Mit is? Hogy hol játszódtott a magyar történelem? Hogy a mi határaink természetes határokhoz igazodtak? Maradt minden úgy a filmekben, ahogy kell.

Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani. Igaz, a rendszerváltásig – értsd: a főlzabradulásig – Horvátországon és Ausztrián kívül egyikben sem jártam igazán. Nem akartam szomorú lenni. Na, de azóta! Bármelyikbe megyek, otthon érzem magam. Otthon is vagyok mindegyikben. Sokszorosan érintetten. Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám miatt, aki életének javát Pozsonyban élte le, felesége, nagyanyám miatt, aki szlováknak született lengyel beütéssel, de nagyapám iránti szerelme magyarrá tette, anyai nagyapám miatt, akiben székely és örmény vér keveredett,

Jankovics Marcell a Trianon-kötet bemutatóján, a könyvhéten, valamint Székesfehérváron, a Trianon című kiállításán

JANKOVICS MARCELL

MÉRY RATIO

és az ő felesége, a másik nagyanyám miatt, aki csallóközi magyar család gyermeke volt. Elszakított országrészeket képviseltek mind a négyen. Az erdélyi és a csallóközi ág él és virul, ők tesznek róla, hogy a vérem ne fogyjon el. Azokban a kis hazákban, ahol nincsenek családi gyökereim, Szerbiában, Kárpátalján, Várföldön, ott is élnek magyarok. És ahol magyarok élnek, az mind az én világom kiterjesztése.

Felmenőim jó magyarok voltak, vagy jó magyarrá lettek. A horvát ősök, akik a közös hazát védték a török ellen; tiroli osztrák szépnagybátyám, aki sógorával, szépapámmal együtt harcolt 1848/49-ben a magyar szabadságért és sokévi börtönt is szenvedett érte; lengyel szépapám, 1831-ben Ostrołękánál Bem segédtsíztje, aki már magyarországi lakosként ajánlotta föl szolgálatait a hazának; Szamosújvár alapítói. Ők is magyarságra neveltek.”

A Lyukasóra folyóirat lehetőséget kapott arra, hogy Jankovics Marcell *Trianon* című kötetéből rajzokkal illusztrált részleteket közöljön, mi pedig mostani különszámunkban örömmel élünk ezzel a lehetőséggel. (A szerk.)

JANKOVICS MARCELL

TRIANON

Szemelvények a szerző Trianon című albumából

ADALÉKOK A TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEKBŐL...

Az 1910-es népszámlálás szerint a nemzeti ségek megoszlása anyanyelvek tekintetében a következő: magyarok 54,4%; románok 16,1%; szlovákok 10,7%; németek 10,4%; szerbek és ruszinok 2,5–2,5%; horvátok (Horvátország nélkül) 1,1%; cigányok 0,6%; vendek (szlovénok) 0,4%; egyéb, ismeretlen 1,3%. Az adatokból látható, hogy a magyarok még mindig többen voltak, mint az összes nemzetiség együttvéve.

Mohács következménye, a hódoltság, a százötven éves harc az Oszmán Birodalommal az ország jelentős területén lepassztotta a magyarok számát. Hült helyükre a török elől menekülő szerbek, egykorú magyar nevükön rácok költöztek. A pusztává vált területre az uralkodók németeket, szlovákokat (svábokat, tótokat) telepítettek. Eközben a hegyes, nehezen megközelíthető peremvidékeken a később országrészeket nyert nemzetiségek: szlovákok, románok (oláhok), ruszinok (rutének) viszonylag békésen szaporodtak és gyarapodtak. Az Erdélybe bevándorló románok lélekszáma már a XVIII. században meghaladta a székelyekét. Mint a többi náció, úgy a románok esetében is ekkorra tehető a „nemzeti ébredés”. Ennek

első jelei természetesen a románság körében is az értelmiség, főleg a papság tagjai között mutatkoztak. A nagy úttörő, Inocențiu Micu-Klein görögkatolikus püspök már azt hirdette, hogy a románok Erdély legrégebbi lakói, a dákok leszármazottai, a románság Erdély legnagyobb nemzete, a románok végzik a legnehezebb munkákat.

A néprétegek körében még nem terjedt el az új eszme. A Horea-felkelésnek (1784–85) főleg magyarok estek áldozatául, de osztályszínezete is volt. Román jobbágyok öldököltek nem ortodox nemeseket. 1848-ra tovább romlott a helyzet. Az erdélyi románság szinte egy emberként szembefordult a magyar forradalommal. Ez politikailag a balászfalvi gyűlésekben, etnikai síkon pedig a Mócvidék környékének magyar lakossága elleni, Avram Iancu és Axente Sever vezetésével lefolytatott pogromokban mutatkozott meg. Nem árt tudnunk: közömbös vélemény szerint szabadságharcunk polgárháború volt. Az osztrákok lázadásnak tekintették, a nemzetiségek a pogromokat a maguk szabadságharcának.

A folyamatot segítette, hogy a két román és a szerb fejedelemség – orosz támogatással – egyre inkább függetlenedett az Oszmán Birodalomtól. A havasalföldi és moldvai román fejedelmek Erdélyről, majd a Dnyesztvertől a Tiszáig érő Nagy-Romániáról álmodoztak. (Vajon mire gondol egy mai román nacionalista,

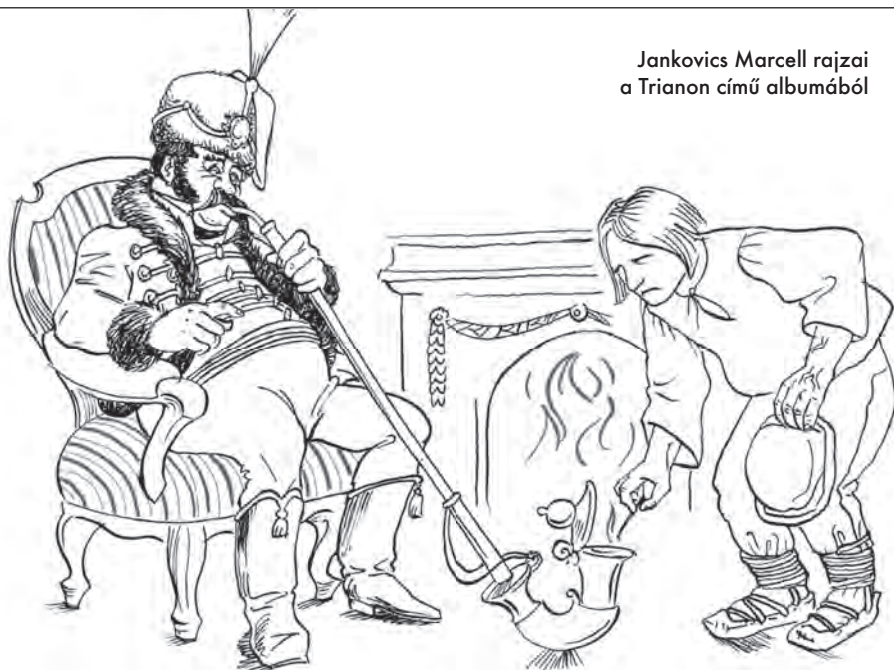
amikor románok Kelet-Magyarországon vesznek házat?) 1881-ben a két korábban, 1862-ben egyesített országrész, Havasalföld és Moldva független királysággá alakult. Ezzel egy időben jött létre a szerb királyság is. Innentől kezdve az erdélyi román és délvidéki szerb nemzeti, s mindinkább szeparatista törekvéseket e hátrországok hatékonyan támogatták. A Román Királyság egyik legfőbb eléréndő céljává vált „a három román állam egyesítése”. Azon nemzetiségek közül, amelyeknek volt/van anyanemzete, mint a románok, szerbek, korlátozottan a szlovákoknak a csehekkel „közös”, hivatalosan morvának tekintett eredete miatt, sokan már a XIX. században a Monarchia fölbomlásáról álmodoztak. Nem egyformán, és anyanemzeti segítséggel persze. A román bankok pénzzel is segítettek.

A MAGYAR ELIT ÉS KORMÁNYOK FELELŐSSÉGE

Ez a gyakorlatban a rosszul működő nemzetiségi politika volt. A betelepítések felemás következményekkel jártak. Mennél nagyobb a kulturális (vallási) különbség, annál nehezebb integrálni a befogadottakat. Ez elsősorban az ortodox románokra és szerbekre áll. A németek ekkor még nem okoznak fejfájást, hiszen a földrajzi adottságból adódóan képtelenek elszakadni a magyaroktól. A szlovákokkal más a helyzet, ők őshonosak. Horvátország pedig

Jankovics Marcell rajzai
a Trianon című albumából

közjogi értelemben „önálló” volt. Az uralkodó személye által kapcsolódott Magyarországhoz. Magyarország részének soha nem tekintették!

Az erdélyi nemzetiségi arányokat befolyásolta, hogy a szabad székelység nem volt munkára kényszeríthető. Ezért az erdélyi nagybirtokosok pártolták a vlahok betelepülését. (Vö. a mai európai migrációs politikával.)

Miért nem szerettek minket a nemzetiségek? Sok magyar lenézte, megvetette őket. Erdélyben három nemzetet ismertek el, a magyart, a székelyt és a szászt. A románságot nem tekintették annak. Ám a szászok sem szerették meg a magyarokat, pedig ők nemzetnek számítottak. Amikor választás elé kerültek Erdélyben és Felső-Magyarországon, nem a magyarok mellé álltak.

Bár kétségtelen, hogy az országban XXI. századi szemmel nézve nem voltak teljesek a kisebbségek jogai, ám az egykorú európai viszonyokkal vagy a Trianon utáni utóállamokkal összehasonlítva egyáltalán nem volt rossz a helyzet. Sőt. Viszont a hatalmi hajlíthatatlanság olyan megnyilvánulásai, mint az erdélyi románok követeléseinek olyan semmibevétele és képviselőik elítélése mind az uralkodó, mind a magyar kormány részéről, mint a Memorandum-per, a kívánnal ellentétes eredményre vezettek. Az erdélyi románokat a Román Királyság felé fordította, mely kihasználta a helyzetet, s az európai közvéleményt is a magyarok ellen hangolta.

A nemzeti önrendelkezés vágyát a birodalmak ellen harcoló francia forradalom ébresztette föl a közép-európai népekben. Az a forradalom, amelynek köszönhetően a franciák nemcsak nyelvileg olvasztották be majdnem teljesen a maguk nemzetiségeit – a forradalom idején Franciaország fele még nem franciául beszélt. Az angolok nyelvileg szinte teljesen beolvasztották a skótokat, walesieket és íreket, a spanyolok meg a baszkokat, katalánokat nyomták, nyomják el ma is. Nálunk a nemzeti nyelvhasználat követelése azt jelentette, hogy

a korábbi közös, hivatalos nyelvek: a latin és a német helyére a magyar, német, horvát, szerb, szlovák, román, ruszin lépett. Hirtelen kiderült, hogy a hungarus nem egy, hanem sokféle. És a magyar szupremácia összehasonlíthatatlanul erőtlenebb volt, mint az angoloké, franciáké, spanyoloké. Mégpedig azért, mert a hatalom nem a mi kezünkben volt, hanem a nemzetiségek közti ellentétet szorgalmazó Habsburgokéban.

Ugyanakkor a horvát Vinko Pribojević, majd Juraj Križanić fejében már korán megszületett a pánszlávizmus nemzetek fölötti eszméje, amelyet a cseh František Palacký is a zászlajára tűzött. A pánszláv ideával a környező szlávok mellett, bizonyos mértékig a szláv írással és nyelvi befolyással és ortodox vallással a románság is rokonszenvezett. Az eszme ideológiává lett és főleg a magyarok ellen irányult. Még az orosz Mihail Bakunyin részéről is.

AZ 1848-AS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC „ELŐZMÉNYSZEREPE”

Kitörése arra készítette a birodalom vezetőit, hogy az „oszd meg és uralkodj!” elv alapján a magyarok ellen uszítsa a nemzetiségeket. Különböző mértékben, de többnyire nem volt nehéz. Az 1848 márciusában békésnek induló forradalom véres, pusztító polgárháborúvá alakult át. Az osztrák kormányzat a szerbek és románok fellázításával próbálta a magyarokat többfrontos háborúra kényszeríteni. Az Osztrák Császárságot dél-magyarországi végein a Katonai Határőrvidék szerb ezredei őrizték. A fölfegyverzett szerbek, Jellasics (Josip Jelačić) horvát bán csapatai készséggel támadtak a magyarokra.

Az 1848. évi VII. törvény kimondta Magyarország és Erdély unióját. A problémát az jelentette, hogy az 1848. május 15–17. között tartott balázsfalvi gyűlésükön a románok is megfogalmazták saját igényeiket, így önálló nemzeti parlamentet követeltek és létrehozták a Román Nemzeti Bizottságot, melyet afféle erdélyi román kormányának tekintettek. Mivel magyar részről nem mutatkozott tárgyalási szándék, az erdélyi románok szövetkeztek az ellenséges osztrák erőkkkel, és fegyverkezni kezdtek a magyarok ellen. Egyéni túlkapasok már korábban is történtek. Bartha Lajost, székely szépapámat két román paraszt ez év júniusában ölte meg. Forrongás román részről, kormányzati megtorlás magyar részről vezette be a polgárháborút. Június 2-án Mihályfalván földfogláló román parasztok megtámadták az ellenük kirendelt székely határőröket, mire azok fegyverüket használták. Az összeütközésnek tizenkét halottja és kilenc sebesültje volt. Szeptember 11-én Aranyoslónán a helyi román lakosság ellenszegült a megye által kirendelt újonccsözeirő bizottságnak. A tömeg

feloszlására kirendelt katonaság fellépésének tizenhárom román esett áldozatául.

Egy erdélyi román ügyvéd, Avram Iancu vezetésével 1848 októberében terrorhadjárat indult az Erdélyi-szigethegység környékén található magyar települések ellen. Az első mézárásra 1848. október 19-én került sor, Kisenyeden. Ezt a települést a magyarok annyira biztonságosnak gondolták, hogy még a szomszédos településekről is ide jöttek védelmet keresni. A román ostrom ellenében a magyarok több napig kitartottak. Végül letették a fegyvert, mire a románok száznegyven embert – férfit, nőt, gyermeket – lemészároltak. Pár nappal később Székelykocsárdot pusztította el egy felkelőcsapat, itt összesen hatvan magyart végeztek ki. Gerendkeresztúron kétszáz magyart gyilkoltak meg. Zalatna és Abrudbánya bányavárosokat felgyújtották, a menekülő lakosságot Ompolygyepű határában lemészárolták. Ezerhétven magyar esett itt áldozatul. Október 23-án Boroskrakkón és a környező településeken kétszáz magyart végeztek ki. Október 24-én Zalatnán hétszáz fegyvertelen magyart ölték meg. Nem harc volt ez, hanem közönséges pogrom. Október 28-áról 29-ére virradó éjszaka Borosbenedek négyszáz magyar lakosát, október 29-én Magyarigen kétszáz magyar lakosát ölték meg. Borosbocsárdon közel negyven magyart

végeztek ki. Marosújvárra a környékről kilencven magyar nemeset gyűjtöttek össze, akiket Balászfalvára akartak hurcolni. Egy román pap megimádkoztatta őket, majd mindannyiukat legyilkolták. A székely lakosságú Felvincet a személyesen Avram Iancu által vezetett sereg dúlta fel, itt harminc magyart ölték meg, az elmenekült lakosságból további százhatvan halt éhen vagy fagyott meg a téli hidegben.

A vérengzések csúcspontja az 1849. január 8-án, az ortodox karácsony másnapján megkezdett nagyenyedi népirtás volt. Korábban az atrocitások hírére Alsó-Fehér vármegye számos településéről megindult a magyarok áradata Nagyenyed felé, a város megtelt menekülőkkel, összesen mintegy négyezer fő, értelemszerűen főként nők, öregek, gyermekek, betegek zsúfolódtak össze Enyeden, hiszen az egészséges férfiak a honvédség kötelékében harcoltak. Az Enyedtől mintegy öt kilométernyi távolságra fekvő Csombordon táborozó hadat Axente Sever és Prodan Simion pópa vezette. A nagyenyedi „Szent Bertalan éjszakája” másnap folytatódott, s a fosztogatás- és gyilkosságsorozat csak 17-én fejeződött be. A mócok a lakóházak kifosztásán és felgyújtásán túl nem kímélték a szent helyeket, a templomokat sem. A híres református templomban összetörték az úrasztalát, az orgonát, a padokat, a karzatot. Elpusztult a Bethlen Gábor által alapított református

kollégium épülete híres könyvtárával együtt, elhamvadt a tűzben az erdélyi református egyház püspöki levéltára is. Nem járt jobban a katolikus minorita templom és rendház épülete sem. A nagyenyedi magyarirtásnak mintegy nyolcszáz–ezer főnyi halálos áldozata volt, ám legalább ugyanennyien fagytak halálra a hidegben. Egyidejűleg a szomszédos Alsó-Fehér és Torda megyei településeken is folyt a magyarság kiirtása, ennek következtében végleg megváltoztak e térségben az etnikai arányok a románok javára.

A vérengzések 1849 tavaszáig folytatódtak. Bem erdélyi hadjáratát követően, miután sikertelenül 1849 márciusára a császáriak csapatait Erdélyből kiűzni, a magyar hadvezetés viszonylag kis létszámú haderő átcsoportosításával a románok vérengzéseinek gátat tudott szabni. Román részről a mai napig nem kértek bocsánatot az általuk elkövetett szörnyűségekért, bár Silviu Dragomir történész (1888–1962) elismerte a barbárság tényét. 1993-ban a főkolompósnak, Axente Severnek a büntett színhelyén, Nagyenyeden szobrot állítottak. Kell ehhez kommentár?

Különös ellentmondás, hogy a tizenhárom aradi vértanú közül csak négy volt született magyar: Desseffy Arisztid, Nagysándor József, Török Ignác, Vécsey Károly. Mellettük öt német-osztrák: Aulich Lajos, Láhner György, Leiningen Westerburg Károly, Pöltenberg Ernő, Schweidel József; két örmény: Kiss Ernő, Lázár Vilmos; egy szerb: Damjanich János és egy horvát: Knézich Károly halt meg a magyarokért. Viszont szlovák és román nem volt köztük, hacsak Petőfi Sándort nem számítom az előbbieik közé.

A csehek jogos sértettsége, amiért a Monarchia nem támogatta a dualizmust, már nem a magyarok bűne volt.

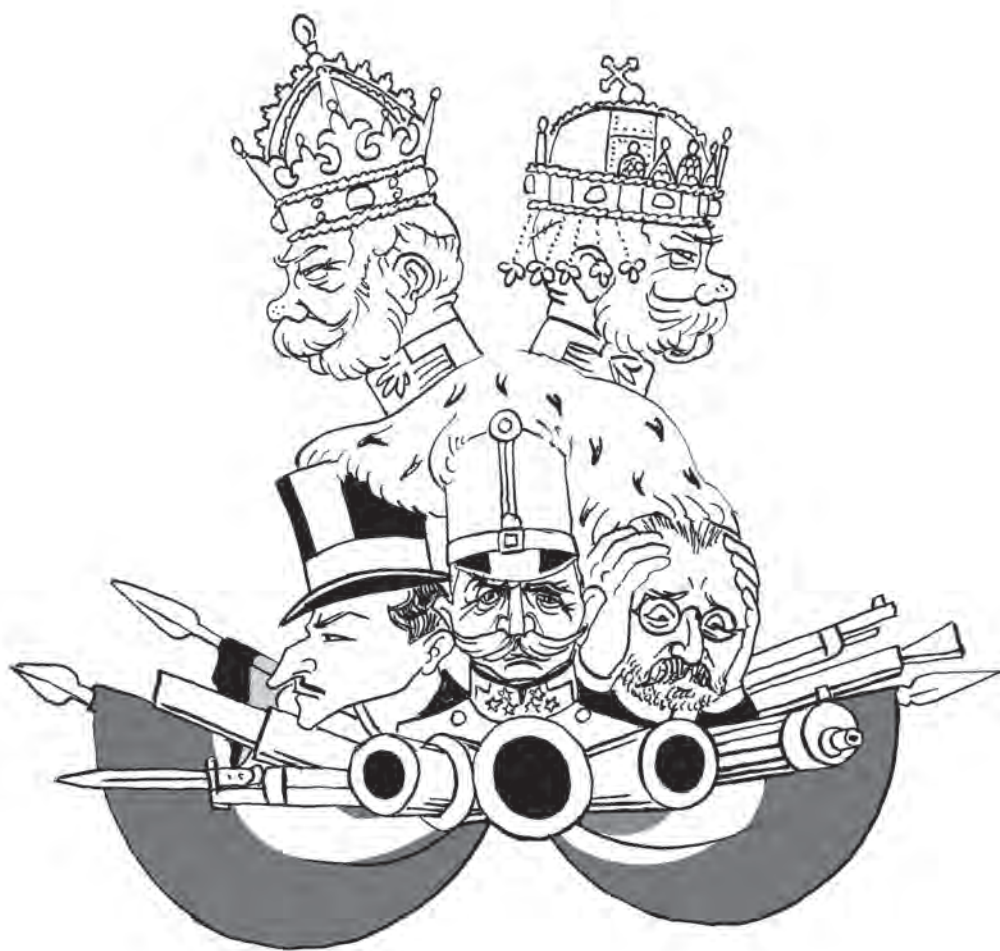
EURÓPA, 1914...

A világháborúban rossz oldalon álltunk. Nem lett volna szabad megtámadni a szerbeket. A birodalom szláv népei, főleg a csehek, és két eredeti szövetségünk, az olasz és a román királyság a nyugati ígéretekért cserébe ellenünk fordultak. Nem léptünk ki időben a háborúból, végül elvesztettük. A győztesek a központi hatalmakat (a továbbiakban KH) tették felelőssé a háborúért, és főleg velünk fizetették meg az árát.

A háború kitérésének közvetlen oka a sarajevói merénylet volt. Bosznia-Hercegovinát a Monarchia 1878-ban megszállta, 1908-ban pedig bekebelezte. A szerbeknek is fáj a foguk a területre. Egy boszniai szerb fiatalember, Gavrilo Princip lett a „sors”, a királygyilkos Dragutin Dimitrijević Fekete Kéz szervezete által. Princip nagyszerb bujtogatásra, nem kis szerencsével, megölte Ferenc Ferdinándot, a Monarchia trónörökösét. Ferenc Ferdinándnak volt elképzelése a Monarchia megmentésére (föderatív átalakítás, Nagy-Ausztriai Egye-

sült Államok), s ebben olyan hívei voltak a nemzetiségi vezetők között, mint a szlovák Matúš Dula és Milan Hodža, a horvát Ante Trumbić, a román Vasile Goldiș, Iuliu Maniu, Aurel Popovici és Alexandru Vaida-Voevod. Popovici készítette a NAEÁ tervét, mely nyelvterületek szerint osztotta volna föl a birodalmat. Jobban jártunk volna vele, mint a trianoni csonkolással.

A trónörökös halálával az álom semmivé foszlott. Princip golyója nemcsak Ferenc Ferdinánd zubbonyát borította vérbe, hanem Európát is. Trumbić ezután tűzte zászlajára a maga Nagy-Jugoszlávia-tervét. Ferenc József a Berchtold gróf vezette osztrák háborús párt nyomására olyan követeléseket támasztott a szerb királysággal szemben, amelyeket az nem volt hajlandó teljesíteni. Ausztria 1914. július 28-án, Tisza István magyar miniszterelnök ellenkezése dacára hadat üzent Szerbiának. A szarajevói merénylet után a vezető bécsi és berlini politikusoknak nem kis erőfeszítésébe került, hogy Tiszát meggyőzzék a hadüzenet szükségességéről. Az erdélyi viszonyokban igencsak járatos magyar miniszterelnök feletébb tartott attól, hogy egy egész Európára kiterjedő konfliktus esetén a névleg szövetséges románok kapnának az alkalmon: a Monarchia ellen fordulva végre megpróbálhatnák megszerezni Erdélyt. Nemcsak Tisza, hanem valamennyi, a kérdésben jártas magyar közéleti személyiség régóta gyanakvóan figyelte a re-

nek, piros nadrágban, kék mentében rohamozták meg a szerb és orosz ágyúkat és géppuskákat. Négy évig tartó állóháború lett belőle, mindkét oldalon rengeteg halottal, sebesülttel és szenvedéssel, teljes anyagi kimerüléssel. Harmincegy-harminckét állam vett benne részt.

Trianon nyertesei közül Szerbia vesztette el először a háborút, a sokkal nagyobb osztrák–magyar, német és bolgár hadseregek szorításában. A győzelemre így is több mint egy évet kellett várni; fő akadálya a Monarchia seregeinek első, tehetségtelen fővezére, Oskar Potiorek tábornok. (A többi sem volt sokkal különb.) Másik oka az azonnal megnyílt orosz front volt. A szerb hadsereg a háború alatt állományának csaknem háromnegyedét, körülbelül 300 ezer főt veszített a 422 ezerfős létszámból. (Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének a vesztesége 1914 végén, a szerb hadszíntéren: huszonnyolcezer ezer halott, hetvenötezer eltűnt, százhuszonkétezer sebesült és kétezer hadifogságba került katona.) Szerbia elfoglalása után több százezer szerb menekült Görögországba. A hadsereg a tenger felé vette az irányt, azonban nagy részük sohasem ért el odáig, mert az albán partizánok, a betegségek és az éhínség súlyos veszteségeket mértek rájuk. 1918-ban az antant kiszorította a KH seregeit az országból, és mindenki hazatérhetett. Szerbia nemcsak Magyarországtól, hanem Bulgáriától is kapott területeket a világháború végén.

Itália 1915-ig a KH szövetségeseként semleges maradt (hármass szövetség). 1915-ben területi ígéretekért cserébe hadat üzent a Monarchiának. Olyan, eredetileg olaszok lakta területekért, amelyek az 1859-es solferinói csata után is a Habsburg-birodaloméi maradtak. Olaszország kitarzott a végsőkig. A nagy véráldozatokkal kivívott győzelem után azonban nem teljesült minden kívánsága. Ez segítette hatalomba Mussolinit, a folytatást ismerjük.

gáti fejleményeket. A magyar uralkodó osztály tudta, hogy ha a háborút elveszítjük, történelmi szerepének és a történelmi Magyarországnak vége. Tiszával az élen, végül mégis a háború mellett döntöttek.

Jöttek a további hadüzenetek. Az oroszok a Monarchiának, a németek az oroszoknak, az antant többi tagja a KH-nak. Világégés okai, okozói lettek. A háborúról mindkét fél azt hitte, hogy hamar befejeződik, Vilmos császár szavával élve: „mielőtt a falevelek lehullanak”. Ezt a naivitást fejezte ki, hogy a magyar huszárok – a „vörös ördögök” –, mintha csak 1848-ban lenné-

[...] Az antant a háború kezdete óta próbálta titkos tárgyalásokon Romániát a Monarchia elleni támadásra rábírní. Ez eleinte nem járt sikerrel. A román politikusok a legkisebb kockázatot sem akarták vállalni a reménybeli jelentős területgyarapodás érdekében. Végül, hosszas huzavona után, 1916. augusztus 17-én kötött meg Románia és az antant között a bukaresti titkos szerződés, melyben a felek kimondták: ha Románia az antant oldalán belép a háborúba és annak befejeződéséig hadban áll, tehát különbékét nem köt, akkor a háború után neki ítélik az általa igényelt, nagyjából a Tisza vonaláig húzódó magyarországi területeket. A román hadba lépés előzménye a cári Oroszország utolsó, lehenylerlő offenzívája volt, melyet az orosz hadvezér után Bruszi- lov-gőzhengernek (-offenzívának) neveztek el. Óriási áldozatok árán sikerült megállítani, de a Monarchia sorsa ezzel eldőlt. Brătianu román miniszterelnök ekkor jelentette be a parlamentben a háborúba való belépést, majd a román csapatok megkezdték támadásukat a Kárpátok gyengén őrzött hágóin keresztül. A hadüzenetet csak ezután, 1916. augusztus 27-én küldte el a Monarchiának azzal, hogy „elnyomott erdélyi testvéreik felszabadításáért” indul harcba. Időközben az agy Ferenc József elhunyt. Utódját, az ifjú Károlyt 1916. december 30-án koronázták magyar királlyá.

Románia, miután Németország, Bulgária és Törökország is hadat üzent neki, a Falkenhayn és Mackensen vezette német-magyar ellentámadás alatt összeomlott. 1918. május 7-én az elfoglalt Bukarestben megkötötték a békét, mely elvben korlátozta a román hadsereg létszámát, Dobruzsát Bulgáriának ítélte, s egy ötezerhatszáz négyzetkilométernyi sávot a Kárpátok mentén az Osztrák-Magyar Monarchiának, viszont a békemegállapodás hallgatólagosan elismerte Románia igényét az orosz birtokban lévő Besszarábiára. A békeszerződéssel a román búza és olaj a KH-t szolgálta. A valóságban a román hadsereg nagy veszteségei ellenére harc képes maradt, s a breszt-litovszki békéig közös frontvonalat alkotott az oroszokkal a Prut folyó mentén. A békeszerződésben foglalt betartatása a KH hat megszálló hadosztályát kötötte le. Románia számára az I. világháború gyakorlatilag véget ért volna, de rá jellemző módon a háború befejezése előtt egy nappal, 1918. november 10-én ismét hadat üzent Németországnak. Noha a korábbi békekötéssel megszegte az 1916-os titkos szerződésben foglaltakat, az antant nagyvonalúan szemet hunyt efölött, s így mégis a győztes oldalon fejezhetette be a háborút, a legtöbbet nyerve rajta. (A megkapott Erdély területe a Partiummal nagyobb, mint Csonka-Magyarországé!)

[...] Az USA belépése döntötte el a háborút. 1917. április 6-án lépett be az antant olda-

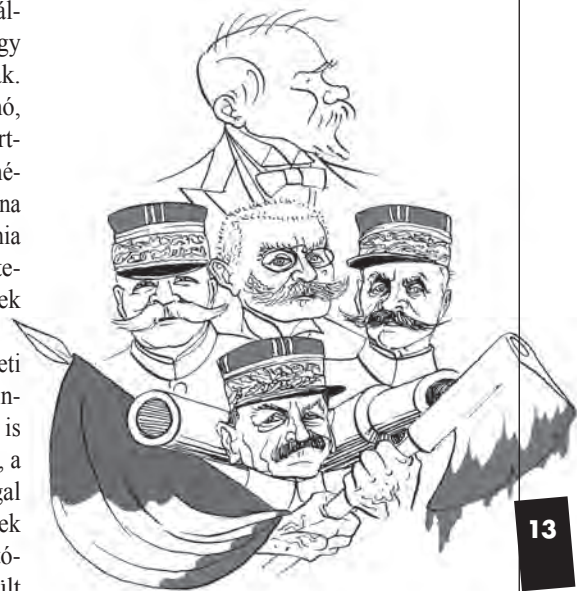

lán. Ha rajta múlik, nagyvonalúbb lett volna a vesztesékekkel. Ennek tanújele Wilson soha meg nem valósuló, tizennégy pontból álló békejavaslata, amelyet 1918. január 8-án hirdetett meg a háború befejezése, az eljövendő háborúk lehetőségeinek kizárása és Európa újjáépítése érdekében. 1918 elejére világossá vált, hogy a háborúnak hamarosan vége lesz. A tizennégy pont lényegi elemei közé tartozott, hogy az elkövetkezendő béketárgyalások nyíltak és átláthatóak legyenek, és hogy a háborús okok megszüntetésével igazságos és stabil béke jön létre. [...]

A győztes oldalon állók és a hozzájuk átláló románok, olaszok ezzel szemben nemhogy nagyvonalúak, de igazságosak sem voltak. Hatalmas veszteségeiket torolták meg mohó, szűk látókörű békediktátumukkal, mely, érthetetlenül, Magyarországot sújtotta a legkeményebben. A legtöbb embert Németország, utána Oroszország, Franciaország, majd a Monarchia vesztette. Többet mond, ha az embervesztéseket a részt vevő országok népességének százalékában nézzük...

Az I. világháború kitérőesek a cseh nemzeti mozgalom az Osztrák-Magyar Monarchia integritása alapján állt. 1914-ig maga Masaryk is ezt a nézetet vallotta: „Ha Ausztria szétesne, a csehek Németországhoz kerülnének.” Joggal aggódott: a Csehország területén élő németek száma megközelítette a csehekét. 1914 októberében az immár emigrációba kényszerült

Masaryk az angol kormányknek eljuttatott titkos memorandumában először vetette fel a független cseh állam megteremtését. A csehek és a szlovákok egyesítése a memorandumban még nem szerepelt, de e gondolat a Monarchiával való szembefordulásának pillanatától kezdve foglalkoztatta. Előbb Franciaországban, majd Angliában és végül az Amerikai Egyesült Államokban lobbizott a cseh, majd 1915 után a csehszlovák állam megalakításáért. Beneš, Masaryk tanítványa a háború kitérőése után titkos ellenállási mozgalmat szervezett Maffia néven.

Ő szervezte a kapcsolattartást a Svájcba emigrált Masarykkal. 1915 szeptemberében maga is emigrált Párizsba, ahol aktívan terjesztette a független Csehszlovákiáról szóló elképzeléseit. Masaryk Párizsban bemutatta Benešnek Milan Rastislav Štefánikot, aki neki korábban szintén tanítványa volt a Károly Egyetemen. Beneš kiépítette a futárszolgálatot a Maffia és a Masaryk, Štefánik által vezetett emigráció között. Párizsi tartózkodása idején a Sorbonne-on szlavisztikát oktatott, és rengeteg cikket publikált. 1916-ban kulcsszerepet játszott a Csehszlovák Nemzeti Tanács megalakításában, amelynek ő főtitkára lett, elnöke pedig Masaryk. A szlovákokat a tanácsban Štefánik képviselte, aki a háború elejétől pilótaként szolgált a francia hadseregben. Később összekülönbözött Benešsel, és amikor Olaszországból hazarepülve lezuhant a gépével, az a szlovákoktól terjesztett pletyka járta, hogy Beneš lövette le. Egy másik legenda szerint sajátjai lötték le, mert gépének zöld-fehér-piros olasz felségjelzését magyarnak hitték. [...]

A Csehszlovák Nemzeti Tanács, mintha győztes lenne, a versailles-i béketárgyalásokon is képviseltette magát. Beneš 1918–1919 között Genfben és Párizsban tárgyalt az újonnan megalakult Csehszlovákia sorsáról és határainról, immár külügyminiszeri minőségben. Az I. világháború lezárása után komoly szerepe volt Magyarországnak hátrányos megítélésében és feldarabolásában. Túlzó étvágyát azonban már a győztes párti békekonferencia sem tartotta kielégítőnek.

A magyar őszirozsás forradalom előzményei közé tartozik, hogy a sokak által gyűlölt Tisza István miniszterelnököt IV. Károly 1917 nyarán lemondatta. Tisza bevonult ezredéhez. Az „új” miniszterelnök a háborúpárti Wekerle Sándor lett. Az antant által 1918. április 9–11. között szervezett római konferencián a Monarchia emigráns nemzetiségi politikusi követelték, hogy a Monarchia helyén francia orientációjú kis nemzetállamok jöjjenek létre. Október 16-án megkésétt válaszként a császár kiáltványban hozta nyilvánosságra, hogy Ausztria „szövetséges állammá alakul át, melyben minden néptörzs saját külön állami közösséget alkot letelepülési területén”, és felszólította a különböző nemzeti közösségeket, hogy alakítsák meg saját nemzeti tanácsukat. Tisza István október 17-én a parlamentben elismerte a háborús vereséget.

1918. október 28-án kitért az őszirozsás forradalom, valójában zavargások kísérte hatalomátvitel... Az őszirozsás forradalom zűrzavarában számos törvénytelenység történt az országban. Fosztogatások, majd a még működő hatóságok által kezdeményezett megtorlások követték egymást... A forradalmi zűrzavar során az állam szervezeti anyyira meggyengültek és széttzilálódtak, főleg a hadsereg, hogy képtelenek voltak megvédeni az ország területi integritását. [...] Károlyi Mihály elnökletével megalakult a Katona-, a Munkás- és a Diáktanács, mely tizenkét pontos kiáltványban követelték a háború azonnali befejezését, az

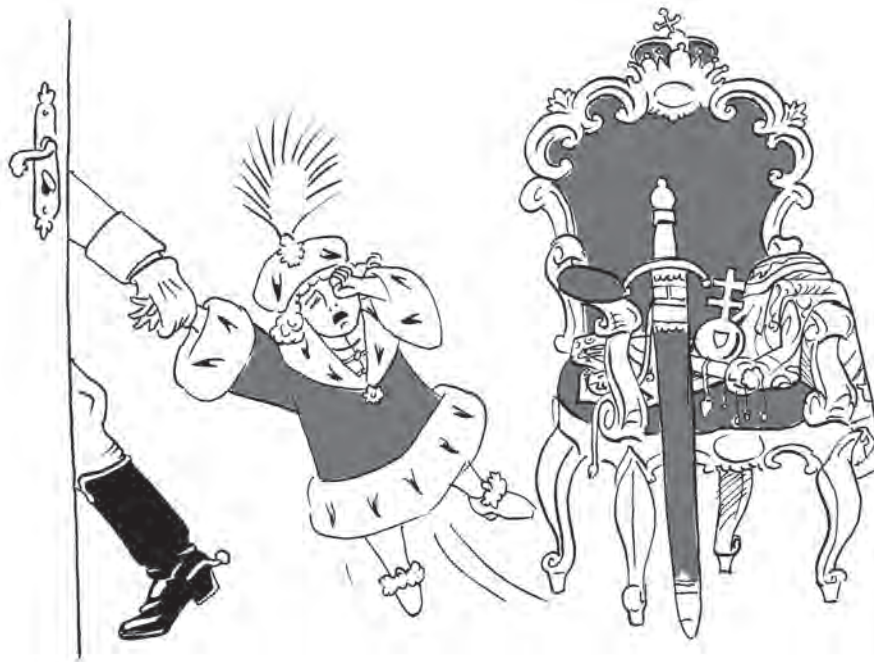
ország teljes függetlenségének megteremtését, mélyreható demokratikus reformok bevezetését, valamint a nemzetiségekkel való megbékélést az ország területi integritásának sérelme nélkül. (Ő is elkésétt...)

Október 30-án délután és éjjel a Magyar Nemzeti Tanács utasítására a Katonatanács egységei elfoglalták Budapest stratégiai pontjait. Az esti órákban Budapesten két, elszállításra váró menetszázad fellázadt. Sapkarózsáik helyére őszirozsát tűztek, és egyesülve a fővárosban állandó tüntetésben lévő forradalmi tömeggel megakadályozták a menetszázadok frontra indítását. Október 31-én József királyi herceg, visszavonva gróf Hadik János miniszterelnöki kinevezését, Károlyi Mihályt, a Magyar Nemzeti Tanács elnökét nevezte ki miniszterelnöknek, aki „népkormányt” alakított a Magyar Nemzeti Tanács három pártjának képviselőiből. Október 31-én egy katonai különítmény meggyilkolta gróf Tisza István volt magyar miniszterelnököt, gróf Károlyi Mihály legnagyobb politikai ellenfelét. [...]

Padovában november 3-án a Monarchia küldöttsége aláírta a fegyverszüneti okmányt. Ezzel a Monarchia befejezte részvételét az I. világháborúban. De az olaszok nem. A pótjegyzőkönyv szerint a fegyverszünet nem az aláírásakor, november 3-án, hanem másnap, november 4-én, délután három órakor lépett hatályba. Mivel az osztrák–magyar hadvezetés már a fegyverszünet aláírása előtt értesítette harcoló hadseregeit az ellenségeskedések azon-

nali beszüntetéséről, azok november 3-a után nem harcoltak tovább. Az olasz hadvezetőség viszont a pótjegyzőkönyvhöz igazodott. Az előrenyomuló olasz csapatok, arra hivatkozva, hogy még hadban állnak egymással, a Monarchia fegyvertelen katonáit hadifoglyoknak tekintették. Így az utolsó napon, november 3-áról november 4-ére virradóra több mint 360 ezer monarchiabeli katona esett olasz hadifogságba, emellett az olaszok jelentős hadizsákmányra is szert tettek. Bár a fegyverszünet szigorú feltételeket szabott a felbomló Monarchia számára, de még tiszteletben tartotta Magyarország addigi határait... A Monarchiából kilépett „független” Magyarország november 13-án még egyszer külön, Belgrádban kötött fegyverszünetet. A magyar delegációt Károlyi Mihály miniszterelnök vezette, aki november 7-én indult Belgrádba. A tizennyolc pontból álló belgrádi katonai konvenciónak, mely meghúzta a demarkációs vonalat, egyúttal pedig fegyverszüneti feltételeket diktált a legyőzött Magyarország számára, egyetlen pozitív eleme a szuverén magyar közigazgatás meghagyása volt, ám az antant román, szerb és cseh szövetségeseinek magatartása nyomán ennek az engedménynek nem volt hozadéka a gyakorlatban. [...]

Horthy Miklós emlékirataiban szigorúan ítélkezik a „fölsleges” belgrádi egyezményről: „Károlyi Mihály abból a célból, hogy Magyarország különválását Ausztriától tüntetően kidomborítsa, a hatalom átvétele után magyar részről külön fegyverszünet megkötését kívánta, noha Felső-Olaszországban már a Monarchia összes csapatára nézve aláírták a fegyverszünetet, s ez még hozzá Magyarország területi épségét nem érintette. Károlyinak ez a lépése végzetes lett számunkra.”

A magyar lakosság kimerültségéből, apátiájából csak egy-két ellenálló gócba futotta. Magyarország vesztésként várta a békekonferenciát.

A BÉKEDIKTÁTUM KÜSZÖBÉN

1918. december 3-án Fernand Vix francia alezredes, az antant katonai missziójának budapesti vezetője Felső-Magyarország kiürítésére felszólító jegyzéket nyújtott át a magyar kormánynak. Mivel nem tartalmazta a határ kérdését, Vix szorgalmazására jött létre december 6-án egyezmény a demarkációs vonalról Bartha Albert hadügyminiszter és Milan Hodža, a csehszlovák kormány magyarországi képviselője között. Az északi demarkációs vonal többé-kevésbé megegyezett „a szlovák föld tör-

ténelmi határaival”, azaz Dévény, Bazin, Szered, Érsekújvár, Verebély, Garamkovácsi, Lest, Losonc, Szomolnok, Margitfalva, Töketerebes, Szobránc, Homonna településeken keresztül haladt a Laborc folyó vonaláig, majd annak mentén az északkeleti országhatárig. Az eredményt azonban Prága kevesellte, ezért – francia segédlettel – Beneš elérte, hogy december 23-án újabb jegyzék szülessék. Ennek az etnikai határokat feladó, az egész Felső-Magyarországot nagyjából a mai magyar–szlovák államhatár vonaláig kiürítendőnek előíró jegyzéknek (a „karácsonyi Vix-jegyzéknek”) a Duna és az Ipoly folyásával kijelölt vonala Losonc alatt, Osgyánon, Rimaszombaton, Tornalján, Perkupán, Hidasnémetin, Lasztócon keresztül vezetett az Ung és Laborc torkolatáig, majd onnan az Ung mentén az Uzsoki-hágónál érte el az országhatárt. A második Vix-jegyzék 1919. január 27-éről datálódik. Ez volt a Berthelot és Erdély tudós kormánybiztosa, Apáthy István között 1918. december 31-én született egyezményben Erdély román megszállására kialakított Nagybánya–Kolozsvár–Déva vonalra vonatkozó, azt utólagosan jóváhagyó jegyzék.

Politikai téren, a területszerzés bebiztosítása érdekében a románok folytatták erős bolsevik és magyarelles propagandájukat, ami szintén kihatott a párizsi békekonferencia döntéseire. Erről is született „jegyzék”. 1919. február közepén a békekonferencia albizottsága javaslatot tett egy, a román és a magyar hadsereget szétválasztó semleges övezet létrehozására. A tervet a Tizek Tanácsa február 26-án jóváhagyta. A határozat igazodott ahhoz a francia elképzeléshez, hogy az „oroszkérdés” megoldása, azaz az orosz bolsevik forradalom elszigetelése érdekében mind politikai, mind katonai téren támogatni kell az antantbarát Lengyelországot és Romániát.

[...] 1919. március 20-án, 10 óra 30 perckor Vix alezredes felkereste Károlyi Mihály köztársasági elnököt a budavári királyi palotában, és

átadta neki De Lobit tábornok jegyzékét. Annak kihangsúlyozásaként, hogy szövetséges határozatról van szó, Vix alezredes ragaszkodott ahhoz, hogy az átadáson jelen legyenek más antantországok tisztjei is. Noha kormányuktól erre vonatkozó utasításuk nem volt, Granville Baker brit alezredes, Riccardo Pentimalli olasz őrnagy és Nicholas Roosevelt amerikai százados elkísérte a misszióvezetőt. [...] A rendkívül rövid határidő csak „igen” vagy „nem” választ adását tette lehetővé, ezért a Vix-jegyzék megpecsételte a Berinkey-kormány sorsát, mivel az abban foglalt követeléseket nem akarta teljesíteni, a fegyveres ellenállást viszont nem tudta vállalni. A március 20-ai délutáni kormányülésen már maga Károlyi is az elutasítás mellett szólt, s a következő főbb érveket hangoztatta: Vix alezredes szóbeli kiegészítésként tudomására hozta: „A jegyzékben megszabott demarkációs vonalat kimondottan politikai határnak tekintik.” A jegyzék arról tanúskodik, hogy sem a békekonferencia, sem a francia és román hadvezetés nem ismeri el a wilsoni elveket. Az elfogadás „lehetetlenné tenné, hogy alkalmas időben a románokat meg tudjuk támadni, miután közbeékelődnek a franciák”. [...]

A KÖZTÁRSASÁG KISÉRTETE

A Berinkey-kormány lemondott és a hatalmat a „proletáriátusnak” adta át. Károlyi Mihály köztársasági elnök a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot bízta meg a kormányalakítással. A párt Landler Jenő vezette balszárnya azonban március 20-án megegyezett a bebörtönzött Kun Béláékkal a proletárdiktatúra megalakításában. A puccsot másnap reggelig végre is hajtották. Március 21-én Garbai Sándor szociáldemokrata és Kun Béla kommunista vezető, aki előző nap még a börtönben az őt meglátogató Landler Jenővel szervezkedett, kikiáltotta a Magyarországi Tanácsköztársaságot. Megalakul a Forradalmi Kormányzótanács. Károlyi meg kívánta tartani államfői hatalmát, s tervezte az új kormány kinevezését. A szociáldemokraták és a kommunisták kiegyezéséről, valamint a proletárdiktatúra kikiáltásáról akkor értesült, amikor utólag alá akarták írni vele saját lemondását. Ezen időpontra viszont már aláhamisított nevével plakátokon és a *Népszavában* is utcára került a lemondásáról és a hatalom átadásáról szóló kiáltvány. Ezek után külföldre távozott.

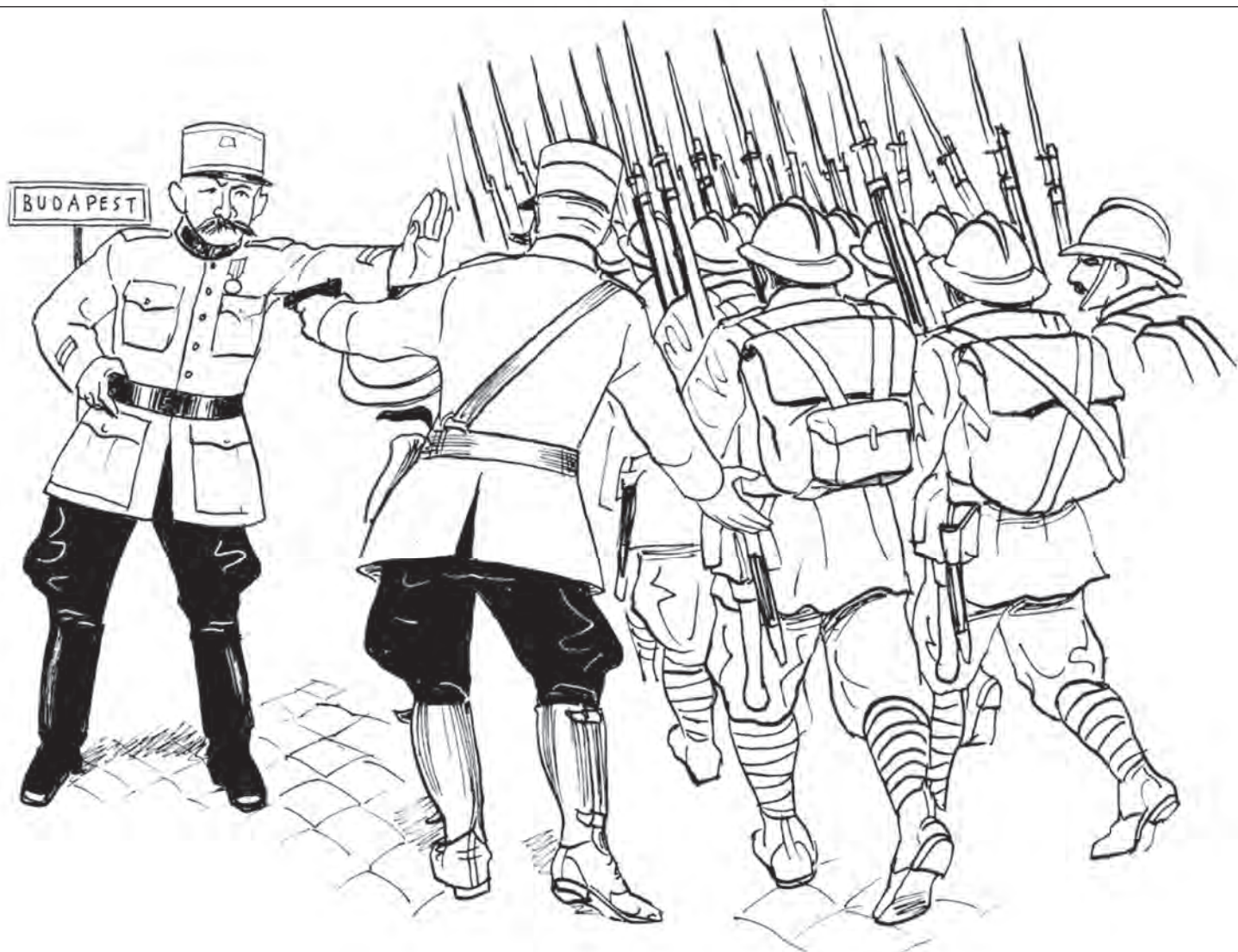
A Magyarországi Tanácsköztársaság (Ma-

gyar Népköztársaság) Magyarország államformája volt 1919. március 21-étől augusztus 1-jéig. Szellemiségéről Szamuely Tibor kísérteties szavai beszélnek: „A hatalom a mi kezünkben van. Aki azt akarja, hogy visszatérjen a régi uralom, azt kíméletlenül fel kell akasztani. Az ilyennek bele kell harapni a torkába. [...] A vértől nem kell félni. A vér acél: erősíti a szívet, erősíti a proletár öklöt. Hatalmassá fog tenni bennünket a vér. A vér lesz az, amely az igazi kommun világhoz elvezet minket. [...] Aki öklöt emel fel a proletáriátusra, az aláírta a saját halálos ítéletét. Ki fogjuk irtani, ha kell, az egész burzsoáziát.”

[...] Az „osztályharcot” a szovjet Cseka mintájú terrorkülönítmények irányították. A vidéket járva „bíraskodtak” a gyanús elemek felett, gyilkoltak és túsokat szedtek a lakosság köréből. Cserny József vezetésével felállt egy kétszáz fős különítmény, Lenin-fiúknak nevezték magukat. Hírhecht páncélvonatokon járták az országot, és mindenütt felléptek, ahol a tanácsrendszert veszélyeztető megmozdulásokat sejtettek. A Lenin-fiúk vérengzése, Szamuely Tibor különítményének a felbukkanása rettegéssel töltötték el az egész országot. Ezenkívül, főleg Budapesten több, eszközökben szintén nem válogató kommandót is felállítottak. [...]

Károlyi Mihály kormányának egyik, hazaárulással fölérő döntése a haderő szervezett leszerelése volt, így a Tanácsköztársaság a határokat egyre inkább fenyegető cseh, román, szerb és francia katonai alakulatokkal szemben jórészt elvesztette védekezőképességét. A Tanácsköztársaság kikiáltása és kezdeti népszerűsége mind a környező országokat, mind a párizsi békekonferencián ülésezőket egyaránt meglepte. Félték, hogy a bolsevik esz-

mék továbbterjednek nyugatra, ezért elkezdtek szervezni a katonai beavatkozást. Miután nem tudták rávenni a tanácskormányt, hogy elfogadja a Vix-jegyzékben foglaltakat, sem annak magával hozott módosított változatát, az antant szabad kezet adott a szerb, román, cseh intervenciónak. A franciák koncentrált támadás megindítását tervezték.

CSALÁDI EMLÉK POZSONYBÓL

1919 első napja gyászosan kezdődött Pozsony lakosainak. Megtörtént az, ami azelőtt évszázadokon át elképzelhetetlen volt: az egykori magyar koronázó várost idegen csapatok szállták meg. A Riccardo Barreca olasz ezredes vezette cseh legionáriusok szilveszter napján bekerítették a várost, majd a következő két nap folyamán meg is szállták minden lényeges stratégiai pontot. A csehek ekkor már nem ütköztek ellenállásba, ám Pozsony – a közhiedelemmel ellentétben – nem puskaövés nélkül került ellenséges kézbe. Az olaszországi cseh és szlovák hadifoglyokból toborzott, olaszok által felszerelt és kiképzett cseh-szlovák hadsereg már 1918. október 31-én megpróbálta megszállni Pozsonyt, de a soproni honvéd főreáliskola tizenhat-tizenhét éves növendékei, a Csatay Lajos vezette tüzérek, sikeresen vissza-

verték őket. A budapesti kormányzat azonban a lehető legrosszabb időpontban a csallóközi Szencre vezényelte Csatayékat, így a tüzérségi védelem nélkül maradt város az év végére lényegében szabad prédául kínálkozott a Cseh Légiónak számára... Februárban vált világossá, hogy nem időleges megszállásról van szó, a csehszlovák állam tartósan kíván berendezkedni a városban. A munkásság és a hivatalnokok sztrájkba léptek, s 12-ére tiltakozó nagygyűlést hívtak össze a régi vásárcsarnok előtti Vásár térre. A hamar többzresre duzzadt tömeg nemzeti zászlókat lengetett, és ütemesen, egyre hangosabban skandálta: *Éljen Magyarország!* Bár Luigi Piccione tábornok parancsa szerint a katonáknak a kaszárnyákban kellett volna maradniuk, már a tüntetés elején erőszakosan léptek fel, majd a skandalást provokációnak értelmezve éleslőszerszerrel a tömegbe löttek.

Egy családi emlék. Apám Pozsonyban született, ott is gyerekeskedett. Mivel nagyapám a csehszlovák utasítás ellenére nem tett égő gyertyát az ablakba – a „kivilágítás” a megszállók kényszerű köszöntése volt –, az ablakán belöttek, és a golyó épp csak elkerülte az akkor tizenkét és fél éves apám fejét. (A cseh megszállásról bővebben lásd nagyapám, Jankovics Marcell könyvét: *Húsz esztendő Pozsonyban*, Méry Ratio, 2000.)

A CSEHEK, ROMÁNOK, SZERBEK TÁMADÁSA – MEGSZÁLLÁS

[...] Az ország a több irányból szorongató túlerővel szemben védtelenül maradt. Augusztus 1-jén lemondott a tanácskormány. Magyarország majdnem minden részét megszállták az antant csapatai, köztük színes bőrű gyarmati alakulatok. Francia csapatok voltak Szegeden és néhány településen, de az ország területét román, szerb és cseh-szlovák csapatok szállták meg. Csak a Dunántúl egy része nem került megszállás alá. Ezt sem Németországgal, sem Ausztriával nem tették meg. Igaz, Németország francia határ menti sávja megszállás alá került. Elzászt és Lotharingiát pedig a békeszerződés Franciaországnak ítélte.

Kun Béla július 27-én és 30-án táviratban kérte a moszkvai pártvezetést, 30-án személyesen Lenint, hogy nyisson frontot Besszarábiában a románok ellen. Július 31-én olyan válasz érkezett, hogy az ukrajnai helyzet miatt a tehermentesítő támadást nem lehet azonnal elindítani. Július 29–30. között a románok átlépték a Tiszát és megindultak Budapest felé. Augusztus 1-jén a Forradalmi Kormányzótanács a lemondás mellett döntött. A tanácskormány népbiztosainak többsége különvonattal Bécsbe menekült...

1919 őszén román csapatok állomásoztak az Alföldön, a Duna–Tisza közén, Észak-Dunántúlon és Budapesten. Mindenütt fosztogattak. Az országban anarchia uralkodott. A megszállás kiterjesztése közben a románok vasúti vonatok százaival szállították Romániába a magyar javakat, az új termést, az állatállományt, az ipar és a közlekedés gépparkját, amihez csak hozzáfértek. Mardarescu kijelentette: Románia igényt tart a magyar vagyon harminc-ötven százalékára.

Átmeneti, rövid életű kormányt tekinthető a két következő, Simonyi-Semadam Sándoré (1920. március 15. – július 19.), akinek idejére a békediktátum aláírása esik – az ő kormányzása másról nem is emlékeztető –, és Teleki Pál első kormánya (1920. július 19. – 1921. április 14.). Az ő felemás miniszterelnökségét egy sikertelen gazdasági konszolidációs kísérlet, a fehérterror sikeresnek mondható fölszámolása és a numerus clausus megalkotása jellemezte.

FEHÉRTEROR

A Tanácsköztársaság közreműködői elleni bosszúhadjárat legszélsőségesebb formája a fehérterror volt. Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter (1918–1935) a megszerzett magyar területeket a „közép-európai status quo” hangoztatásával, francia támogatással igyekezett megtartani. Ennek érdekében 1920. június 26-án Csehszlovákia csatlakozott a szocialisták által „fehérterrorra” való hivatkozással hirdetett, Magyarország elleni bojkotthoz. (A korábbi „vörösterror” miatt nem volt bojkott!) Jóllehet a kisantantállamok kormányai fenyegető ellenséget láttak Szovjet-Oroszországban, az emigráns magyar kommunisták panaszaira hallgatva a Magyarországon történeteket is igyekeztek a maguk céljaira kihasználni. Augusztus 14-én Belgrádban aláírták a Beneš kezdeményezte kölcsönös védelmi szerződést Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–

Szlovén Királyság között, mely most Magyarország ellen irányult. Augusztus 17–19. között Bukarestben Beneš és Take Ionescu román külügyminiszter emlékiratot írt alá kölcsönös segélynyújtásról magyar támadás esetére, és előterjesztette a csehszlovák–román katonai szövetség tervét. Románia azt kívánta, hogy a katonai szövetségbe vonják be Lengyelországot és Görögországot. 1921. március 3-án meg is kötötték a lengyel–román kölcsönös segélynyújtási egyezményt a keleti – értsd: a szovjetekkel közös – határokon történő támadások elhárítására. Görögország nem csatlakozott e szövetséghez, a tescheni területi vita pedig Csehszlovákia és Lengyelország között akadályozta az utóbbi csatlakozását. Október 12-én Prágában csehszlovák–délsláv katonai egyezményt kötöttek. [...]

Horthy Miklós augusztusban minden hatalmi tényezőtől – így a kormányoktól is – független, teljesen önálló hatalmi központot teremtett. Ez

volt a „Fővezérség”. A szervezet júliusban, még Szegeden alakult meg, amikor Horthy lemondott a hadügyminiszteri tisztről, de ténylegesen augusztus 9-étől vált valósággá, amikor Szegedről a román megszállástól mentes Dél-Dunántúlra indult, és siófoki központtal állt föl, Horthy közvetlen irányítása alatt. A Fővezérség katonai ereje augusztus végén már harmincezer katonát tett ki. Területén öt kerületi parancsnokság működött, melyek kezükben tartották a közigazgatást. A Fővezérséggel ütőképes, független és erős akaratot hordozó hatalmi pólus jött létre, kiindulópontjaként a későbbi megerősödésnek. Ugyanakkor az új formáció erősen jobboldali, nemzeti és konzervatív értékek mentén szerveződött, katonai irányítással végrehajtott fegyveres akciói szabadcsapatokkal, részben a Nemzeti Hadsereg tisztí különítményeinek a részvételével a kommunisták felkutatására és kivégzésére irányultak. Ez volt a fehérterror.

[...] A hajtóvadászban lincselésekre és akasztásokra került sor. Az áldozatok száma meghaladta az ötszázat (baloldali állítás szerint elérte az ezret). A bosszú- és megtorló hadjárat legvéresebb tetteit a volt huszár százados, Prónay Pál irányítása alatt működő tisztí különítmény, valamint Héjjas Iván Kecskemét környékét még 1920-ban is rettegésben tartó bandája hajtotta végre.

A különítményesek végigjárták a városokat és falvakat. A helybeliek feljelentései alapján elfogták a Tanácsköztársaság tisztségviselőit, résztvevőit, és legtöbbször minden bírói ítélet nélkül felakasztották őket. Így például augusztus 10-én a szekszárdi direktórium tagjait a Prónay-különítmény gyilkolta meg. Ha igaz, Bánó Kálmán „csapata”. Őt ezért el is ítélték, de kormányzói kegyelmet kapott. Ennek kapcsán fölmerül a kérdés, volt-e szerepe, felelőssége a különítményesek garázdálkodásában Horthynak. „Balról” azzal vádolják mindmáig, hogy személyesen adott utasítást

a tisztogatásokra, de ennek egyetlen írásos „dokumentuma” Prónay Pál „ellenforradalmi naplójegyzetei” első kötetének egy mondata. A naplóból 1963-ban a Kossuth Kiadó egy válogatást jelentetett meg *A határban a halál kaszál* címmel. Ebben írja Bödök Gergely történész, hogy „Horthy személyesen engedélyezte neki radikális pogromok lebonyolítását, írásos parancsba adni ugyanezt viszont már nem volt hajlandó. [...] kínos szerepvállalásai miatt viszonya később megromlott Horthyval, így ide vonatkozó – a fővezérre rossz fényt vető – megjegyzései szándékosak is lehetnek.”

[...] Horthy egy idő után véget kívánt vetni az ő személyét is beárnyékoló véres önkénynek. 1919 novemberében a *Múlt és Jövő* zsidó folyóirat hasábjain a következőket nyilatkozta: „Ünnepélyesen kijelentem, hogy a zsidóüldözések ügyében, melyek felelőtlen elemeknek a bűnei, a legszigorúbb vizsgálatot indítottam, a bűnösöket, a tetteseket és uszítókat egyaránt,

amennyiben a hadseregemhez tartoznak, haditörvényszék elé állítom, és őket a Magyar Nemzeti Hadsereg kötelékéből örökre kizárom. Különbö magától értetődőnek tartom, hogy mindenféle pogromot, felekezeti üldözést és egyéni akciót kérlelhetetlen szigorral kell elnyomni.”

1920 márciusától a konszolidáció iránt növekvő igény és külpolitikai megfontolások a terror megszüntetésére sarkallták a kormányokat. A parlamentben a miniszterelnök felolvasta a versailles-i békekonferencián részt vevő magyar küldöttség vezetőjének Párizsból írt levelét, melyben gróf Apponyi Albert nyomatékosan hangsúlyozta a terror megfékezésének szükségességét, mert a róla érkező hírek negatívan hatnak Magyarország megítélésére és ezzel a béketárgyalások kimenetelére.

Több más atrocitás után végül 1920. november 10-én oszlatták fel a fegyveres különítményeket. Fölszámolásukra a Teleki-kormány

a Horthy által fentebb mondottakkal ellentétes utat választott. A különítményeket a Nemzeti Hadsereg parancsnoksága alá rendelte. Első miniszterelnökségének híres jelenete volt, amikor a Britannia Szállóban kiépített fehérterrorista főhadiszállást személyesen oszlatta fel. Kormányának december végi amnesztiarendeletere azonban mentességet biztosított a fehérterror résztvevőinek tetteik törvényes büntetése alól. A rendelet kimondta, hogy szabadon kell bocsátani mindazokat, akik 1919. augusztus 1. és 1920. február 16. között követtek el bűncselekményeket, ha „hazafias felbuzdulásból” gyilkoltak meg embereket. [...]

A fehérterror számszerű mérlegét másféleképpen vonták meg a kommunisták, a szociáldemokraták, a jobboldal mérsékelt és radikális képviselői. Ahány forrás, annyiféle számot közöl.

CLERK ÉS HORTHY

A magyarországi kaotikus helyzet 1919 őszén már az antantországokat is zavarta, ráadásul nem volt olyan politikai vezetés sem, amely elküldhette volna képviselőit Párizsba a világháborút lezáró békediktátum aláírására. Ezért a békekonferencia 1919. október 23-án egy brit diplomatát küldött Budapestre, hogy az anarchikus állapotok megszüntetésével, a román csapatok kivonásának megszervezésével és az antant szemében tárgyalóképes magyar kormány megalakításával stabilizálja az országot. A diplomata, Sir George Clerk úgy találta, hogy az országban lévő három hatalmi tényező közül egyedül a nemzeti sereget kezében tartó Horthy jöhet szóba tárgyalópartnerként. Clerk és Horthy október végén ültek tárgyalóasztalhoz. A brit diplomata ekkor adta elő az antant három követelését: 1) a pártok hozzanak létre egy koncentrációs kormányt; 2) amint lehetséges, tartsanak választásokat, és ennek eredménye alapján hozzanak létre egy parlamentet; 3) az új parlament és kormány küldjön béke delegációt Párizsba, és írják alá a békediktátumot.

Horthy ígéretet tett arra, hogy ha az ország és a hadsereg vezetője lehet, és az antant kikutatja Magyarországról a románokat, úgy segíteni fogja a követelések teljesítését. Clerk ejtette egyéb jelöltjeit, ezzel Nagy-Britannia Horthynak szavazott bizalmat. A megállapodás után néhány nappal, november 5-én összehívta a pártok vezetőit, ahol az egybegyűltek megállapodtak az elkövetkező hónapok feladatairól. Ekkor született döntés arról, hogy a románok távozása után Horthy csapatai élén bevonulhat Budapestre, de ígéretet kell tennie arra, hogy nem alakít ki katonai diktatúrát és elismeri a pártok vezetőiből megalakuló új kormányt. A megbeszélésen arról is megállapodtak, hogy amint lehet, választásokat írnak ki, és elküldik megbízottaikat a párizsi békekonferenciára.

A Clerkkal, majd a pártokkal megszületett egyezség első része november 16-án valósult meg, amikor a román csapatok távozása után

Horthy Miklós darutollas és Bocskai-sapkás hadserege élén bevonult Budapestre. A románok november 14–16. között távoztak Budapestről és az ország középső részéről, ám a Tiszántúlt még három hónapig megszállva tartották. Végso kivonulásuk 1920. február 24-én történt meg. Horthy kezdetben a Gellért Szállóban lakott, csak kormányzóvá választása után, 1920. április 1-jén költözött a Várba.

[...] Összesen tizenhét országgal írtuk alá a békeszerződést, amely szétvagdalta az Osztrák–Magyar Monarchiát és azon belül a történelmi Magyarországot. Vicc, hogy ki mindenkivel kellett békét kötnünk. Háborúztunk mi Görögországgal, Portugáliával, nem beszélve Panamáról, Sziámról és a többiről? Magyar katona négy ország fiaival lőtt egymásra, és közülük csupán egyet, Szerbiát támadtuk meg mi. Ezért tartozunk „Isten és ember előtt” felelősséggel... A trianoni békediktátum olyan volt, mint egy elfogult bírósági tárgyaláson meghozott ítélet, amelyen a vádlottak részt sem vehettek. A hasonlatnál maradva: a bírakat a négy antantnagy hatalom adta (és Japán), az ügyész Edvard Beneš volt. A tanúkat a kisantant szolgáltatta. Az esküdteket a többi tizenhárom ellenséges ország. A magyar kül-

dötség házi őrizetben, a Château de Madrid nevű szállóban várta az „ítéletet”. A védelmet gróf Apponyi Albert látta el, de a „bírák” nem vették figyelembe védőbeszédét. Megtartására csak 1920. január 16-án – a béketervezet végleges lezárása után – kerülhetett sor a francia külügyminisztérium földszinti dísztermében, a békekonzferencia Legfelső Tanácsa előtt.

A BÉKESZERZŐDÉS MEGSZÜLETÉSE

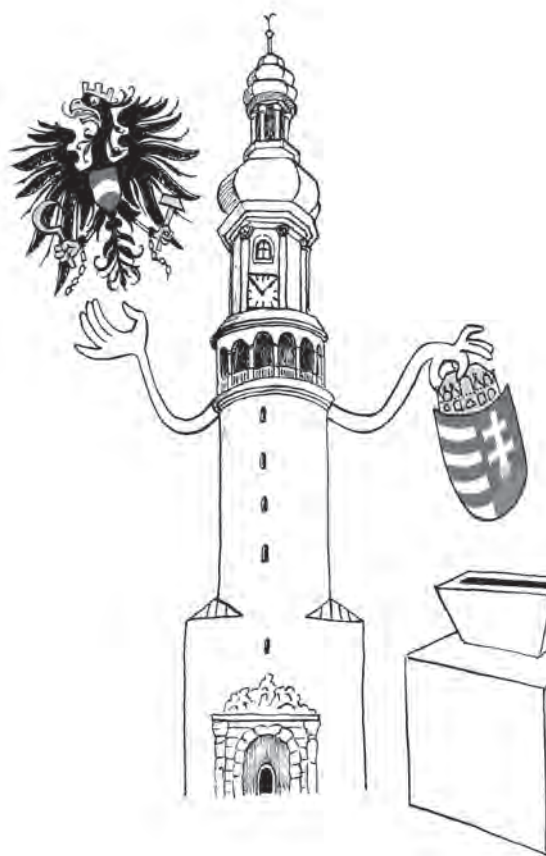
Még 1919 elején a békekonzferencia semleges bizottságokat jelölt ki az etnikai határok megállapítására. Felső-Magyarországon például a semlegesnek nevezett delegáció két tagja cseh születésű amerikai állampolgár volt (Jan Karmezin és Robert Kamev). Ők Kassán a Schalkház Szállodában hamisított jegyzőkönyveket vettek fel, amelyek később a tárgyalásokon döntő érveként szerepeltek az elcsatolás mellett. Ugyanakkor Teleki közismert „vörös térképét”, amely az etnikai viszonyokat tisztességgel, hitelesen ábrázolta, nem vették figyelembe.

1920. február 12-én – főként Bánffy Miklósnak, a Székely Nemzeti Tanács képviselőjének és későbbi külügyminiszternek köszönhetően

– a brit parlament alsóházában felmerült a magyarsággal kötendő méltányosabb békeszerződés igénye. Ez kezdetben pozitív hatással volt a bizottsági üléseken folytatott megbeszélésekre is. De Versailles-ban már nem ő lobbizott Erdélyért, hanem Brătianu. Február 25-én Curzon külügyminiszter még elismerte, hogy a békeszerződés-tervezetre adott magyar válaszokat is figyelembe kell venni. David Lloyd George és Francesco Saverio Nitti erősen támogatta ezt az álláspontot. Ezt azonban a francia álláspontot képviselő Alexandre Millerand, aki a magyarságot a „legálnokabb népnek” tartotta és Philippe Berthelot, Edvard Beneš jó ismerőse ellenezte. Az esélyeket tovább rontva, a brit külügyminisztérium tervezetét az ugyancsak magyarellenes Allen Leeper készítette elő. Leeper indoklását meghallgatva Curzon David Lloyd George ellen fordult, és nemcsak támogatta a Leeper által benyújtott tervezetet, hanem fel is szólította a bizottságot annak jóváhagyására. Ebben vélhetőleg szerepet játszott az is, hogy felismerte a francia álláspont merevségét és megváltoztathatatlanágát. A végeredmény a trianoni békeszerződés.

A szerződésben a győztes felek kijelentik, hogy Magyarország felelős a háborúban győztes államoknak okozott károkért, és részletesen szabályozzák a teljesítendő jóvátétel feltételeit. A szerződés a cseh Edvard Beneš álláspontját követte, aki egész idő alatt fáradhatatlanul lobbizott érte. [...]

Az elkészült végleges szöveget a magyar delegáció átvette, majd 1920. március végén Apponyi és a delegáció tagjai hazautaztak. A küldöttség jelentést készített a tárgyalásokról,

de Apponyi nem volt hajlandó a szerződést aláírni, mert a népszavazásra tett előterjesztését nem fogadták el. Apponyi bízott a Millerand-féle kísérőlevélben, az abban megfogalmazott hivatalos francia ígéretben. E levélben az állt, hogy a Trianonban megállapított határmódosítások és szankciók megváltoztathatók, és abban a francia miniszterelnök partnere és segítsége lesz a magyar kormány. Millerand azonban a szerződés aláírása után kijelentette, hogy a nagyhatalmak nevében vállalt hivatalos kötelezettségek érvénytelenek.

A szerződést 1920. június 4-én, budapesti idő szerint 16:32-kor írták alá a franciaországi Versailles-hoz tartozó Nagy-Trianon-kastély ötvenkét méter hosszú és hét méter széles folyosóján, a La Galerie des Cotelles-ben. A Magyar Királyság nevében, a Simonyi-Semadam-kormány képviselőjében és felhatalmazásával Benárd Ágost, a magyar kabinet népjóléti és munkaügyi minisztere, a küldöttség vezetője és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter írta alá. Benárd tiltakozása és ellenállása jeléül állva írta alá a dokumentumot. A választás azért esett rájuk, mivel jelentős politikus nem akarta magát kompromittálni a hazánkra nézve végzetes,

máig meghatározó békeszerződés aláírásával. *„Tekintettel a kényszerhelyzetre, mely Magyarországra nézve a világháború szerencsétlen kimenetele folytán előállott”,* a 1921. évi XXXIII. törvénycikkkel iktatták be a magyar jogrendszerbe. [...]

A békeszerződés tizennégy részből állt. Első része a Nemzetek Szövetségének alapokmányát tartalmazta, a második rész Magyarország határait rögzítette, a harmadik Magyarországnak a szomszéd és a többi országgal szembeni kötelezettségeit, az ötödik a katonai megkötéseket, a hatodik a hadifoglyokkal, a hetedik a háborús bűntettekkel, a nyolcadik és kilencedik a jóvátétellel foglalkozott...

Az új határokon kívül eső magyarlakta területeket stratégiai, gazdasági, közlekedési stb. szempontokra hivatkozva követelték és szereztek meg. Például az összes, az új határral párhuzamos út és vasút a határ túloldalára került. Hivatkozásképpen katonai okokból. Vagyis, mint már említettem, hogy egy pillanatra se szakadjon meg a kisantantállamok közötti kapcsolat. A békeszerződés még azt is előírta, hogy Magyarország nem építhet kétvágányú vasútvonalat. A megmaradt, összekötő utak nélküli, sugaras szerkezet máig a magyar közlekedés

egyik gondja. Így kerültek egybefüggő magyar lakosságú tömbök a határ túloldalára (például a Csallóköz, Székelyföld, az egykori Partium és Bácska egyes részei), noha legtöbbször ki lehetett volna jelölni megfelelő határt. A békeszerződés eredményeképp a 325 411 km² összterületű Magyar Királyság széthullott, a 282 870 km² területű Magyarország pedig elvesztette területeinek 67%-át: 92 952 km²-re zsugorodott. Az 1910-ben még 18 264 533 fős ország lakossága 7 615 117 főre csökkent. Mintegy 3,3 millió magyar rekedt kívül az új magyar állam határain.

TRIANON UTÓHATÁSAIBÓL

A békeszerződés katonai rendelkezéseinek végrehajtását a Magyarországra delegált Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság ellenőrizte. Az ország védelméhez szükséges fegyveres erő magvát ezekben az években az úgynevezett „rejtett alakulatok” biztosították: a belügyi, illetve a pénzügyi tárcához tartozó vámőrség, határőrség, folyamőrség és a tartalékok. A csendőrség és a rendőrség nem számított rejtett alakulatnak. [...]

Magyar részről voltak honmentő próbálkozások, ha szerény mértékben is. 1919. január

29-én a balassagyarmati polgárok Víz Zsigmond százados katonáihoz csatlakozva fegyvert fogtak, s kiverték a megszálló cseheket, akik az Ipoly völgyében vezető vasútvonal megszerzésével, az alakuló Csehszlovákia határainak még délebbre tolasásával próbálkoztak. Balassagyarmat ezzel kiérdemelte a *Civitas Fortissima*, a „legbátrabb város” megtisztelő címet.

1921. augusztus 28-án és szeptember 8-án a kérésre letű Lajtabánság alapítója, Prónay Pál által vezetett Rongyos Gárda néhány száz főből álló alakulatai, soraik között bosnyák és albán (muszlim) önkéntesekkel, fegyveres harcokban megállították a Sopron körzetébe bevonuló osztrák csendőrséget. A második csatában foglyul ejtették Burgenland kormánybiztosát is. (Első és második ágfalvi csata.) A harci cselekményeknek körülbelül egy tucat áldozata volt. Ezek az incidensek vezettek végül a Sopron hovatartozásához vezető népszavazás kiírásához. (Az első ágfalvi csata emlékműve a soproni Károly-kilátóhoz vezető erdei út mellett található.) Sopron az 1921-ben tartott népszavazás alapján Magyarországhoz tartozás mellett döntött, ezzel néhány környező település is Magyarországhoz került. Sopron a döntésért a „leghűségesebb város” (*Civitas Fidelissima*) címet érdemelte ki. [...]

Néhány esetben az új határok belterületen vágtek szét egyes településeket. Ilyen a már említett Somoskő mellett a két Komárom vagy Nagylak. Gyakran fordult elő, hogy egyes külterületi részeket vágott el a központi belterülettől az új országhatár, s az elvágott rész önálló községgé szerveződött. Néhány példa: Sátoraljaújhely határából Karlatanya, a mai Újhely; Nagyszalonta határából a mai Újszalonta; Ottlaka határából a mai Pusztaottlaka; Szabadka határából a mai Csikéria, Kelebia és Tompa; Doborgaz, Keszölcés, Süly és Vajka határából a mai Dunasziget.

Ennél is gyakrabban fordult elő, hogy egyes elvágott külterületi részeket az új or-

szághatár miatt más községhez csatoltak. Példák: Pomogy határából a ma Sarródkhoz tartozó Mekszikópuszta, mai nevén Fertőúj-lak; Féltorony határából az először Hegyeshalomhoz, majd 1946 óta Várbaloghoz tartozó Albertkázmérpuszta. A leggyakoribb eset az, amikor nem egy-egy települést vágott ketté a határ, hanem korábban szorosan együtt élő településeket zárt el egymástól. [...]

Az elcsatolt területeken az új rezsim megbizhatatlannak tartották a korábbi, többnyire magyar nemzetiségű értelmiségi, hivatalnoki réteget, és sokukat elbocsátották. Ha fölesküdtött az új hatalomra, ha nem. Az 1920-as években nagy részük áttelepült Magyarországra, ahol komoly nélkülözések közepette lakást és is munkát is nagyon nehezen találtak. [...]

Trianon természetes és törvényszerű hazai következménye volt a magyar irredentizmus (revizionizmus). Megalapozása 1918–1920 közé esett. A Károlyi Mihály vezette Nemzeti Tanács által megszervezett Országos Propaganda Bizottság, majd – más hangsúlyokkal – a

Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, a Magyar Nemzeti Szövetség, az Ébredő Magyarok Egyesülete, a Magyar Országos Véderő Egylet, a Magyar Külügyi Társaság és más társadalmi szervezetek, s természetesen maguknak az ellenforradalmi kormányoknak a tevékenysége nyomán alakult ki az az alapelv, amely szerint – Zeidler Miklós történész megfogalmazásában – „az ideális természeti és politikai egységet képező történelmi Magyarország felbomlasztása igazságtalan és az egész emberiségre nézve káros cselekedet, a régi határok lehetőség szerinti teljes visszaállítására pedig a magyar társadalom legszentebb célja”. [...]

Néhány évtizeddel később bebizonyosodott, hogy ezek a kreált államok nem mind életképesek. Ma már csak Ausztria, Lengyelország és Románia olyan állam, amelyik létezik még a trianoni szerződés által Magyarország területéből részesülő államok közül. Ausztria és Lengyelország azért, mert majdnem homogén állam. Románia még nőni is szeretne.

A békeszerződést diktáló nagyhatalmak közül az USA nem ratifikálta a jogszabályt. A Magyarországgal kötött külön békeszerződésben aztán mégis a trianoni döntést fogadta el. Nagy-Britanniában és Franciaországban is ellenvetések kísérték a ratifikációt, jóváhagyást... Az angol parlamentben 1920. március 25-én többen szólaltak fel Magyarország érdekében. 1921 májusában még mindig a ratifikációs viták voltak napirenden, amikor hatvan képviselő petícióban követelte a szerződés jóváhagyásának megtagadását. A ratifikálás végül csak a Millerand-kísérőlevél létezése miatt történt meg. [...]

Sokak szerint a II. világháború a békeszerződések következménye volt. A magyar közbeszédet végig egyértelműen a határrevíziós törekvések határozták meg. A propagandisztikus „mindent vissza” hívei többségben voltak a politikában is a kompromisszumra is hajlan-

dókhöz – például a székely–magyar korridort követelőkhöz – képest. Az ország vezetése, mindenekelőtt Horthy azonban óvatosan közelítette meg a kérdést, a kormányzó az apró lépésekben, de mindenekelőtt Nagy-Britannia segítségével bízott. [...]

Ma, a 100. évforduló alkalmával már nyugati, sőt román történészek (Lucian Boia) másképp látják, megosztják a felelősséget és igazságtalannak tartják a békefeltételeket, Magyarország kiemelt büntetését; a békediktátum szerepét pedig elismerik okként a II. világháború kitörésében. Egyesek a két világháborút együttvéve a 30 éves háborúhoz hasonlítják, mondván, a két háború közt tulajdonképpen csak hosszú fegyverszünet volt.

TABUTÉMA

Magyarország a II. világháború után egysze-riben a volt kisantantállamok szövetségesevé vált, s ezzel Trianon tabutéma lett. Erre a jelet 1945-ben a Szabadság téri Trianon-emlékmű szétverése adta meg. Szimbolikusnak mondható, hogy az 1921-ben nemzeti közadakozásból emelt emlékművet a szovjet hősi emlékmű fölállításával egyidejűleg kezdték lebontani. Nem csak jelképes gesztus volt ez a „fölszabadító” felé. A Szovjetunió terelt bennünket egy akolba a békediktátum hasznélvezőivel. Eltűntették a két háború között fölállított több mint hétszáz országzászlós hősi emlékművet is. Ezeknél emlékezett az ország minden június 4-én. 1949. augusztus 20-ától az „a múltat végképp eltörölni” jegyében a már koronától megfosztott „Kossuth-címet” a szovjet mintájú „Rákosi-címerre” cserélték le.

Sorolhatnám a magyartalanító elhallgatás kisebb jelentőségű jeleit a művészetben. Íme egyik a sok közül, amelynek sorsa kisfiúkoromban, úgyszólván a szemem előtt zajlott: *A magyar fájdalom szobra* ekkor a Palatinus strand bejáratánál állt. 1932. október 6-án avatták fel a Szabadság téren, a Nemzeti Bank épülete előtt. Felirata szerint „Ez a szobor a trianoni szerződés által elrabolt gyermekei sorsát sirató Magyarország fájdalmát jelképezi. Alkotója francia szobrász, Émile Guillaume. Ezen emlékművet a szenvedő magyar nemzetnek ajánlotta fel Magyarország angol barátja, Viscount Rothermere.” Másodpéldányát egy év múlva Debrecenben állították föl. A Szabadság térről 1947-ben távolították el. A bronzból készült női akt 1948-ban került a Margitszigetre, a Palatinus fürdő bejárata elé – eredeti talapzata nélkül, *Napfürdőző nő* címmel. 1967-ben raktárba került, majd 1973-ban a balfi gyógyüdülő parkjában állították fel. Innen 2012-ben Sopronba vitték, ahol azóta a gyógyközpont rehabilitációs részlegében áll. [...]

[...] A határon túliakat a 2004. december 5-i népszavazás eredménye csapja arcul. A Magyarok Világszövetsége által rossz időben kezdeményezett népszavazás sikere esetén a határon túli magyarok magyar állampolgársághoz

juthattak volna. A hatalmon lévő balliberális kormány ellenkampánya és a lakosság közönye miatt a kezdeményezés elbukott.

A Fidesz–KDNP kormánya, az elhibázott népszavazásból tanulva, 2010-ben törvényt alkot a kettős állampolgárságról – a korábbinál egyszerűbben juthatnak magyar állampolgársághoz a határon túli magyarok. Szlovákia válaszul azon állampolgárait, akik fölveszik a magyar állampolgárságot, megfosztja a szlovák állampolgárságától és az azzal járó jogoktól.

A környező országokban a kisebbségi jogok kiszélesítésére sehol sem törekszik a hatalom, az autonómiatörekvésektől viszont retteg. Romániában „fennhangon”. Példa erre a székely zászlóval szembeni viselkedése. [...]

Magyarországon ma hivatalosan nincs revizionizmus, irredentizmus, ezeket a nézeteket jellemzően a nemzeti radikális politikai pártok képviselik. Több magyarországi szervezet, mozgalom is alakult a trianoni szerződés felülvizsgálatára. Az országban mindenfelé Trianon-emlékműveket állítanak, az interneten „mindent” megtalálhatunk Trianonról, előtörténetéről és utóéletéről. A témában könyvek jelennek meg, mint a Trianon-centenárium kapcsán ez is. Az utca embere ebből nem sokat lát, többnyire csak az autók Nagy-Magyarország-matricáit.

A trianoni tragédiára emlékezve június 4-ét a magyar országgyűlés 2010-ben a nemzeti összetartozás napjává nyilvánította. ♡

A TRIANON-DRÁMA ŐSBEMUTATÓJÁRA KÉSZÜLVE

Beszélgetés Szikora János rendezővel

Elhallgatott politikai paktumok, titkosított jegyzőkönyvek, diplomáciai levelezések elevenednek meg a pódiumon pergő párbeszédekkel, filmszerű képekkel, s idézik meg, mi is történt 1920 nyarán a versailles-i Nagy-Trianon-kastélyban. Bár Sárosi István drámáját csak 2020 márciusában mutatja be a székesfehérvári Vörösmarty Színház, a bérletvásárlók közül már a legtöbben erre a premierre várnak. A múltidéző produkció, amelyben Trianon politikusai mellett II. Lajos meg Ferenc József is megelevenedik, sokkoló erővel tárja fel a versailles-i alkukat, s bemutatja azt is, mi Magyarország történelmi felelőssége a tragikus végkifejletben. A Trianon – múltidézés, zárt tárgyalás címet viselő darabról a teátrum igazgatójával, a történelmi dokumentumdráma színre vivőjével, Szikora Jánossal beszélgettünk, aki úgy véli, a mű igazi emlékeztető alkotás, missziós szerepet tölt be, s hozzásegíti a nézőket a tisztánlátáshoz.

A székesfehérvári Vörösmarty Színház

Szikora János
igazgató,
a darab
rendezője

– Honnan származott az ötlet, hogy a Trianon-kötetből dráma szülessék?

– Ennek a választásnak megvan a maga története, ami egy másik Sárosi-kötettel, A rabbi, a pápa és a sátán cíművel kezdődött. Amikor egy évvel ezelőtt az író megkeresett az ebből született színdarab ötletével, annyira tetszett a mű, hogy ígéretet tettem: előbb vagy utóbb, de bemutatom. S amikor erről az alkotásról beszélgettünk, Sárosi István megemlítette több éve készülő másik alkotását, a Trianont is, amelynek már a befejezésénél tartott. Annyira felcsigázta az érdeklődésemet, hogy azt kértem, küldje el. Megkaptam a készülő dráma húzott változatát, százharminc oldalt, ami nagyon tetszett, de még többet és többet szerettem volna megtudni a történekről. A húzások mögött ugyanis olyan részinformációk rejtettek, amelyek szintén ropant érdekesek. S a darab rádöbbenett, sok más honfitársamhoz hasonlóan mennyire sablonosan keveset tudok Trianonról... Megkaptam a teljes anyagot, ami nemrég jelent meg könyv alakban, s ez végképp meggyőzött arról, be kell mutatnom. Morális kötelességemnek éreztem a darab színre vitelét. Nagy szerencsének érzem, hogy találkoztam vele, mert ritka történelmi

emlékeztető írásmű, s magam is boldogan veszek részt abban a misszióban, amelyet betölt. Úgy vélem, Sárosi küldetését teljesít ezzel, ami hozzásegít minket a tisztánlátáshoz.

– A darab ismertetésében parlamenti, diplomáciai jegyzőkönyvekről, könyvtári és levéltári dokumentumokról olvasni. Mindez hogyan tud megjeleni a pódiumon?

– Sárosi István nem először készít drámát, pontosan tudja, hogyan alakítson át egy írott szöveget párbeszéddé, s mindebből hogyan teremtsen izgalmas színpadi szituációt. Már korábban is dolgoztunk együtt, amikor a Gyilkos etüdök című darabját vittem színre. A Trianont ő történelmi sorstragédiának nevezi, én inkább a dokumentumdráma kifejezést használom, mert ebben a műben különösen ötvöződnék a drámai dokumentumok és az epikus leírások. S az epikus részeket nem lehet megkerülni, ezekre az információkra szükség van a dráma mélységéhez. Persze nem egyszerű a színpadi előadás során ezt a mérhetetlen információhalmazt azonnali módon felfoghatóvá tenni a publikum számára, ugyanis a történet igazán ágas-bogas. Ennek a végtelenül komplikált és bonyolult történelmi szituációnak a megértéséhez temérdek bonyolult

információt is át kell látni, s ezeket nem lehet átugorni. Ha ugyanis ezt tesszük, akkor ugyanolyan sommás eredményre jutunk, mint amivel eddig rendelkezünk... Azért van szükség erre az ősbemutatóra, hogy az eddigi, sablonos Trianon-kép árnyaltabbá váljon, s a valósághoz hűen jelenjen meg.

– De nemcsak Clemenceau vagy Beneš szereplője a darabnak, hanem messzire mutató történelmi visszatekintésnek is részese lehet a néző, hiszen Ferenc Józsefet meg II. Lajos királyt is megidézik... Válogatniuk kell az idősíkokat.

– Szerencsére, mert így a színpadon sok dolgot láttathatok. Egészen biztos vagyok abban, hogy az előadásban szerepel majd vetítés, lesznek korabeli dokumentumfilm-részletek. Ifjú látványtervező párossal dolgozom, Simon István Ferencsel és társával, szeretném ugyanis, ha olyan vizuális megoldásokkal segítenék a nézőket a megértésben, amelyek fiatalosak, korszerűek. Eszembe jutott Erwin Piscator, a német expresszionista színház kiváló képviselője, akinek nevéhez a nagy epikus dokumentumdrámák színre vitele fűződik. Ő volt az, aki ilyen monstre vállalkozásokba kezdett,

s az akkor újdonságot jelentő filmet behozta a színház falai közé. Vegyítette a filmet a színház eszközeivel. Én is hasonló megoldásban gondolkodom. Az szintén izgalmas kihívás, hogy száznál több férfiszerepet találni a darabban, amelyhez még kevésnek is bizonyul a társulatunk, így a Kaposvári Egyetem színészhallgatói vesznek még részt benne. A próbák január végén kezdődnek, s a Trianon bemutatóját 2020. március 6-ára tervezzük.

– A szerző is részt vesz a próbákon?

– Úgy vélem, nagyon aktív résztvevője lesz a próbafolyamatnak, ahogy korábbi közös munkánk során. Már eddig is többször találkoztam vele, igényem is ezeket a beszélgetéseket, mert Sárosi István hatalmas tudással rendelkezik a korszakról. Nagyon sok olyan részletet ismer, amelyet nem írt bele sem a könyvbe, sem a drámaiba, azonban ezekre a háttér-információkra nekem is szükségem van, hogy minél jobban elmélyülhessek az anyagban. Amelyben jócskán akadnak elhallgatott, eltussolt politikai paktumok. Mindenkit érnek majd meglepetések a premieren, mert nem véletlenül lettek ezek a jegyzőkönyvek titkosítva, s feloldásuk nem jelentett egyet azzal, hogy ezáltal mindenki számára rögtön világossá is vált, mi is történt. Ebben látom ennek a bemutatónak a misszióját.

– A közönség hogyan fogadta a Trianon-előadás hírét?

– Szerencsére rendelkezem visszajelzésekkel, mert a bérletvásárlóink véleményét mindig megkérdezzük a meghirdetett előadásokról, s nagyon örültem, mert rengetegen mondták azt, hogy ezt a bemutatót várják a legjobban a következő szezonban.

– Mennyire szubjektív vagy objektív Sárosi István olvasata arról, hogy mi Magyarország évszázadokra visszatekintő felelőssége ebben a tragikus végkifejletben?

– Talán inkább azt mondanám, kiolvasható a sorok mögül egy nem is palástolt, szubjektív indulat. Azonban ez nem elvakult, s hogy mennyire nem az, azt a darab vége igazolja, hiszen a dráma az objektív felelősség hangsúlyozásával ér véget. Azt gondolom, minden fájdalom, keserűség és igazságtalanság ellenére el kell mondjuk, nem vagyunk vétlenek a trianoni tragédiában. Sárosi drámája számos új tényre, kül- és belpolitikai előzményre világít rá, s ebből mindenki sokkal hitelesebb képet kap arról, mi is történt 1920-ban.

– Egy másik dráma kapcsán kezdtek el beszélgetni, amely szintén több idősíkot vonultat fel, az is tragikus történelmi korszakot idéz, Róma náci megszállását. Annak a Sárosi-darabnak mi lesz a sorsa?

– Szeretném színre vinni, mert szintén végtelenül izgalmas történet, ami ugyancsak ismeretlen sokak számára. Abban a témában sem árt felvilágosító munkát végezni, így bízom benne, hogy egy-két éven belül A rabbi, a pápa és a sátán is színre kerülhet.

☛ Réfi Zsuzsanna

Zárt tárgyalás

A nemzetközi jog szakértői, dr. Gustavson, Adolf Johan Svédországból, Stockholmból, és prof. dr. Macfield, John Charles, Kanadából, Torontóból vezetik azt a képzelteteli tárgyalást, amelyen a Nemzetközi Törvényszék vizsgálat alá veszi az 1920. június 4-én Trianonban véglegesített dekrétum aláírásában és elfogadásában közvetlenül vagy közvetve részt vevő nemzetek politikusainak szerepét és felelősségét. Sárosi István, a Trianon a Nemzetközi Törvényszék előtt című drámájában, a darab seregnyi szereplője és helyszínei révén mélyreható nyomozást folytat a számunkra oly tragikus kimenetelű békediktátum előzményeiről, okairól. Ezek közül a fontos és történelmileg izgalmas jelenetek közül válogatva teszünk közzé az alábbiakban néhányat. (Sz. K.)

SÁROSI ISTVÁN

TRIANON. A NEMZETKÖZI TÖRVÉNYSZÉK ELŐTT

(Részletek a drámából)

(Belgrád, 1918. november 13.
Franchet d'Espèrey tábornok irodája.
Csak petróleumlámpák fénye világít.)

KÁROLYI GRÓF: – Nincsenek illúzióim, s kérem, uraim, önöknek se legyenek!

LINDER: – Azért azt mindenképp sérelmezze a tábornok úrnál, hogy a szerb csapatok azzal, hogy átlépték a Szávát és továbbnyomultak Magyarország belseje felé...

KÁROLYI GRÓF: – Nem tudom, mit engedhetünk meg magunknak. Eleve kiszámíthatatlan a francia hadvezetés. Eredetileg, Bulgária legyőzése után, Konstantinápoly ellen indult volna ez a negyvenhét hadosztály. Most meg úgy néz ki, Berlint szemelték ki célul, elfoglalva a Fiume–Zágráb–Belgrád–Budapest–Bécs vasútvonalat.

JÁSZI: – A szerbek a franciáktól függetlenül mozognak, területhódításuk egyértelműen önhatalmú!

LINDER: – Biztos vagyok benne, hogy tudott az átkelésről a francia katonai vezetés!

KÁROLYI GRÓF: – Uraim! Mi most Belgrádban vagyunk, és arra kell koncentrálnunk, hogy az itteni fegyverszüneti megállapodás ne legyen előnytelenebb a Padovában aláírt egyezménynél. Semmi másra! A megfogalmazott feltételek nagy részét kénytelenek vagyunk elfogadni, de vannak érveink, hogy több pontban számunkra előnyösebb szülessen. A megbeszélést részünkről én vezetem, ha valaki szólni szeretne, előbb nekem jelezze.

FRANCHET D' ESPÈREY (*katonai díszben, kitüntetésekkel, három tiszt kíséretében*): – Ezredes?

EZREDES: – Tábornok úr, a bejelentett küldöttség Magyarországról. Vezetőjük gróf Károlyi Mihály...

KÁROLYI GRÓF: – Tábornok úr...

FRANCHET D' ESPÈREY: – Gróf úr...

KÁROLYI GRÓF: – Tábornok úr, Magyarország kormányának megbízását teljesítjük, amikor személyesen...

FRANCHET D' ESPÈREY (*napóleoni pózban*): – Magyarország jelen pillanatban nem rendelkezik a szövetséges hatalmak által legálisnak elismert kormányzati hatalommal!

KÁROLYI GRÓF: – Tábornok úr, engedje meg, hogy bemutassam küldöttségünk tagjait!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Ha nagyon ragaszkodik hozzá, de pusztán csak azokat, akiknek érdemi szerepe lehet...

KÁROLYI GRÓF: – Bemutatom Bokányi Dezső urat, a Munkástanácsot képviseli... Csernyák Imre százados a Katonatanács képviselőjében... Jászi Oszkár, nemzetiségi ügyekkel megbízott miniszter.

FRANCHET D' ESPÈREY: – Elégé megkéséett az, amire ráeszméltek!

KÁROLYI GRÓF: – Báró Hatvany Lajos úr...

FRANCHET D' ESPÈREY: – Ilyen mélyre süllyedtek? (*Megvetően elfordul.*)

KÁROLYI GRÓF: – Linder Béla úr, a magyar kormány korábbi hadügyminisztere...

FRANCHET D' ESPÈREY: – Elmondtam már véleményemet a magyar kormányról.

KÁROLYI GRÓF: – Linder úr a megbízott arra, hogy amennyiben megegyezés születik, aláírja a katonai konvenciót...

FRANCHET D' ESPÈREY: – Részünkről Paul Prosper Henrys tábornok, a francia keleti hadsereg parancsnoka, valamint a szerb hadsereg főparancsnoka, Živojin Mišić vajda lesznek a megbízott aláírók. A kérdésem az, elfogadhatók-e a francia fél által megfogalmazott feltételek a háborút lezáró *fegyverszünetet* illetően? Gróf úr?

KÁROLYI GRÓF: – Tábornok úr! Mindannyian tudjuk, hogy a feltételek megfogalmazása és szövegezése Párizsban történt. Tisztában vagyunk azzal, hogy a győztes hatalmak diktálnak, a vesztesnek pedig még a meghallgatás jogáért is meg kell küzdenie.

FRANCHET D' ESPÈREY: – Ez még nem béketárgyalás, Károlyi gróf! Fegyverszüneti egyezmény feltételeit kell elfogadnunk. Szigorú parancsom van Clemenceau miniszterelnöktől, hogy csak katonai ügyekben tárgyalhatok önökkel.

KÁROLYI GRÓF: – A Padovában aláírt fegyverszüneti egyezmény nem említett terü-

leti megszállást, az ön által javasolt feltételek pedig a magyar határon belül meghúzódo demarkációs vonalat írnak elő!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Felejtse el, Károlyi gróf, mit írtak alá Padovában! A kelet-európai frontszakasz katonai rendezésére kizárólag én kaptam megbízást.

KÁROLYI GRÓF: – Memorandumban megfogalmazott válaszukban hangsúlyoztuk, hogy a háborúért a letűnt feudális Monarchia és a militarista német szövetséges a felelős. Kossuth Magyarországa némaságra volt kárhoztatva a háború alatt. Most, tábornok úr, a magyar nép valódi akaratának képviselőiként jelentünk meg itt, Belgrádban.

FRANCHET D' ESPÈREY: – Önök nem egész Magyarország népét képviseli, csak a magyarokat!

KÁROLYI GRÓF: – Mi már november 1-jén felajánlottuk a feltétel nélküli fegyverletételt, de a közös hadsereg főhadiszállása elvágta telefonvonalainkat. Mivel így nem tudtunk közvetlen érintkezésbe lépni Diaz tábornokkal, eljöttünk önhöz, tábornok úr, hogy mint a független Magyarország képviselői tárgyaljunk önnel. Mi demokráciát akarunk, szavazati jogot akarunk adni minden állampolgárnak, és földet azoknak, akik azt meg tudják művelni. Mi mindannyian egyként valljuk azon elveket, amelyeket Wilson elnök úr megfogalmazott!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Nem akarok hallani Wilsonról!

KÁROLYI GRÓF: – Kiemelten fogalmaztuk meg azt is. Jászi miniszter úr, megkérem, olvassa fel a hivatkozott szakaszt...

JÁSZI: – Amennyiben sor kerülne Magyarország idegen csapatokkal való meg szállására, nyomatékosan kérjük, hogy ezek a csapatok francia, olasz vagy amerikai csapatok legyenek, ne pedig szerbek, csehek vagy románok. Arra is kérjük tábornok urat... nehezen olvasom ebben a sötétben...

FRANCHET D' ESPÈREY (*feltűnő nyersen*): A maguk szövetségesei, a németek pusztították el a város villanyvilágítását, víz sincs, Belgrád házainak kétharmada romokban!

JÁSZI: – ...kérjük, vesse latba minden befolyását a cseheknél és a lengyeleknél, hogy ne akadályozzák a Németországból jövő és létfontosságú szénzállítmányok áthaladását saját területükön. Végül kérjük a diplomáciai kapcsolatok helyreállítását köztünk és az antant országok között, és kormányunk erkölcsi támogatását, hogy meg tudjunk birkózni az előttünk álló nehéz feladatokkal.

FRANCHET D' ESPÈREY: – Ami a megszállást illeti... Franciaország tervezi Magyarország megszállását. Ehhez azonban elengedhetetlen a szövetségesek hozzájárulása! Mindenekelőtt egy katonai missziót küldünk Budapestre Vix vezérkari ezredes vezetésével. Vix?

VIX: – Uraim!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Átadom válaszomat memorandumukra, de amit feltétlen ki kell hogy emeljek... Mindenki ért franciául? (*Bokányihoz*) Ön is? Maguk, szocialisták a szegény embereket képviselik, az ő sorsuk forog kockán. A gazdagok legfeljebb kivándorolnak Svájcba.

KÁROLYI GRÓF: – Érdeklődéssel hallgatójuk válaszát, tábornok úr!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Thököly, Rákóczi és Kossuth idejében Franciaország rokonszenvvel viseltetett Magyarország iránt, amely a függetlenségéért harcolt az osztrákok ellen. 1867 után azonban cinkosa lett Ausztria-Németországnak, és főleg a németek hatalomvágyának. Önök együtt meneteltek velük, önök együtt fognak bűnhődni. Magyarországnak fizetnie kell, de ez természetesen nem a gazdagokat fogja sújtani, akik mindig elmehetnek, hanem a szegényeket. Önök elnyomták a nemzeti kisebbségeket és ellenségekké tették őket. Most a tenyereken hordom a cseheket, a románokat, a déli szlovákokat és a szlovákokat. Csak egy szavamba kerül, és megsemmisítik önöket. Intek egyet, eleresztem őket, és önöknek végük van. Azt hiszik, a franciák el tudják felejteni, hogy a magyar újságok hogyan sértegettek bennünket? Franciákat!

JÁSZI: – Nem, nem mind, tábornok úr, csak a sovíniszta lapok!

FRANCHET D' ESPÈREY (*hisztérikusán*): – Elég! Elég! (*Megnyugodva.*) – Önök túl későn jöttek. Két héttel ezelőtt még használt volna a semlegességi nyilatkozatuk, de most már, amikor Belgrádban vagyok, nincs

rá szükségem! Csak azért tárgyalok önökkel, mert gróf Károlyi Mihály a vezetője ennek a delegációnak, és őt a háború idején tisztességes embernek ismertük meg. Itt van. Vigyék! A Versailles-ban megfogalmazott fegyverszüneti feltételek! Benne a déli demarkációs vonal pontos leírása...

KÁROLYI GRÓF (olvassa): – A vonal a Szamostól kiindulva Besztercén és Marosvásárhelyen át a Maros mentén halad a torkolatáig, majd Szabadkán, Baján, Pécsen keresztül a horvát határfolyóig, a Drávaig... De, tábornok úr!

FRANCHET D' ESPÈREY: – Nincs *de*, gróf úr! Tanulmányozzák át alaposan! Lényeges pont: a közigazgatás egész Magyarország területén a békeszerződésig a magyarok kezében marad! Uraim, végeztem! Kár, hogy sietnek... (*Kifelé tart.*)

KÁROLYI GRÓF: – Tábornok úr, egy pillanatra csak... Kérem!

FRANCHET D' ESPÈREY: – A német megszállással kapcsolatos kérésüket továbbítani fogom Párizsba! (*Tisztjeivel el.*)

*

(*Párizs, Quai d'Orsay, vörös szalon, 1919. február 5.*)

WILSON: – Tulajdonképpen mennyien vannak a csehek?

LLOYD GEORGE: – Mikor volt az utolsó népszámlálás?

BALFOUR GRÓF: – Ültek-e cseh képviselők a bécsi Reichsratban?

BENEŠ: – Szlovákia egyszer régen része volt a nagy cseh-szlovák államnak a X. században, azonban a magyarok meghódították ezeket a területeket. Századokon keresztül hiába igyekeztek elmagyarosítani őket, erre irányuló próbálkozásuk eredmény nélkül maradt. A lakosság mindig *csehnek* érezte magát, és nem volt más vágya, mint hogy újra egye-

süljön. Szlovákia különválásának még csak a gondolata sem merült fel soha, ami szinte természetes is, ha tekintetbe vesszük a *közös nyelv*, az azonos lelki kapcsolatok és az azonos vallási viszonyok összekötő erejét. A szlovákok nemzeti lelkesedését persze béklyóba kötötte Magyarország ellenkezése. Szlovákia északi határát a Kárpátok adták, déli határa a Duna volt, a Duna déli hajlásától a Tisza folyóig részben természetes, részben mesterséges határral. Ez a terület persze most magyarokat is magába foglal, s így olyan problémát képez, amelyet a konferenciának kell megoldania.

LLOYD GEORGE: – Ami magát Szlovákiát illeti, talán nem lehet kétséges az önállósága és lakosai függetlenségi igényeinek jogossága. Ha mármost ez tényleg így van, akkor legjobb volna, ha doktor Beneš inkább a vitatható pontokra nézve lenne szíves megjegyzéseit előterjeszteni.

BENEŠ: – A Dunának mint országhatárnak a kérdése nem tehető vita tárgyává. Ez egy lényegbevágó probléma. Szlovákia mindig dunai ország volt. A magyar betörések idején a szlovákok egész Pannóniát elfoglalva tartották. A magyarok azonban a szlovák népet felnyomták a környező hegyekre és a szomszédos magaslati vidékekre, és azután megtisztítva tőle a Duna jobb partját, jutottak közvetlen érintkezésbe a németekkel. A Duna bal partján nem irtották ki egészen a szláv népességet, amely ott maradt ezeken a területeken. Az északi oldal falusi lakossága szlovák volt. Csupán egyes felsőbb zónák lettek telítve legnagyobb-részt mesterséges magyar szigetekkel. Ez is egy igen hathatós gazdasági érv a Dunának mint határnak biztosítása szempontjából. A csehszlovák államnak a Duna nélkül nem volna meg a legesekélyebb lehetősége ahhoz, hogy szabad utat nyerjen a tengerhez. Ez a csehszlovák állam gazdasági életének a fundamentuma. Egy földrajzi szükségszerűség, amely nélkül az új állam nem volna képes életben maradni.

LLOYD GEORGE: – A Duna menti területen milyen arányban laknak szlovákok?

BENEŠ: – Ha a szóban forgó területeket a csehszlovák állam megkaphatná, akkor mintegy 350 ezer magyart is kénytelen volna bekebelezni. Ez a Pozsony és Vác közötti területre vonatkozik. A folyó másik partján, ahol, bár szétszórtan, de szépszámú szlovákok által lakott község van, például Budapest környéki falvakban is legalább 150 ezer a számuk, nos, ezeket helyben hagynánk a Csehszlovákia által bekebelezett magyarok kompenzációja ellenében.

SONNINO: – Végül is nem kaptunk egyértelmű választ. Milyen arányban szerepelnek ezen a területen a szlovákok a magyarokkal szemben?

BENEŠ: – Ez az arányszám vidékenként változó. Becslésem szerint mintegy hatvan százalék a szlovák népességű, de itt nagyon nehéz megbízható adatokat szolgáltatni, mint-

hogy ezeken a területen sohasem voltak külön népszámlálások.

*

LLOYD GEORGE: – Amennyiben az igényelt területek többsége magyarnak vallaná magát, elégedett lenne-e Beneš úr azzal, hogy Szlovákiának a folyóin keresztül lenne szabad elérhetősége a nemzetközi útvonalat jelentő Dunához?

BENEŠ: – Az előbb jeleztem, hogy a Vág folyó egy szakaszán kívül az összes többi jelen pillanatban nem hajózható, s ez esetben Szlovákia teljesen el volna zárva a Dunától.

LLOYD GEORGE: – Tegyük fel, hogy a tengerhez vezető szabad utat Csehszlovákia számára egyes Duna menti nagyobb vasúti gócpontok útján biztosítanánk, ez kielégítő megoldást jelentene az országnak?

BENEŠ: – Ha nem a Duna képezné Csehszlovákia déli határát, az végzetes következménnyel járna mind gazdasági, mind a pusztaság megélhetés szempontjából. [...] A hegyek északról dél felé húzódnak, kelet és nyugat közötti irányban a közlekedés szinte minimális. Ezért kívánatos azt az egyetlen vasúti fővonalat is bekebelezni, amely oldalirányban biztosítja a közlekedést. Igaz, ezáltal tekintélyes magyar lakosság kerülne a csehszlovák államba, nem lehet letagadni, teljes egészében körülbelül 650 ezer magyar válna így az új Csehszlovákia alattvalójává, míg 450 ezer csehszlovák maradna Magyarország határain belül. A magyarok mindig is semmibe vették a tótokat! Szlovákia 2300 köztisztviselője közül mindössze tizenhét volt szlovák, 1700 bírója közül csupán egy, és körülbelül 2500 adótisztviselője közül tíz szlovák származású akadt, minek következtében a szlovák lakosságnak mintegy egyharmada kénytelen volt kivándorolni az Amerikai Egyesült Államokba. A maradtak közül sokan viszont Magyarország azon részein telepedtek meg, ahol könnyebb volt a megélhetésük, így jött létre Budapest környékén mintegy kilencvenezres szlovák népesség...

DR. GUSTAVSON: – Az előbb még százötvenezerről beszélt...

DR. MACFIELD: – Nem minősíthető másnak, mint elszólásnak!

BENEŠ: – ...valamint a Debrecen körüli, körülbelül nyolcvanezer lakosú szlovák sziget.

DR. GUSTAVSON: – Erről még nem volt szó eddig!

BENEŠ: – Ami a ruténeket illeti, ők ugyanabból a népcsaládból valók, mint a szlovákok, csupán a Kárpátok választották el tőlük. Szoros szomszédjai a szlovákoknak, társadalmilag és gazdaságilag egymással teljesen rokon népek, nyelvük is szinte azonos...

DR. GUSTAVSON: – A ruténekek egyáltalán nem ez a véleményük!

BENEŠ: – ...csupán egy egész halvány dialektuskülönbség áll fenn. Ők nem akarnak a magyarok uralma alatt maradni, elégük van a

brutális magyar elnyomásból, amelyről már az egész világ bőven hallott. Hadd idézzem Masaryk elnök úr beszédének egyetlen részletét: *még nem imperializmus az, ha a magyarországi rutének hozzánk akarnak csatlakozni, hiszen mi nem akarjuk ezt a területet erőszakkal meghódítani, a lakosság, amely fél a magyaroktól, maga kívánja a csatlakozást.* Eddig az idézet, és hadd folytassam Masaryk elnök úr gondolatait, Csehszlovákiával való szoros szövetségben egy autonóm államot akarnak kialakítani. Mintegy 450 ezer a számuk...

DR. GUSTAVSON: – Persze most sem akad egyetlen személy sem az öt hallgató nagyhatalmi képviselők között, akiben a kétely vagy a gyanakvás legalább halványan felmerült volna!

BENEŠ: – Igen tisztelt uraim, ezt meg kell ismételnem, Csehszlovákia keblébe kíváncznak. Csehszlovákia pedig e kérdést a konferencia elé terjeszti. Valószínű, hogy ránk nézve nagy anyagi áldozatokkal fog járni, mégis ez biztosíthatja egyedül a cseh–román határt, amely a cseh–jugoszláv Adria-korridorral együtt az utódállamoknak közös érdeke.

DR. GUSTAVSON: – Hogy teljesen be tudjon záródni a Magyarországot körbevevő kisantantgyűrű!

*

BENEŠ: – Arra kérem a tisztelt tanácsot, hogy az igazságos elosztás elvét alapul véve Moson és Sopron megyét csatolják Csehszlovákiához, Vas és Zala megyét pedig a délszláv államterületekhez. Még pontosabban, Magyarország és Ausztria területi kárára jelöljön ki egy kétszáz kilométer hosszú, és nyolcvan kilométer széles földterületet, Szombathely környéki csehszlovák–szerb határral, amely összeköti Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlóven Államot egymással. Északon a Duna, délen a Mura, nyugaton az Alpok hegyláncjai, keleten a Balaton határolják ezt a folyosót. Ezen a korridoron, a Moson, Sopron, Vas és Zala megyét magába foglaló sávban 1 millió 171 ezer ember él, közülük mindössze 662 ezer magyar...

DR. GUSTAVSON: – Az ezeréves szláv bánat orvoslásaként, amiért a magyarok állítólag kettészakították a szláv népek nagy családját!

DR. MACFIELD: – Tiltakozom!

DR. GUSTAVSON: – Elfogadom, tisztelt esküdtszék... de! Az adriai kikötő megszerzése csak hab lett volna a tortán! A legfontosabb érv és indok katonai és stratégiai volt! Amellett, hogy valóban így vált volna teljessé a Magyarországot körülvevő és azt hermetikusan elszigetelő kisantantgyűrű, az Ausztria és Magyarország között húzódó földcsáv elzárta és elszigetelte volna Magyarországot az érintkezés és közvetlen kapcsolattartás minden lehetőségétől Ausztria és Németország felé. Ezzel a Franciaország érkekeit és szándékát megfogalmazó érvvel próbált hatni a szövetségesekre! [...]

*

(Párizs, Quai d'Orsay, vörös szalon, 1919. február 1.)

BRĂTIANU: – Románia igényei, amint azt a szövetségi egyezmény is elismeri, soha nem voltak imperialista természetűek. Ezen igények csupán népünk nemzeti törekvéseinek kinyilvánítását jelentik, azt a vágyat, hogy a románság ismét egyesüljék mindazon etnikai vidéken, amelyet a történelem során benépesített. (Térképet bont ki.)

DR. GUSTAVSON: – Egyetlen pillanat, tisztelt esküdtszék! Az iménti *egyesüljék* szólam *ismét* szavával azt sugallja, hogy volt már valamikor ilyen egyesülés, ami pedig soha nem volt! És Oláhország csak Moldova meg Havasalföld hegyeit, legelőit foglalta magában, innen nyugat és dél felé terjeszkedve jutott egyre nagyobb területhez. Megalapozatlan és valótlan az az állítás is, miszerint ezeken az etnikai vidékeken a történelem során benépesítést folytatott volna!

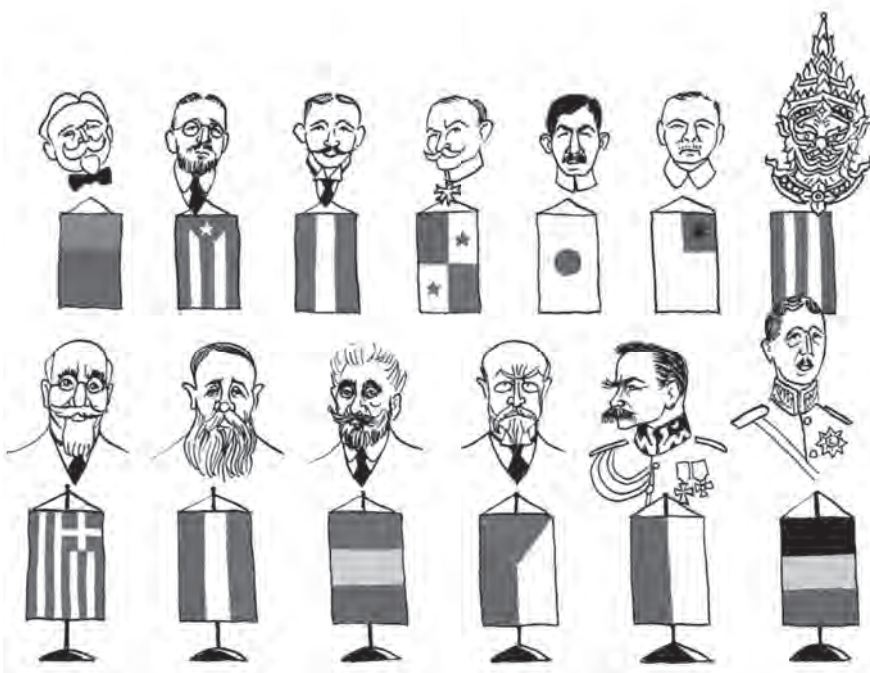
BRĂTIANU: – Ha a térképet szemügyre vesszük, azt találjuk, hogy a föld eme szegletében egy hegyvidék emelkedik, mely Erdély központi részét alkotja. E magaslati vidék egyik oldalról fokozatosan ereszkedik alá a Duna és Dnyeszter dús földje felé, míg észak felől a galíciai Kárpátok hegyláncja határolja. Ennélfogva tehát minden irányból jól meghatározható földrajzi egységet képez. Ez volt ama terület, ahol a román nemzet létrejött és kifejlődött, s ez, amelynek politikai egyesítése századok óta a legfőbb törekvés.

DR. GUSTAVSON: – Történelmi magyar terület, melyre a XI. századtól kezdve, akár kényszer és erőszak elől menekülve, akár álmilag, királyi szándéknak engedelmessé, akár helyi hatalmasságok által igényelt és szervezett betelepítések révén nemzetiségek diffundáltak, ahol különböző csoportosulásokba tömörülve örültek új hazájuknak, elfogadva és követve annak törvényeit és szokásait.

BRĂTIANU: – A háború kitörésekor Magyarország a Bánáttal együtt létrehozott egy körzetet, melyet Erdélynek lehet nevezni, mivel politikai szempontból Erdély mindenkor központi jelentőségű volt a térség egészében.

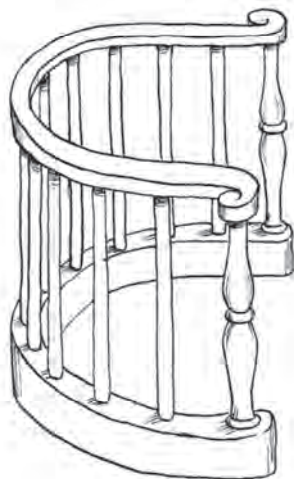
DR. GUSTAVSON: – Elképesztően zavaros és hazug megfogalmazás! S a tanács egyetlen tagjának sem volt képzettsége, tudása, hogy bármit is átlásson, megértsen, így bármiben is kételkedjen vagy akár egyetlen értelmes kérdést feltegyen. Az elhangzottak mint tények kerültek rögzítésre, s Brătianu szabad folyással tállhatta hazug történelmi, földrajzi, etnikai érveit és azok hamis bizonyítékait, az érdekelt és érintett fél pedig a meghívottak asztalától távol volt! [...]

LLOYD GEORGE: – Románia a jelen lévő hatalmakat tisztán csak arra kéri-e, hogy e különféle területek hozzácsatolását kinyilvánítsa, avagy pedig, hogy a konferencia deklarálja ezen eltérő tartományok rendes, alkotmányos keretek között létrehozott gyűléseinek azon

Az esküdteteket a többi 13 ellenséges ország.

Jankovics Marcell rajza a Trianon című kötetből

Az „esküdtet”.
De hol a „vádlozt”?

határozott jövőbeni jogát, hogy egyesülési szándékukat kinyilvánítsák és annak feltételeit maguk meghatározzák? Amikor Anglia és Skócia egyesült egymással, az unió csupán akkor fogantatosított, miután a Skócia által támasztott feltételek teljesültek.

BRÁTIANU: – Románia e tartományok Romániával való egyesülésének elismerését kívánja, minthogy ez az egyesülés immár proklamáltatott, mi több, erről már törvény is készült. Bukovinát illetően ugyanez a helyzet.

LLOYD GEORGE: – Úgy érzem, joggal feltételezhetem, hogy némely kisebbségben lévők nem vettek részt ezeken a választásokon. Fontosnak tartjuk, hogy döntést csak olyan testületek hozzanak, amelyek a lakosság egészét képviselik.

BRÁTIANU: – Nem értem a miniszterelnök úr felvetett kérdését. Románia azért harcol, hogy nemzeti akaratát érvényesíthesse a magyar kisebbség felett. Ennélfogva bizonyos, hogy ha a magyarokat arra kérnék, szavazzanak a Romániával való egyesülésre, erre aligha lennének hajlandók. Ezért nem hiszem, hogy a jelenlegi helyzetben új választásokat kellene tartani. Ami a fegyverszünet következtében

létrejött erdélyi helyzetet illeti, úgy gondolom, hogy a lényegi kérdést a háború kimenetele már eldöntötte, s ezen területek vissza kell hogy kerüljenek Romániához... [...]

*

(Kivétel: Versailles, Nagy-Trianon-kastély, 1920. június 4. A háttérre kifésztve a Cotellesarnok (La Galerie des Cotelles) fényképe vagy akár filmbejátszás a helyszínről, a jelenet árnyjátékként látható, alatta megszólalnak a harangok, először egy, aztán még egy és még egy, és így tovább. Majd hajókiált, aztán több is, autódudák, akár az elviselhetetlenség határáig, az előtérben a francia protokollfőnök fogadja a magyar delegációt – Benárd, Drasche-Lázár, Praznovszky, Wettstein, Csáky – mögöttük Henry ezredes és két antant tiszt, a terembe kísérik őket, a bent lévők az ismert alakzatban foglalnak helyet. Középen az elnöki szék még üres, a magyarok érkezésekor mindenki feláll, majd amikor a delegáció helyet foglal, ők is leülnek. Ekkor érkezik Millerand, rövid beszéd után int a magyar aláíró delegátusoknak, fáradságukra a külön asztalhoz. Drasche-Lázár ülve, Benárd tüntető állva maradással és távolságtartással írja alá a do-

kumentumot, mindezek alatt a háttérre vetítve a Nagy-Magyarország-térkép lassan szétszalad és darabjaira hullik. A magyarokat az aláírásban az egyes államok képviselői követik, a legvégén Millerand beszéde következik, majd a ceremóniamester vezetésével a magyar delegáció távozása következik, tagjainak kilépésekor az őrség demonstratívan tiszteleg, a román, csehszlovák és jugoszláv küldöttek lelkesen paroláznak, ünneplésük közben a háttérben hívek tömege imádkozza a rózsafüzért, s zajlanak az alábbiak.)

MILLERAND (az elnöki pulpitusról): – A Szövetséges és Társult Hatalmak kijelentik, és Magyarország elismeri, hogy Magyarország és szövetségesei [...] felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a Szövetséges Társult Kormányok, valamint polgáraik az Ausztria-Magyarország és szövetségesei támadásai folytán rájuk kényszerített háború következményeképpen elszenvedtek! (Újrakezdi.)

SETON-WATSON (előzővel szinkronban, kezében könyvek, szónokolva): – A magyarok ázsiaiak! Országukban a nemzetiségek a civilizált Európában példa nélkül álló elnyomó politika áldozatai! Azon brit honfitársaim meggyőzése a célom, akik valaha is szimpatizáltak a magyarokkal! Célom a Habsburg-monarchia elpusztítása és egy európai tűzvész kirobbantása! Be akarom bizonyítani, hogy a magyar szabadság csak legenda, legföljebb a magyarokra vonatkozik, de még ők is csak akkor részesülnek belőle, ha nem teszik magukévá a szocializmus vagy a munkásság ügyét. Amit a magyar uralkodó osztályok képviselnek, az egyenlő az egyházi átokkal és kiközösítéssel a mi országunk felvilágosodott politikusai szerint, legyenek azok konzervatívok, liberálisok, munkáspártiak vagy nacionalisták! A magyarok ázsiaiak! Csakugyan ázsiaiak! (Előlről és újra.)

BENEŠ: (káosz csúcán, kezében papirokkal rohan keresztül): – Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! Détruisez l’Autriche-Hongrie! Zúzzátok szét... zúzzátok szét... zúzzátok szét!

BRÁTIANU (üvöltve, s mint Beneš): – Nem nyughatunk addig, míg a magyar népet gazdaságilag és katonailag teljesen tönkre nem tesszük, mert mindaddig, míg Magyarországon az életképességnek szikrája is van, mi magunkat biztonságban nem érezhetjük! Nem nyughatunk addig... igenis! Semmiképp nem nyugodhatunk, míg Magyarországon az életképességnek szikrája is van!

*

(Helyszín: Nemzetközi Törvényszék)

ELSŐ ESKÜDT: – A megválaszolandó nemzetközi jogi felvetések kapcsán az első kérdés így hangzott, idézem: az országok sorsa fölötti rendelkezési hatalommal önmagukat felruházó testületek megalakulásának volt-e jogalapja?

DR. MACFIELD: – S ha nem lett volna,

mit számított, mit befolyásolt volna, tisztelt esküdtszék? Előzetesen lefektetett szabályok, törvények, eljárási koreográfiák is céltalanul és értelmetlenül megfogalmazott szentenciákként lebegtek volna, maximum üres hivatkozási frázisként, nyilván a gyengébbek, a legyőzöttek kárára. A nemzetközi konfliktusrendezés ma hatályos szabálykódexe, annak megfogalmazása és általános elfogadtatása akkor még váratott magára. A párizsi és Párizs környéki béketárgyalásokon és békekötéseken egyetlen szabály, egyetlen jog, egyetlen törvény létezhetett, az pedig a győztes hatalmak, az erősebbek akaratára és szava! Hiába a diplomáciai ügyességgel megfogalmazott elvek és mondatok, mindig csak az történhetett, amit az erősebb fél akart és diktált!

DR. GUSTAVSON: – Engedtessek meg nekem, hogy egy olyan embertől idézzek, aki ugyancsak a sokat említett, tervezetlen hazug propaganda félrevezetésének áldozata volt, s lett emiatt szintén *magaryűlölő*. A béketárgyaláson részt vett angol diplomata, a brit külügyminisztérium tagja, Harold George Nicolson, a *Peacemaking 1919* című kiadvány szerzője erős magyarellenes érzelmei ellenére fogalmazta meg és írta le az alábbi gondolatait, tisztelt esküdtszék, közülük néhány mondat: A békekonzferencián voltak tévedések, de hihetetlen képmutatások is... az ember, nem mert semmit sem mondani... a nyilvános ülések komédiák voltak, mert semmit sem vitattak meg. Az ott ülésezők túlságosan hatalmasok voltak ahhoz, hogy munkájukat komolyan vegyék, de ezt senki sem merte kimondani. A rettenetesen fáradt résztvevők mindenáron a leggyorsabban akartak végezni a béketervezet megszövegezésével. Néha azt mondtuk magunkban, inkább ma egy rossz béke, mint egy jó béke néhány hónap múlva... Átvillant az is rajtunk, hogy ez igazságtalan... Átvillant, tisztelt esküdtszék, mindössze átvillant rajtuk, egy villanásnyi időre az igazságérzet, mindössze egy pillanatra! Ezt kommentálva teszi nagyon is helyénvaló megjegyzését doktor Alex Adam, a neves nemzetközi jogász egy írásában: Miután az ünnepélyesen meghirdetett elvek elvégezték romboló hatásukat, a szórakozásban megzavart diplomaták türelmetlensége a propagandisták izgatásainak, vádaskodásainak szabad teret nyitott. Az érdemi munkát a titkos diplomácia végezte, de a propagandisták a diplomaták helyettesítették.

*

(A dráma befejező részében elhangzanak a perbeszéddek.)

ELSŐ ESKÜDT: – Köszönöm, tisztelt uraim! Nagy formátumú munkát végeztek, az esküdtszék őszintén méltányolja szakértelmüket, magas színvonalú felkészültségüket. S most, a tárgyalás utolsó szakaszához érve, megkérem Macfield professzor urat, mondja el vád- vagy védőbeszédét ennek a kényes kérdésnek a tárgyában!

DR. MACFIELD: – Szimpla, átlátható, merőben egyszerű nemzetközi jogi kérdérről van szó. És szeretném visszautasítani a *védőbeszéd* fogalmának felvetését is! Nem értem. Védőbeszéd? Miért lenne itt szükség védőbeszédre? Kit kéne védeni? Kit és főleg ki ellen? Vádolni sem áll szándékomban senkit, bűnösnek, legalábbis gyanúsítottnak kell lennie valakinek ahhoz, hogy egy büntető törvénykönyv vonatkozó paragrafusainak megsértése vagy be nem tartása miatt vádemelés történhessen. [...] A sport nyelvére lefordítva, a *döntő mérkőzést* a jobban felkészített, tehetségesebb, erőnléti edzettebb játékosokból álló, hosszabb és erősebb cserepaddal rendelkező csapat nyerte, vagyis a jelentősebb háttérrel és nagyobb erőforrásokkal bírók végeztek a tabella élén. Ennyire egyszerű a válaszom, tisztelt esküdtszék! Az emberiség történelme folyamán elmondhatatlan számú összetűzés és háború, sok évig tartó háborúskodás zajlott. A valószínűség számítás nyelvén a szignifikancia erejével mérhető annak előfordulása, amikor nem az erősebb fél került ki győztesen! Miért történt volna ez a világháború esetében másféppen? [...] Az utódállamok kérdéséhez még, tisztelt esküdtszék, azaz Jugoszlávia, Románia és Csehország megalakulásához, egy-egy gondolat. [...] Csak a helyzet nyújtotta természetes lehetőségek kihasználásával éltek. Ezeknek az államalakulatokká szerveződő csoportosulásuknak mindössze évek adtak, hogy felismerve a Magyarország történelmi kontinuitása falán támadt rést, éljenek az említett lehetőséggel. A magyaroknak több száz évük lehetett volna erre! De képtelenek voltak megnyerni az egység ügyének azokat az elemeket, amelyek inkább a kiszakadással járó bizonytalan jövőt vállalva az önállóság eléréseért harcoltak, mintsem a biztonságot jelentő megtartó s benn tartó erők mellett. Magyarország valóban nem volt elnyomó, nemzetiségeit sanyargató ország, ahogy ezt Párizsban demagóg módon akár a románok, akár a szerbek, akár bármelyik *szak-*

értő hangoztatta. Magyarország részéről ott merül fel a bűnös felelőtlenség kérdése, hogy folyamatosan és következetesen rossz bel- és szövetségi politikát folytatott. [...] Tisztelt esküdtszék! Újra nyomatékosítom: a háborúk befejeztével a jogot, s egyben az igazságot a *győztes* diktálja. Így történt ez jelen peresetben is, és így fog történni mindig és mindenkor, amíg világ a világ. Nincs más lehetőség, mint ennek tudomásulvétele. Fellebbezni? Persze hogy lehet! Minden vesztesnek és alulmaradónak abszolút joga! Ez így tisztességes! És ez az, ami megnyugtatólag kell hogy hasson mindenki számára! Magyarország is megnyugodhat. Csakhogy fellebbezni, tisztelt esküdtszék, egyedül és kizárólag a *győztes hatalmakhoz* lehet! Köszönöm, hogy meghallgattak.

ELSŐ ESKÜDT: – Kérdés, hozzászólás? Amennyiben nincs, úgy megkérem doktor Gustavson, hogy válaszoljon Macfield professzor beszédére, illetve tartsa meg összefoglalóját az általa képviselt Magyarország védelmében és érdekében! Tisztelettel kérem, hogy műfaji determináció vitatását mellőzni szíveskedjék, az ez irányú kioktatást Macfield professzor úrtól már megkaptuk. Köszönöm szépen. Doktor Gustavson?

DR. GUSTAVSON: – Mindenekelőtt szeretnék gratulálni Macfield professzor úr frapán, tömör *perbeszédére*, azt hiszem ennél a semleges terminológiánál érdemes megmaradnunk. De bizonyára nem okozok sokkoló meglepetést a tisztelt esküdtszéknek, ha kijelentem, a megfogalmazott gondolatokkal sem részleteit, sem egészét tekintve nem tudok egyetérteni. Bevezetésként hadd merítsek az etalonnak számító forrásból, a római jogból. Nyugodtan nevezhetem *gold standarnak* ezt a joggyűjteményt, amely részletesen foglalkozik a területszerzés lehetséges módzataival is, nevezetesen öt csoportba sorolja őket: 1. a senki földjének elfoglalása, 2. elbirtoklás, 3. átruházás, 4. növekedés területátengedéssel, 5. hódítással vagy leigázással eszközölt területszerzés. Kijelenthetjük, egyértelműek a római jog definíciói, még ha az első pont, a *terra nullius*, a mai nemzetközi jog számára mint fogalom már nem létezik. És bármennyire próbáltam keresgélni, a sorok között olvasva kutakodni, sehol sem találtam olyat, hogy fondorlattal, csalással, hazugsággal, hamisított adatok és dokumentumok felmutatásával vagy akár írásbeli egyezmények sorozatos megsértésével való *területszerzés*. [...] A Román Királyság követelése, ezzel együtt a román-magyar határkérdés kapcsán azonnal felmerül a történelmi múlt: Magyarország a nyugati kereszténység humanitárius értékrendjének megfelelően milliószámra fogadta hazájába a hozzá kelet felől menekülteként érkezőket, akik akár az ellenség vagy éppen saját földesuraik kegyetlenkedései miatt kerestek és kaptak új hazát, otthont, oltalmat és munkalehetőséget az évszázadok során. A befogadott 2,4 millió

Jankovics Marcell rajzai
a Trianon című kötetből

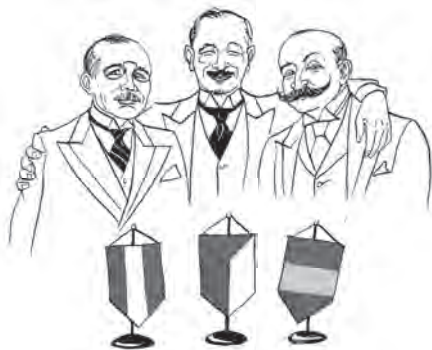
román, hálóját kifejezve, a jelenleg megmaradt Magyarország területénél nagyobb, pontosan 103 ezer négyzetkilométert szakított el 3,9 millió magyar és egyéb nemzetiségi lakossal az első világháborút követően. A déli határkérdés: a török veszedelemtől rettegő szlávok a XIV. századtól kezdve százezerrel indultak magyar földre, csak maga Mathias Rex négy évtized alatt 200 ezer szerbet telepített le. Hálából 1919-ben a nagyhatalmak szövetségi támogatásával maguknak követelték és meg is szereztek Magyarország legtermékenyebb területeit, a korábban Alsó-Magyarországnak nevezett Délvidéket, Bácskát és Bánát földjeit, holott a magyarok számára 40,5 százalékos volt, a szerbeké még a 20 százalékot sem érte el. Az észak-magyarországi szlovákság mindig is az ország Felvidéknek nevezett területén élt, amely területet a XVI–XVII. században Felső-Magyarországnak hívták, ezer éve Magyarország részeként, a magyarok által megvédve a tatároktól és a törököktől. 1918–19-ben megkérdezésük nélkül kebelezték be őket egy Csehszlovákiaként kikiáltott, erőszakos és mesterséges államalakulat, melyben a csehek a szlovákokat, a nekik többször is megígért autonómia helyett, alárendelt és kiszolgáltatott *ország* rész lakóira degradálták. Három évszázadon Magyarország fővárosa és a királyok koronázási városa, Pozsony szlovák birtokba került, pedig 80 ezer lakosságának abszolút többsége magyar volt, a szlovákok aránya éppen csak elérte a 15 százalékot. Kárpátalja területe megint csak ezer éven keresztül adott otthont és hazát a ruszin és magyar lakosságának. 1918-ban a magyar kormány megszavazta autonómiáját, amit a rutén nemzetgyűlés elfogadott, nyilatkozatában kétszer kijelentette, hogy önálló területként Magyarország kebelén belül óhajt maradni a továbbiakban. Az egyértelműen demokratikus és a népakaratot tükröző döntés ellenére a Masaryk-féle manipuláció hatására a párizsiak mégis Csehszlovákiához csatolták a ruszinokat.

Nyugat-Magyarország és Ausztria viszonylatáról már szintén beszéltünk, a magyarok területének további csonkítása Wilson elnök ötlete volt, azzal indokolva javaslatát, *ha már annyi mindent elvettünk Ausztriától, hát akkor adjunk is valamit neki.* Ennyit röviden az igazságtalanul és arcátlanul elcsatolt területekkel kapcsolatban, tisztelt esküdtszék! Kiegészítve a Georges Desbons által leírt adatokkal, miszerint a trianoni döntéshozatal ötvenkét falut szakított ketté a román, huszonkét községet az osztrák, hetvenhatot a csehszlovák és hetven települést a délszláv határon. Családok tízezreit szedték széjjel egyik napról a másikra, ártatlan tömegek sokaságát vágták el a közlekedés és vízszolgáltatás lehetőségétől a párizsi bársonyszékekben trespedő, magukat győztesnek nevező öntelt és gátlástalan haramiák!

HARMADIK ESKÜDT: – Nagyon erős szavakat használ, doktor Gustavson!

DR. GUSTAVSON: – Szakértőktől való idézetekként kérem jegyzőkönyvi rögzítésüket! A számszerűsített tények pedig valóban *tények*, ezekkel, meggyőződéssel vallom, mindenképp szembe kell nézniük az esküdtszék tagjainak is! *(A továbbiakban a védőbeszédéből vádbeszédbe vált, erős szavakkal vádolja a diktátum létrehozóit, Wilson elnököt, Clemenceau-t, Brătianut, Beneš, Masarykot és a többi résztvevő politikust, és kitér a magyarok felelősségére is.)*

– Vádolom Magyarországot mindenkor illetékes politikai vezetését, mert nem volt képes

felmérni az ország bel- és külhoni realitásait, döntéseiket ezen ismeretek hiányában hozta. [...] Egy nemzet önmaga is okozhatja saját vesztét! Egy adott politikai generáció az öt követő nemzedékeknek tartozik felelősséggel. Csakhogy Magyarországon generációról generációra követték el újra és újra ugyanazokat a hibákat, olyannyira, hogy a végén már a felelősség kérdése is érdektelenné vált, a hibák, a vétkek pedig csak torlódtak, halmozódtak, míg nem eljött az a tragikus pillanat, amikor a belső és külső körülmények szerencsétlen összeállása és egybeesése nemzeti katasztrófához, nevezetesen a trianoni országzászeséshez vezetett. Igen, a küldő tényezők elérték céljukat, de ahhoz kellett egy úgy működő Magyarország, *ahogy működött*, egy úgy funkcionáló politikai elit, *ahogy funkcionált* évtizedeken és évszázadokon keresztül. Ez az én következtetésem, tisztelt esküdtszék, számomra ez a felismerés és nagy tanulság. Ahhoz, hogy a trianoni diktátum megszülethessen Magyarország is kellett, igen, a felelősségben Magyarországnak is osztoznia kell! Végül leszögezendő: a politikai felelősség nélküli *politikai vezetés* büntetendő tevékenység! Politikai vezetés nem létezik politikai felelősség nélkül!

– Tisztelt esküdtszék! Véleményem szerint ez a becsületbeli kötelezettség határozza meg

minden idők történelmi eseményeinek a kimenetelét, ettől függ a jelen, de egyedül ennek függvénye a jövő is! Igen, a jövő, tisztelt hölgyeim és uraim, tisztelt esküdtszék, szóljon háborúról, békéről, békekötésről vagy csak néptömegek ellenőrizetlen és végtelen vándorlásáról... De ez már egy más fejezet, ebbe nem szándékozom belemenni. Befejeztem, köszönöm szépen, hogy meghallgattak!

*

ELSŐ ESKÜDT: – A válaszokat valamilyen esküdtnak külön-külön tiszta lelkiismerete szerint kell megadnia, a végső, kinyilvánítandó és közzéteendő határozat a vélemények összesítésével, többségi döntéssel születik majd meg. Az esküdtszék, döntése meghozatalára, visszavonul. ♡

UJVÁRY GÁBOR

„EDDIG A HÁBORÚ VOLT POKOLI, ŐK A BÉKÉT IS AZZÁ TETTÉK”

Magyar történészek az ország megcsonkításáról – 1920 körül

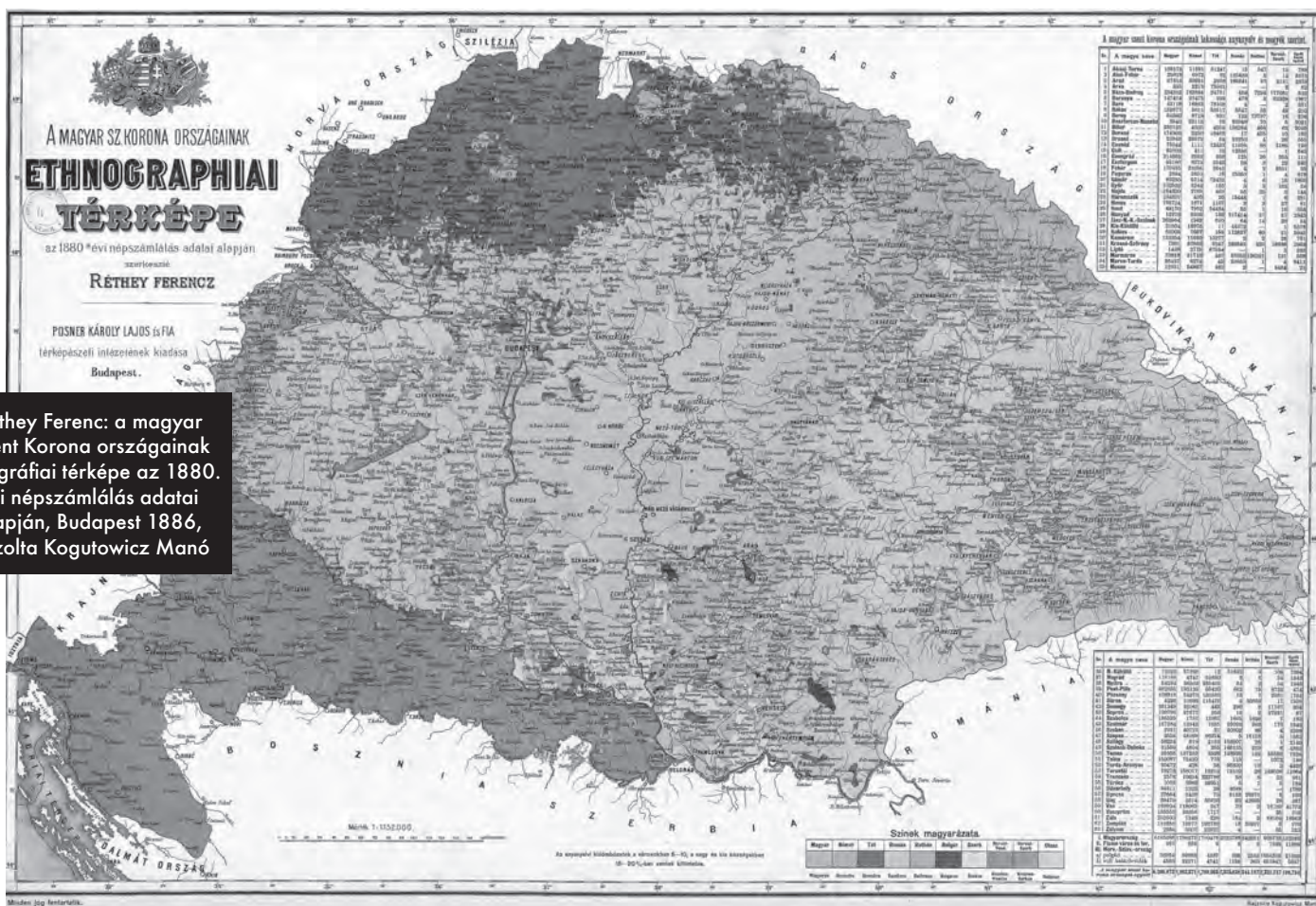
A magyar történettudomány már a dualizmus idején is a legfontosabb nemzeti bölcsészdiszciplínának számított, 1918 és 1920 között kiemelkedő szerepe tovább erősödött. Magyarország 1918 ősze előtti államkereteinek szétesése, korábbi területének román, csehszlovák és délszláv csapatok általi megszállása, majd a trianoni békeszerződés kényszerű aláírása következtében ugyanis szinte nem élt olyan család „Csonka-Magyarországon”, amelyet valamilyen módon ne érintett volna a nehezen földolgozható, traumatikus változás. Emiatt – szakmájától függetlenül – csaknem az egész értelmiséget, de a szélesebb nagyközönséget is erősen izgatta a kérdés: mi volt a nemzeti tragédia kiváltó oka, mennyiben találhatóak annak gyökerei az előző két évszázad magyar történetében?

Minden idők egyik legnagyobb magyar historikusa, Szekfű Gyula 1919 karácsonyától csaknem fél esztendőn át írta, majd több hónapon keresztül – a kiváló irodalomtörténész, Horváth János segítségével – stilizálta és módosította a két világháború közötti időszak egyik legnagyobb hatású, hét kiadásban megjelent nagyesszéjét, a történeti Magyarország felbomlására reagáló *Három nemzedéket*. Saját bevallása szerint már 1918 végén megkezdte a munkát, az alcímében „hanyatló kornak” nevezett, 1840-es évekkel kezdődő és végül Trianonhoz vezető időszak történetének szubjektív, érzelmektől sem mentes bemutatását. Utóbbi

miatt a művét nem tekinthetjük szigorúan szaktudományos munkának – maga sem gondolta annak –, ám önmarcangolással teli sorait sokan mégis félreértelmezték és félreértelmezik mindmáig. Annál is inkább, mert keletkezésekor ez volt az egyetlen olyan, széles nyilvánossághoz jutó állásfoglalás, amely Trianon okai között nem elsősorban a történelmi állam elleni nemzetközi összeesküvésre, hanem a magyarság belső hibáira helyezte a súlyt. A legtöbben éppen ezt nem vették és veszik észre.

Bár nyilvánvaló, hogy Szekfű akkori megállapításainak többsége ma már nem állja meg a helyét, nem szabad felednünk, hogy ez a hang eltért az akkoriban megszokottól. A könyv utolsó soraira: „vétekesek és betegek voltunk és vagyunk, a bajainkon kisebb kezdemény nem, csak lelki megtisztulás, belső átalakítás segíthet” az 1934-es – egy új, ötödik „könyvvel” (*Trianon óta*) bővített –, harmadik kiadás előszavában is visszaemlékezett a szerző. Ebben kijelentette: „A feldarabolás gonosz-tettével szemben a magyarság most kétségtelenül egységesebben reagál, semmint a török korszakban. [...] Trianon területi rendelkezéseivel szemben a forradalmak elbuktaival egységes közvélemény alakult ki, mely a nemzet minden társadalmi vagy pártpolitikai tagoltságától függetlenül él, s mint ilyen, ma is egyik legnagyobb biztosítéka a magyar nemzet jövő felemelkedésének.”

A Szekfűvel állandó levelezésben álló Angyal Dávid, a dualizmus kori

Réthy Ferenc: a magyar Szent Korona országainak etnográfiai térképe az 1880. évi népszámlálás adatai alapján, Budapest 1886, rajzolta Kogutowicz Manó

Trianon elleni
gyűlés, 1938,
beszédet mondott
Herczeg Ferenc

történetírás két világháború között is ereje teljében alkotó egyénisége már 1917 elejétől egy új Mohács bekövetkezését jósolta leveleiben, s az 1526-os tragédia és a jövőendő béke után várható helyzet hasonlóságairól szólt 1920. február 8-án, a Kisfaludy Társaság közgyűlésén is. „Nem bírtuk magunkat soha felfegyverezni azzal a kritikai szellemmel – jelentette ki –, melytől a népszerű jelszavakkal kereskedő izgatók visszaborzadnak, mint Mefisztó a kereszt jelvényétől.” Szekfűhöz hasonlóan azt is megjegyezte: „Hányszor állottunk mi is az utóbbi évtizedekben népszerű jelszavak varázsa alatt! Nem is tudtuk, honnan keletkeztek s miképp terjedtek el, de egyszerre elhomályosították előttünk legbölcsebb vezéreink alkotásainak értékét és elfordították figyelmünket a nemzeti lét legjelentékenyebb kérdéseitől. Erkölcsi bátorságunk soha sem állott arányban a magyar vitézi erényekkel.”

Ugyanekkor a Kisfaludy Társaság elnöke, a konzervatív irodalomtudomány legjelesebb képviselője, Beöthy Zsolt a szellemi integritás fontosságáról szónokolt, mintegy előlegezve a két világháború közötti kultúrpolitika fő tételeit. „Országunkat ám eldarabolhatják, de nemzetünket nem. Amíg egyebet nem tehetünk, védenünk és erősíteniünk kell a szellemi integritást; [...] Ha területünk szűkebbre szorul, semmi akadály nincs, hogy arra haladjunk, amerre szabad az út: fölfelé s egyelőre szellemünkkel maradjunk urai régi országunknak.”

Angyal Dávid a budapesti tudományegyetem bölcsészkarának leköszönő dékánjaként az előbbi eseménynél jóval szűkebb körben, a fakultás 1920. június 1-jei tanácsülésén ismét összegezte tapasztalatait. A Mohács utáni időszakkal érzékelhető történelmi párhuzamokat újra hangsúlyozta, és a néhány napon belül aláírandó trianoni diktátumra is utalt. Figyelmeztetett rá, hogy „a magyar közvélemény e szörnyű állapotot könnyen megdönthetőnek, csak ideiglenesnek, hamar elmúlónak tekinti”, ami komoly veszélyeket rejt magában, mivel a történelmi példák Trianon esetében mégsem igazán találóak. Határozottan óvott az indokolatlan csodavárástól, amivel Szekfű 1920 végén megjelent kötetének mondanóját előlegezte.

„Ma nincs európai hatalom, mely helyre akarná állítani Szt. István birodalmát és a vezető nemzetek köreiben gyöngye a rokonszenv irántunk. [...] Most azonban valóban ördögi ellenségekkel van dolgunk, kik három felül körülzártak, fogyasztanak és számító következetességgel vesztünkre törnek. Az európai politika ezen nem botránkozik meg.” [...] A magyarok számára kedvező döntés „[...] sok időt, több nemzedékre terjedő korszakot kíván. És ezt a hosszú időt, a nagy megpróbáltatások korszakát azzal kell töltönnünk, hogy megerősödjünk szellemi és erkölcsi kultúránkban.”

1920. május 8-án az MTA elnöke, a (művészet)történész, kultúrpolitikus Berzeviczy Albert szintén a nemzeti katasztrófáról szólt a tudós testület közgyűlésén. A jelenhez – igaz, csak részben – hasonlóan vélte „a tatárdúlás, a mohácsi vész, a reá következett több mint másfél százados török hódítással és a szabadságharcunk leveretése után ránk nehezedett abszolút uralom korát”. A különbségek kapcsán viszont kiemelte, hogy „területéből az ország a tatárjárás következtében semmit sem veszített; a nemzet alig egy-két évvel a vész után már képes volt hadat viselni nyugati és délnyugati ellenségei ellen”. Az oszmán hódítás idején pedig „egy dolog csodálatos módon érintetlen maradt, sőt most érte el csak igazi kifejlődését: a nemzet szellemi egysége a magyar nyelvben és irodalomban”. Megállapította: „Ha jelenlegi katasztrófánkat a nekünk szánt békeszerződés rendelkezései szerint mérlegeljük, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy az, elmúlt nagy nemzeti katasztrófáinknak majdnem összes jellegzetes vonásait egyesíti magában, s így a legnagyobb és legsúlyosabb válság, mely életerőnket eddig próbára tette.” Egyben – mintegy Beöthy Zsolt vagy Angyal Dávid szavait ismételve – felhívta a figyelmet, hogy a magyar kultúra támogatásával lehet a legsikeresebben küzdeni az újbóli fölemelkedésért, ha úgy tetszik: így lehet meghaladni (a Berzeviczy beszédének elhangzásakor még alá sem írt) Trianont. Ez az igény és a történelem fontosságáról vallott elképzelés Klebelsberg Kuno nagy ívű, ambiciózus és komoly eredményeket fölmutató kultúrpolitikájában – amelyben az 1920-as évek második feléig

Revíziós tüntetés
Budapesten,
a Szabadság
téren, 1920

a történettudomány kitüntetett szerepet kapott – részben meg is valósult.

Berzeviczy Magyarország nemzetközi helyzetét így jellemezte: „Hogy a monarchia felbomlásával visszanyertük teljes állami függetlenségünket, ez szomorú vigasz azzal a ténnyel szemben, hogy ugyanakkor megfosztattunk anyagi függetlenségünk minden föltételeitől. [...] Akik ezer év óta fennálló határokat játékszerként tologatnak idestova, legkevésbé követelhetik, hogy az általuk vont határokat bárki állandóknak tekintse. Európa keletén a békét, a civilizáció uralmát a békeszerződésekben tervezett államalakulatokkal megóvni nem lehet.”

Az MTA vezetőjeként arra is utalt, hogy a tudós testület a szörnyű igazságtalanság megakadályozása érdekében megtette, amit lehetett, hiszen részt vett a Területvédő Liga munkájában, „mindjárt a háború befejeztekor szózatall fordult területi integritásunk érdekében a társakadémiákhoz, s midőn arra a prágai akadémia a történeti tényeket sok részben elferdítő választ adott, nem maradtunk a viszontválasszal sem adósok”. Az MTA „a művelt világ összes akadémiaihoz” intézett, 1918. decemberi szózatát a testület tisztségviselői (elnöke és másodelnöke, főtítkára, osztályelnökei és osztálytitkárai, valamint jegyzője) írták alá. Már ebben a történelmi áttekintést nyújtó dokumentumban is megtalálhatóak azok az ország fölszabdalását ellenző érvek, amelyeket aztán 1919–1920-ban, illetve a két világháború közötti időszakban rendszeresen ismételték. [...] Bár ezek az állítások számos – máig elfogadható – részigazságot tartalmaztak, figyelmen kívül hagyták, hogy az ország földarabolása elsősorban a vesztes háború és a nemzetiségek – nem pusztán a nemzetiségi izgatók kártékony tevékenységében megnyilvánuló – elszakadási törekvéseinek a következménye volt. És megfeledeztek a fölbomlás „zsákutcás” fejlődésből adódó belső előzményeiről, amelyekre pedig nem sokkal később Szekfü is rámutatott. A Szózat szerint: „El akarják Magyarországtól szakítani a derék tótokat, akiknek itt külön nemzeti irodalmuk keletkezett [...]; el akarják szakítani a szerbeket, akik az odaadott drága földekért hálás fiai voltak az anyaországnak; és el akarják szakítani azokat a románokat, akiket az erdélyi magyar fejedelemség a reformáció szellemében először buzdított nemzeti nyelvük irodalmi művelésére és akik nálunk olyan teljes szabadságban részesülnek, aminőt romániai rokonaik még ma sem élveznek. [...] Ezért fordul a Magyar

Tudományos Akadémia a magyar állam szellemi életének legfőbb képviselőjében a művelt emberiség minden külföldi tudományos akadémia-jához, hogy e szózatunkat tudomásul véve, tudós tagjaik belátása szerint emeljék fel szavukat ez ellen a hallatlan merénylet ellen. [...] Szabad-e hát akkor a művelt emberiségnek újra bűnbe esni és feldarabolni azt a földrajzilag és politikailag is tökéletesen egységes Magyarországot, mely félezer éven át védőbástya volt a nyugati keresztény egyháznak, kelet felé pedig előharcosa volt a reformációnak, a nyomában sarjadt nemzeti kultúráknak és minden nyugati szellemi mozgalomnak?”

Az MTA szózatára a Cseh Tudományos Akadémia kemény válasza – miként Angyal Dávid arra adott (Herczeg Ferenc és Heinrich Gusztáv által is aláírt) felelete fogalmazta – „a huszita háborúk korára emlékeztető szenvedélyességgel támadja meg a magyarság régiebb és újabb történetét s végül kifejezi azt a reményét, hogy a történetírás Magyarország szétdarabolását megérdemelt büntetésnek fogja tekinteni”. A cseh pamfletben olyan kijelentés is szerepelt, miszerint a magyarok voltak a világháború fő előidézői. Angyal joggal cáfolta a hasonló vádakot, s kiemelte, hogy Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia egyik birodalomfeleként „azzal az elhatározással fogott a háborúhoz, hogy még a győzelem esetén sem foglal el jelentékenyebb idegen területet, ellenben szomszédjai, köztük a csehek is, akikkel háborút nem is viselt, kezdettől fogva Magyarország szétdarabolására törtek”. Érvelésében új és valós szempont volt, hogy „[...] Magyarországon a nemzetiségi nyelvhatárok ma is ott vannak, ahol száz évvel ezelőtt voltak. Az állítólagos erőszakos magyarosításnak nem voltak tehát számba vehető eredményei.” Angyal egyébként – nem is túl finoman bizonyítva a viszontválasz politikai vonatkozásait – a Területvédő Liga Irodalmi Bizottságának 1920. január 21-i ülésén, a budapesti Vármegyeház dísztermét színiültig megtöltő közönség előtt olvasta föl az általa végső formába öntött szöveget.

Az MTA első, 1918. decemberi szózatát követően már 1919-ben is egymást követték a Magyarország szomszédjainak túlzott igényei ellen tiltakozó, többnyire historikusok írta felhívások, mint Rugonfalvi Kiss István tollából a debreceni tudományegyetem háromnyelvű kiáltványa a „művelt világ egyeteméhez”, illetve a budapesti univerzitás orvoskarának hasonló irata, amelyet az orvosok mellett a bölcsészkar professzorai

is aláírtak. A pozsonyi tudományegyetem nyilatkozatát (*Pro Hungaria. Magyarország igazsága, szózat a békekonferenciához*) a rutének történetével és a szláv–magyar kapcsolatokkal foglalkozó Hodinka Antal jegyezte (de szignójával látta el Kovács Ferenc, Lukinich Imre, Polner Ödön és Princz Gyula is). A nagyváradi jogakadémia magyar és angol nyelvű kiadványa (*Magyarország függetlensége és területi épsége*) a Horthy-korszak neves diplomáciatörténésze, Horváth Jenő – az angol publikum igényeihez is igazodó – munkája volt. Az már más kérdés, hogy – persze nem a szerzők hibájából – a hasonló dokumentumokat a megcélzott nyugat-európai olvasóközönség szinte azonnal a papírkosárba dobta, hiszen propagandát gyanított bennük. Horváth aztán 1923-ban, az *A Trianoni béke megalkotása 1915–1920* című hosszabb tanulmányában elsőként elemezte a diktátum létrejöttének történeti hátterét és körülményeit. Végkövetkeztetésként leszögezte: „A trianoni békeszerződés volt az egyetlen, mely csaknem az egész világ részvétlensége mellett alkottatt meg. E részvétlenség okai között az első mindenestre Magyarország ismeretének abszolút hiánya volt. [...] Csonka-Magyarország határai tehát a cseh, szerb és román annexiós tervek szellemében, egyoldalú kényszer útján jöttek létre. Magyarország nagy része idegen államok zsákmányává lett. Mit az osztrák abszolútizmus négy évszázadon át és a török uralom másfél század alatt elérni nem tudtak: Magyarország fegyveres hódításnak esett áldozatul – egy nagy háború befejezése után megkötött béke szellemében – meg nem engedett nemzetközi eljárás eredményeként.”

1919-ben elsősorban a néprajzusként ismert Bátky Zsigmondnak és a hadtörténész Tóth Zoltánnak volt köszönhető az a kiváló térképeket tartalmazó, négy nyelvű szöveggel kísért gyűjtemény (*La Hongrie*), amely a nemzetiségek térbeni elhelyezkedését öt mappán mutatta be, a honfoglalástól a 15. századig. Mintegy ezt a kezdeményezést folytatta a jeles statisztikus, Kovács Alajos a *Budapesti Szemlében* (majd különnyomatban is) megjelent tanulmányában (*Magyarország népességének fejlődése a török uralom megszűnte óta*). Kovács az 1720. évi összeírást,

illetve az 1787. évi népszámlálást hasonlította össze az újabbakkal, s megállapította, hogy a 20. század elején Magyarországon élő nemzetiségek csaknem fele (46,7 százalék) a 18. század óta bevándoroltakból származott. Márpedig ezen betelepültek nélkül – állította a megbízható számításairól ismert szerző – 1910-ben a lakosság legalább háromnegyede magyar anyanyelvű lett volna.

1919 legvégén Hóman Bálint tárgyilagos előadásban ismertette a magyarság megtelepedését és az ország nemzetiségi viszonyainak változásait. Már ekkor is elismert középkorásként hangsúlyozta, hogy a tatárjárás előtt: „Az ország lakosságának túlnyomó része, mondhatjuk 90%-a magyar volt. [...] A XV. század közepén ismét a tatárjárás előtti kép áll előttünk. Magyarországnak a XII. század végén fennálló magyar nyelvhatárokon belül eső része [...] ismét sűrűn lakott színmagyar lakosságú terület. [...] az ország összlakosságának, mely minimális számításokkal is négy-öt millióra tehető, 75–80%-a magyar volt. Az erőskezü Hunyadiak korában már újra létrejöttek az előfeltételek, melyek – ha a természetes fejlődés útja érvényesülhet – szükségképpen az etnikai egység kialakulásához vezettek volna. [...] Fájdalom, a fejlődésnek ismét útját állta egy nagy nemzeti katasztrófa, mely hatásaiban még károsabb, még végzetesebb volt, mint a tatárjárás. [...] A pragmatica sanctio korában – 1720-ban – megejtett népszámlálás eredménye szerint Magyarország összlakossága csak két és fél millió lélek volt, fele a háromszáz év előtti számnak. Az egykor színmagyar lakosságtól sűrűn lakott vidékek kihaltak. [...] Az össznépszerűségnek már csak 45%-a, 1 160 000 lélek volt magyar, s az ország legnagyobb része alig lakott terület. A XVIII. században azután a nagy méreteket öltő bevándorlás még kedvezőtlenebb arányszámokra vezetett. [...]”

A fő tanulságot azonban Hóman is a XIX. század végétől – és a későbbiekben szintén – sokszor ismételt toposzban vélte megtalálni: „[...] ezen a természettől egységesnek alkotott területen történetileg belátható időben csak egy nép, egy nemzet – a magyar – tudta a politikai, gazdasági és kulturális egységet megteremteni és fenntartani. [...] az ország

területének természet adta földrajzi és gazdasági egysége, az ország népének történetileg kialakult kulturális egysége megbonthatatlan, s a politikai egységet – a legrövidebb időn belül – ismét létre fogja hozni a természeti és történeti törvények hatalmas ereje.”

Ugyanebben az esztendőben született Iványi Béla korábbi levéltáros, debreceni jogtörténész-professzor *Pro Hungaria Superiore – Felsőmagyarországért* című kiadványa, amelyben a hazai (elsősorban felvidéki) levéltári kutatások fontosságát kiemelve igyekezett bizonyítani, hogy Árva vármegye és Trencsén északi része kivételével „a Felvidék minden zugában a magyarok és utánuk a németek voltak a honfoglalás utáni első leteleplők”. (Karácsonyi János már 1916-ban közzétette címében is beszédes művét: *A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpáttól le az Adriáig*, melyben kilenc fejezetben taglalta a „megdönthetetlen igazságot”, miszerint a Kárpát-medence első foglaloí a magyarok voltak.) Iványi kissé elfogultan jelentette ki, hogy: „[...] a tót nemzetiséget a magyarság soha el nem nyomta; magyar földön, a magyarság hegemoniája alatt a tót nyelvet mindenki és mindenütt szabadon használhatta úgy a köz-, mint a magánéletben. A tót kultúra, az irodalom, a tudomány szabadon és zavartalanul élhetett és fejlődhetett magyar földön [...]. Folyóirataik és újságjaik egész sora szidhatta szabadon azt a magyarságot, amely kultúrájuk megmaradása felett örködött, s amely attól őket megfosztani sohasem engedte. [...] Íme tehát, senki kétségbe nem vonhatja, hogy a múlt a mienk, magyaroké. Magyarország felső része mindig a magyarságé volt, nemcsak a nemzetiségek kegyelméből. Nincs ahhoz senkinek másnak jussa, csak a magyarnak.”

A nagyszerű historikus és tudományszervező, Domanovszky Sándor külföld számára készült – mindenekelőtt szintén a nemzetiségi kérdésre koncentráló – áttekintése (*A magyar kérdés történeti szempontból tekintve*) már 1920-ban hagyta el a nyomdát, szintén a Területvédő Liga kiadásában. Emiatt aztán az egyébként igen megfontolt tudós sem mentesült a politikai befolyástól.

Az idősebb generáció jeles képviselője, Marczali Henrik pedig *A béke könyvében* (1920) – másokhoz hasonlóan – hangsúlyozta, hogy „[...]

mióta Szent László és Kálmán ezt a területet egyesítették, azt háromszor csonkították meg oly alaposan, hogy a magyarnak végső veszéllyel kellett megküzdenie: 1241-ben a tatár, 1541-től 1699-ig a török, 1849-ben az osztrák. Mindháromszor ismét helyreállott az ország az ősi határok között.” A nemzetiségek iskoláztatása kapcsán megjegyezte: „[...] a magyar, sajnos, épen a tőle lakta vidék kivételével, mindenütt nemcsak teljes autonómiát engedett a másnyelvű iskolák felállítására, hanem, legalább a kiegyezést követő években, éppen e területen alapított legtöbb állami iskolát. [...] Maguk a romániai történésírók kiemelik, hogy nyelvüket, irodalmukat, némileg még nemzeti tudatra ébredésüket is az erdélyi intelligencia bevándorlásának köszönik. A szerbekről pedig Temperley, kiváló angol történésíró megjegyzi, hogy a török elnyomás idejében nemzeti öntudatukat Montenegró tartotta ébren, a műveltség világosságát ellenben a Dunától északra, magyar uralom alatt álló testvéreik élesztették náluk. Amit átvettek, magyar kultúra volt. [...] Kimondhatjuk azt is, hogy az igazi magyar tradíciónak, a Széchenyi, Deák és Eötvös valódi szabadelvűségének megfelelt a nemzetiségeknek is lehető magas művelése. Megfelelt volna magának a magyarság érdekének is.”

Emellett – már 1920-ra utalva – kiemelte, hogy egy modern nemzetet „még a legvéresebb és legszerencsétlenebb” háború sem tehet tönkre, csak abban az esetben, ha „korhadt organizmusra” talál. Ezért: „Minden állam tehát ura sorsának és felelős érte. A magyar ép úgy, mint más.” A békekötések tanulságait összefoglalva végül megállapította, hogy az a béke, „melyben az egyik fél diktál, a másik kész megsemmisítő feltételt köteles szó nélkül elfogadni [...], mely minden nemzetközi jognak és emberi érzésnek egyaránt ellentmond, az 1914-ben alakult Antantnak volt fenntartva. Eddig a háború volt pokoli, ők a békét is azzá tették.”

Mint rövid áttekintéséből kiderül, az 1919–1920 folyamán megjelent, az ország szétszakítását elfogadhatatlannak vélő történeti tanulmányok, brosúrák és propagandaanyagok színvonalára és szakmai megalapozottságára jelentősen eltért egymástól. Abban azonban megegyeztek, hogy az érzelmeket, a nagyfokú igazságtalanság miatti felháborodást még az egyébként legvisszafogottabb szerzők sem tudták magukba fojtani. Az

A Nemzeti Megbékélési Emlékműve, Csárdija

ezeréves államkeret megszűnésének, a legnagyobb nemzeti katasztrófának – egyben pedig sorskérdésnek – tartották a készülő, majd elfogadott békét, amellyel szemben szinte mindegyikük fölemelte a szavát. Annál is inkább, mivel közülük többen az elszakított területekről származtak vagy ott éltek egy ideig, rokonságuk vagy a „csonkahazába” menekült családtagjuk, ismerősük szintén odavalósi volt. Ráadásul azon – addig sajátjuknak érzett – „történelmi helyek” jó része is elveszett számukra, amelyekről nemzeti történelemtől szóló munkáikban szóltak. Mivel Budapesten és néhány további országos központon kívül a magyar kultúrájú városok többsége idegen uralom alá került, megfosztották őket korábbi olvasóközönségük – a felvidéki, erdélyi és délvidéki, jórészt magyar anyanyelvű polgárság – javától. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy éppen az állami és önkormányzati alkalmazottakat – a történészek többsége ezekbe a kategóriába tartozott – érintette a legérzékenyebben a már 1918-ban kezdődő hatalmváltás, hiszen a határokon túlra kerültek csak akkor maradhattak helyükön, ha az új helyzethez az új államra letett hűségükkel igazodtak. Az anyaországban élők viszont osztoztak a középosztály – szabad értelmiségiekén kívüli – sorsában, hiszen a háború és az állam fölbomlása következtében az ő életműjük csökkent a legnagyobb mértékben.

A historikusok elkeseredettsége tehát teljesen érthető volt – ugyanakkor, az ekkor keletkezett műveik higgadságát, alaposságát és szakmaiságát az érzelmek túltengése jelentősen gyöngítette. Ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy a békediktátum elutasításáról szóló értekezéseiket nem a kényesebb ítéletű szaktudományának, hanem a lehető legszélesebb – sokszor egyenesen a külföldi – nyilvánosságának szánták. Hatásuk – furcsa módon és szándékaik dacára – ezért is maradt korlátozott. Bár Magyarországon szinte mindenki egyetértett soraikkal – Szekfűn, később a népi írók némelyikén kívül alig akadt valaki, aki a köldöknézés, önmagunk meggyőzésének veszélyeire figyelmeztetett volna –, külföldön viszont senki sem vette igazán komolyan azokat. Pedig ez lett volna a valódi cél...

Az olykor a nagyközönség igényeit (pontosabban igénytelenségét) kiszolgáló vágyó, 1919–1920-ban Magyarország feldarabolására reflektáló írásoknak azonban mégiscsak komoly következményei lettek. Hiszen a XIX. század végétől alkalmazott sémák, amelyek ezeket jelle-

mezték, a két világháború között nemcsak a publicisztikát, a Trianonra emlékező eseményeket és tárgyi kultúrát alakították, de erős befolyást gyakoroltak a magyar történetírára is. A gyakran hangoztatott tételek döntő többsége ugyan igazolható, ám egyben félrevezető és veszélyes volt, mivel a magyarok saját kiválóságának, illetve mások – főleg a nemzetiségi vezetők – állandó ármánykodásának kiemeléssel éppen a magyarság önmagával való szembenézését, hibáinak felismerését gátolták. Gyakran pedig végzetesen torz következtetésekhez – például a nem magyar anyanyelvűek 1918 előtti Magyarországra visszavágyódásának teljesen hamis és indokolatlan hangoztatásához – vezettek. A legtöbbször hangoztatott történelmi toposzok javarészt máig élnek.

A történelmi érvek állandó ismétlése – olykori elfogultságaik ellenére is – fontos, részben pedig megalapozott volt. Annál is inkább, mivel ezeket lehetett a legkevésbé kifogásolni – kivéve, ha aktualizálásra használták az argumentumokat. Ugyanakkor – megint csak paradox módon – a magyar történettudományra igencsak pozitív hatást gyakorolt Trianon. A szinte minden magyar számára elviselhetetlen veszteséget jelentő változások okait ugyanis elsősorban a történészek kutatták. Arra pedig mindenki kíváncsi volt, milyen út vezetett Trianonhoz, mennyiben volt az külső, illetve belső tényezők eredménye, mikor torzult el a magyar fejlődés, és így tovább.

Az alapkérdések megválaszolását a historikusokra bízta, akik azt gondolták, hogy az új helyzetben újra kell írni és újra kell gondolni a nemzeti történelmet, elsősorban a szatmári békekötés utáni két évszázad történetét. Ezért jöttek létre – Klebelsberg Kuno, a Magyar Történelmi Társulat elnöke (1917–1932), 1922 és 1931 közötti vallás- és közoktatásügyi miniszter hathatós segítségével – a történettudomány szakszerűségére kényesen ügyelő új kutatóműhelyek és egyetemi „iskolák”, kiváló forráskiadvány és egyéb sorozatok, illetve periodikák, s emiatt vált az 1920-as évek első felében Magyarországon a történelem az egyik kulcstudományává. Kiváló szaktudósok aktív közreműködésével a két világháború közötti időszakot a magyar történetírás egyik aranykoraként tartjuk számon. Trianon nélkül valószínűleg nem így lett volna. De mit nem adtak volna, mit nem adnánk érte még ma is, ha nem így történik... ❖

Egy szerző az utódállamokból...

A ritka kivételek egyike, hogy utódállambeli író „a boldog békeidők aranykorának vesztét” foglalja az első világháborúról szóló regényébe, minden rendű-rangú és nemzetiségű hősök egész tárházát személyes élettörténetük kis epizódjaival felvonultatva, mint Aleksandar Gatalica szerb prózaíró tette az *A Nagy Háború* című, 2012-ben a legrangosabb szerb irodalmi elismerésben, NIN-díjban részesített alkotásában, mely évekre bontva vetíti ki felemelő és rettenetes jeleneteket bő ötszáz oldalon. „Mi sem volt természetesebb annál, mint hogy a világégés mindegyik résztvevőjéhez együttérzően viszonyuljak, hisz az összes hadviselő fél iszonyatos véráldozatot szenvedett, és mindegyik katonával valójában kibabráltak, amikor fegyverbe szólították. (...) ...az első világégés egész nemzedékeket fosztott meg minden reménykedésüktől” – írja műhelyvallomásában. A záró seregszemle fejezetében a szereplők képzeletben mérleget vonnak a korról, ítéletükkel megelőlegezve a felsejülő holnapot. Köztük a híres Freud-tanítvány, Ferenczi Sándor (1873–1933) pszichoanalitikus, a lélekelemzés budapesti iskolájának megalapozója. (Bognár)

ALEKSANDAR GATALICA

A NAGY HÁBORÚ

(Regényrészlet,
Ferenczi Sándor elképzelt monológja)

Remélem, hogy eme, pszichoanalitikusnak a lehető legrosszabb és a lehető legjobb korszak minél hamarabb lezárul. Nem tudom, mit mondana az egészre Aufsteiner kolléga. Emlékszem még rá: útnak indult, és ahányszor eljutott valamelyikünkhöz, elkapott egy totemisztikus betegséget. Most mindannyian körülöttem, nyilván én magam is, egy vagy két ilyen betegségnek a letális fázisánál tartunk. Az egész világból egy nagy kórház lett; az egész világ bolondok háza. A méh sem szereti, ha minden virágon virágport talál, így én sem tudom, miért lehetne kedvemre való, hogy az utcák tele vannak az én betegeimmel. Magyarországot, a – valljuk be – levert és megalázott Magyarországot nehéz lenne szavakba foglalnom. Íme csak egy kis jelenet Pécsről, ifjúságom és életörömöm városából.

E történetben egy fiúcska játssza a fő szerepet, egy zongorista. Mint ismeretes, épp a *Kommunisták Magyarországi Pártja* alapításán fáradozott, és a mi kis, agyagföldből felnövekvő településünkön valamiféle komoly, bajszos emberek csatlakoztak hozzá. Különösen a zsidó közösség bolydult meg. Megoszlottak: egyesek Kun mellett, mások a köztársaságot

és első elnökét, Károlyi Mihályt pártolták. A kis pécsi zongorista, Práger Andor mindig az idősebbekre hallgatott. A zeneiskolába menet Andinak a vörös úton kell elhaladnia, a Zsolnay-gyár üzemsarnoka mellett. A gyáron belül feszült a hangulat, és naponta váltják egymást a munkások, akik a termelést ellenőrzik. Egy nap a mi Andink zongoraórára menet a Zsolnay-gyár kapuja előtt megpillantja az őrt álló szocialista forradalmárokat, és ráismer köztük Izsák bácsira, Hájim bácsira és Dávid bácsira, akiket ennek előtte a zsinagógában látott. Odakiáltják neki: „Andi, veled vagyunk. Visszajövet mutasd meg, mit írt be a tanárod.” Andi elmegy az iskolába, a zongoratanárnak beszámol a vésszesen komoly szocialista bácsikairól, akiknek korbácsforma a hatalmas bajszuk, és óra után a tanár így kezdi véleményezését: „Andor elvtárs kivételesen jól haladt. Nagy technikai és zenei erettségéről tett tanúbizonyosságot...” Megy el visszaúton Andi Hájim bácsi, Izsák bácsi és Dávid bácsi mellett, azok pedig csak azt az „Andor elvtárs” megnevezést látják, és jelentőségteljesen bólogatnak. Másnap a kis zongorista megint a gyárudvar mellett halad el, de új nap virradt fel, a kerámiagyárban a köztársaságpártiak kerekedtek felül. A körlet előtt új arcokat lát. Andi felfedezi közöttük Jakab bácsit, Miska bácsit és Noel bácsit, a

szomszédjaikat, akiket szintén a zsinagógában látott. Odakiáltják neki: „Andi, bízunk benned, ha jössz visszafelé, megnézzük, mit írt be a zongoratanár.” Andi ezúttal a szigorú köztársaságiakról számol be tanárának, akiknek a haja kígyóként vállukig tekergőzik, az pedig óra után habozás nélkül így kezdi véleményezését: „Andor úrfi kivételesen jól haladt tegnap óta. Úgy vélem, ritmikailag könnyed billentyűkezelése még több komolysággal gazdagodik...” Nohát, ilyen az én Magyarországom, a köztársaság, sült csirkére hasonlít, melynek lecsupa-szított csontjai még szilárdan egyben vannak, hanem ki falta be róla oly mohón a húsból a fehéret is, a vörösét is... ♦♦

(Aleksandar Gatalica: *A Nagy Háború*. Napkút Kiadó, Budapest, 2017. Fordította: Bognár Antal és Virág Bognár Ágota)

Trianon-émlékmű a centenáriumra

A NEMZETI ÖSSZETARTOZÁS EMLÉKHELYE

Négy méter széles, négy méter mély és száz méter hosszú, földbe mélyített különleges emlékmű létesül az Alkotmány utca Kossuth térhez közelebbi végén a trianoni békeszerződés 100. évfordulójára.

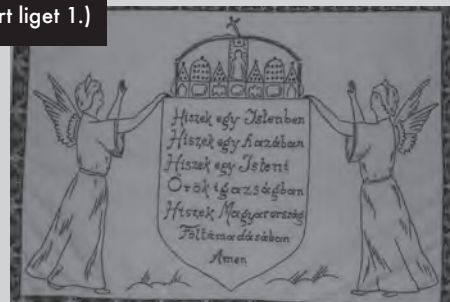
A Honvéd utcáig terjedő szakaszon alakítanak ki az Alkotmány utcában egy a tér felől lejtő rámpát. A műtárgy végén körüljárható gránitömb lesz, több helyütt meghasadva, melynek közepén örökmécses élteti a nemzeti emlékezetben sohasem felejthető történelmi veszteségeinket. A 2020. június 4-én felavatandó különleges emlékmű két hosszanti, gránitburkolatú oldalfalán az 1913-as összeírás szerinti 12

537 magyarországi településnév szerepel majd, a mai magyarországi településnevek felsorolásával egyetemben. A nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű Trianon-émlékmű, a Nemzeti összetartozás emlékhelye megvalósítására a kormány biztosított támogatást. Az emlékhely tervezői Zimay Balázs és Mohácsi Sándor tájépítész-tervező. A Kossuth tér újjászületését szolgáló Steindl Imre Program vezetője a nemzet főtere körül ennek ürügyén újraéledt emlékezetpolitikai és művészeti viták feletti értetlenkedését kifejezve furcsállotta, hogy Trianon kataklizmáját is relativizálni próbálják. ♦♦ (Bognár)

VÁRPALOTAI TRIANON MÚZEUM

Tárgyi emlékek, relikviák és enteriőrök a várpalotai Trianon Múzeumból (8100 Várpalota, Gróf Apponyi Albert liget 1.)

SZAKONYI KÁROLY SZERELEMBEN A HAZÁVAL

A Haza nem kényeztette el, hiszen a nehéz sorsú falusi géplakatos apa és a szegénységben meggyötört anya gyermekeként abban a zalai faluban, holt testvérek után szilveszter éjszakáján megszületve nem sok jó várt rá. A harmincas évek közepén a magafajta családok nagy nélkülözésben éltek, mégis, talán a decemberről januárra virradó éjszakán a csillagállás arra predesztinálta, mint *ama másik*, kiskőrösi, szilveszteri születésűt, hogy a Haza iránti rajongás töltsen be az életét.

Kiss Dénes forradalmi hevületű verse ötvenhat napjaiban (*Velünk, vagy ellenünk*) a pécsi szabadságharcosok között felért a negyvennyolcas *Nemzeti dallal*, és a költő egész pályá-

futását meghatározta. A kistarcsai internálás, az ország összes felsőoktatási intézményéből való kitiltás megnehezítette irodalmi indulását, de a bélyeget büszkén viselte. Kiteljesedett életművében, melyben szerelmi lírájával, nyelvi játékoságával, filozofikus verseivel a legjobbak közé került, haláláig ott fényelt az a szerelmi lobogás, amit a Haza iránt érzett.

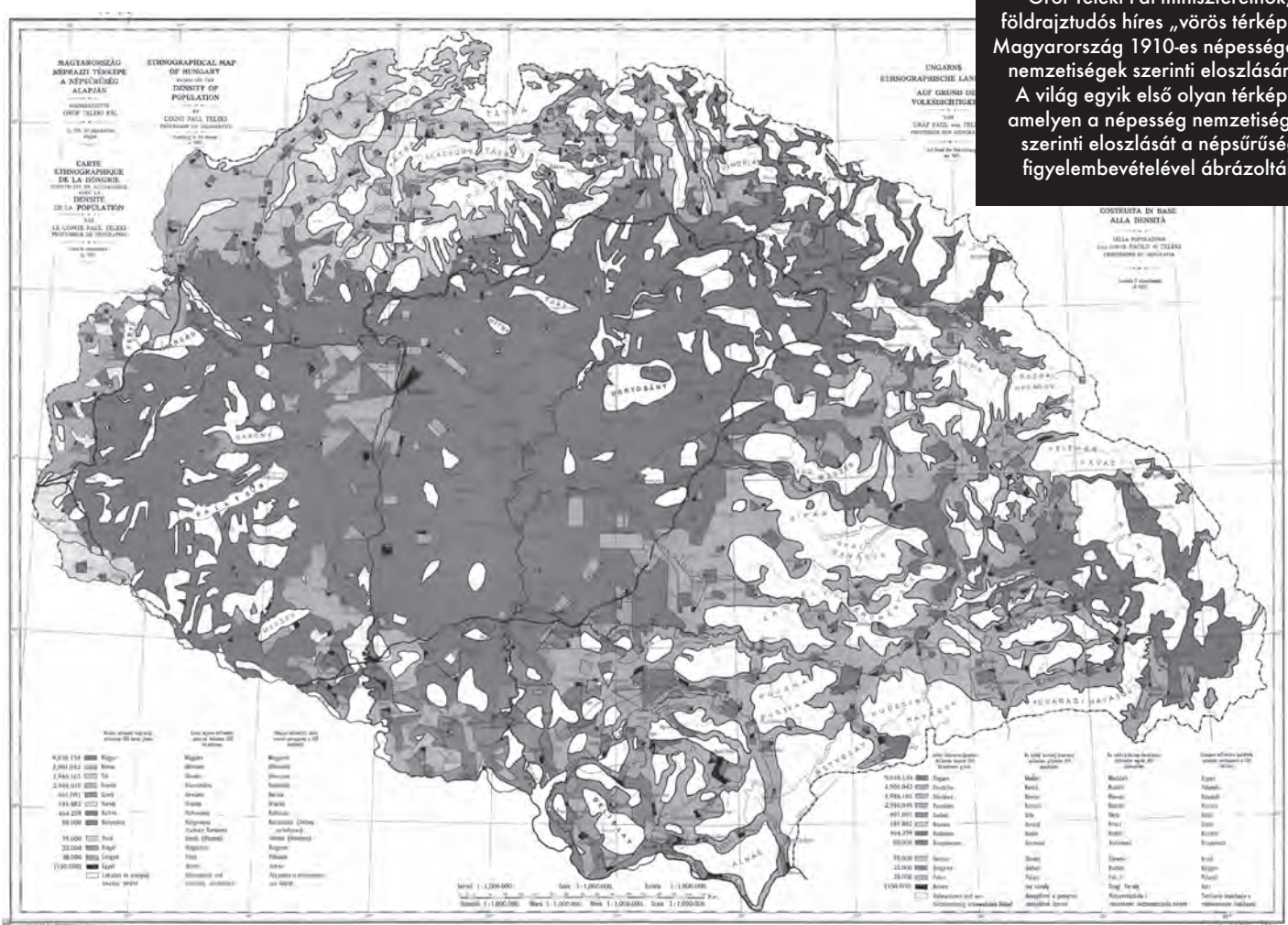
Ez a lobogás vezette közéletiségében is. Szerepet vállalt az 1997-ben megalakult *Trianon Társaságban*, amelynek ugyanekkor alelnöke is, majd 2000-ben elnöke lett. Írt, előadásokat tartott itthon és a határainkon túl, sőt a tengerentúlon is Trianonról, elkötelezetten, de szélsőséges indulatoktól mentesen szolt

mindig is a békediktátum nem felejthető tragédiájáról, az utódállamokban tapasztalható jogtalanságokról, az elszakított területeken élő magyarok gondjairól. Ezért, ha jelen számunkban Trianonra emlékezünk, *Kiss Dénes* tevékenységéről nem feledkezhetünk meg. Idézzük egyik fájdalmas versét:

Pogány Magyarország

*Előbb az istene –
férfiassága csorbult
aztán a bátorsága
majd földarabolták
és kiszeggették
a keresztény Európára.*

Gróf Teleki Pál miniszterelnök, földrajztudós híres „vörös térkép”-e, Magyarország 1910-es népességének nemzetiségek szerinti eloszlásáról. A világ egyik első olyan térképe, amelyen a népesség nemzetiségek szerinti eloszlását a népsűrűség figyelembevételével ábrázolták

BUDAPEST, 1939.

Trianon-
emlékmű
Békecsabán

M. kir. belügyminiszter.

Ham. 30149/1936

Visszahonosítási okirat.

Eredeti magyar állampolgárságát az 1921. XXXIII. törvényekkel beiktatott trianoni békeszerződés 61. cikké alajján elvesztett

Sándor Sándor,
született az 1906. évben, pécsi
szülőhelyén született, nővel

az 1922. XVII. t. e. 24. §-a alajján kérelméhez képest a magyar állam köteleke visszavétetik, illelőleg visszahonosítottatik.

Budapest, 1936. évi március hó 26-án.

Sándor Sándor

MAGYAR KIR. BELÜGYMINISZTER

Sándor Sándor

AN 1879: L. t. c. 16. §-a: „Ha az, akinek részére a honosítási okirat kiállított, s aki az eszé (fogadalom) letétele megkötött, az időségi házbiztosítástól számítandó egy év alatt az eszé (fogadalom) letétele végett nem jelentkezik és azt le nem teszi, a honosítási okirat hatályát veszti, s azon hatóságok, amely azt kiállította, az időségi házbiztosítástól szóló bizonyítványával együtt feltérjesztendő.”